

THAMMASAT

U N I V E R S I T Y

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

ทนายทมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ต.จ.,ต.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๘)

ฯพณฯ ดร.ศุภศิลป์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓

พงศาวดารเมืองสงขลา

พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช

พงศาวดารเมืองพัทลุง

พระโสภณอักษรกิจ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร)

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สำนักหอสมุด

คำนำ

พระโสภณอักษรกิจ แจ้งความมายังราชบัณฑิตยสภาว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพพระพิทักษ์สาครเกษม (หยวก ลีละบุตร) อันกำหนดในวันที่ ๓๘ พฤษภาคม นี้ พระโสภณอักษรกิจใคร่พิมพ์หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๓ แจกเป็นที่ระลึก เพื่อเป็นปฏิการตอบแทนในวาระที่สุด ทั่วไปได้เป็นผู้คุ้นเคยชอบพอกับพระพิทักษ์สาครเกษมมานาน ราชบัณฑิตยสภาจึงอนุญาตให้ตามประสงค์

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคนี้ ๓ เรื่องด้วยกัน คือพงศาวดารเมืองสงขลา พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช กับพงศาวดารเมืองพัทลุง พงศาวดาร ๓ เรื่องนี้เป็นสำนวนอันราชบัณฑิตยสภาได้รวมพิมพ์แล้วก็มี เช่นเรื่องทั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พิมพ์แล้วในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒ พงศาวดารเมืองสงขลาพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓ พงศาวดารเมืองพัทลุงพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ แต่สำนวนและข้อความมีผิดแปลกแปลกกันทุกสำนวน ผู้สนใจในทางโบราณคดีอาจได้ความรู้แปลกออกไปเมื่อได้อ่านประชุมพงศาวดารเล่มนี้

การพิมพ์ประชุมพงศาวดารเล่มนี้ ได้พิมพ์ไว้ตามโวหารสำนวนของผู้แต่งเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงแก้ไข ข้อความที่ได้มาจากพระราชพงศาวดาร สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้ทรงบันทึกไว้ตามเชิงกระดาน ข้อความที่ควรอธิบายให้เด่นชัดขึ้นก็ทรงบันทึกไว้เหมือนกัน

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๓๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

พระพิทักษ์สารเกษตร (หยวก ถีละบุตร)

พ.ศ. ๒๔๐๕—พ.ศ. ๒๔๗๔

ประวัติ

อามาตย์ตรี พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร)

(เจ้าภาพเรียงลงมา)

อามาตย์ตรี พระพิทักษ์สาครเกษตร (หยวก ลีละบุตร) บ.ช.,

บ.ม., ว.ป.ร. & บุตรนายวิ ลีละบุตร เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

เข้ารับราชการเป็นเสมียนรองเวรกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒

พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นเสมียนกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๐ รับประทวนบรรดาศักดิ์

เป็นขุนทรงคพิทักษ์ นายเวรกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นเลขา

การปลัดทูลฉลอง พ.ศ. ๒๔๔๓ เปลี่ยนนามประทวนบรรดาศักดิ์เป็น

นายชำนาญกระบวน นายเวรกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วย

กรมฝ่ายเหนือและรับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นพันภาณุราช

ปลัดกรมฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นผู้ช่วยราชการเวรวิเศษและเป็น

หลวงพิพิธสุนทร พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นปลัดกรมบัญชี พ.ศ. ๒๔๔๘ รับพระ

ราชทานยศเป็นรองอามาตย์เอก ย้ายไปเป็นปลัดจังหวัดสมุทรสาคร

พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นพระรองศักดิ์สาครเขตร พ.ศ. ๒๔๕๘ เปลี่ยนนาม

บรรดาศักดิ์เป็นพระพิทักษ์สาครเกษตร พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นเสมียนตรา

มณฑลนครไชยศรี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นอามาตย์ตรี พ.ศ. ๒๔๖๗

ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ

พระพิทักษ์สาครเกษตร บัวยเป็นไข้รากสาด ถึงแก่กรรม

วันที่ ๓๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ คำนวณอายุได้ ๖๕ ปี.

สำนักหอสมุด

พงษาวดารเมืองสงขลา
ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี บุญสังข์
ตอนที่ ๑

แต่งเมื่อขะเถาะ จุลศักราช ๑๒๐๗

๑ วันอาทิตย์เดือนธันวาคมสิบสามคำ จุลศักราชไท้ ๑๒๐๗

ขะเถาะนักขัตฤกษ์ตศก เพลา ๓ โมงเช้า พระยาวิเชียรคีรี ศรีสมท
วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาที่ ๔ นั้นฉนวน พร้อมด้วยกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
ปรารภถึงวงษ์สกุลว่า ไ้ครองเมืองสงขลาามาแต่ครั้งไหน สักกชั่ว
มาแล้ว ห้ามผู้ใดจะเล่าไ้ไ้ไม่ กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่สงขลา
เมื่อครั้งพณหัวเจ้าท่าน เจ้าพระยาอินทคีรีศรีสมทสงคราม ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา ก็ล่องไปสิ้น เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการให้สืบหาผู้
มีชอชไ้ทำราชการครั้ง ๆ พณ ๆ เจ้าพระยาสงขลาจะมีอยู่แห่งใดบ้าง
จะไ้สืบเรื่องราวราชการบ้านเมืองแต่ก่อน บุตรหลานจะทำราชการ
ไปเมื่อน่าจะไ้รู้ว่าวงษ์สกุลรับทำราชการว่ารงเมืองสงขลาแต่ครั้งนั้น
ไ้ความว่าขุนพรหมเสนา ตั้งเรือนอยู่บ้านมะม่วงหวาน เป็นกรมการ
ครั้งเจ้าพระยาสงขลาที่ ๓ มีอยู่คนหนึ่งอายุไ้ ๔๕ ปี ไ้เอาตัว

ขุนพรหมเสนามาสืบ ขุนพรหมเสนาเล่าว่า บิดาขุนพรหมเสนาเป็น
หลวงยกบัตร ตั้งเรือนอยู่บ้านหัวเขาคุมไพร่ส่วยยี่บก เมื่ออายุ
ขุนพรหมเสนาได้ ๑๑ ปี ๑๒ ปี ขุนพรหมเสนาได้เป็นหลวงยกบัตร
บิดาขุนพรหมเสนาเล่าว่า ครึ่งแผ่นดินเจ้าฟ้าเอกเดช ตั้งเมืองที่
กรุงเก่า เมื่อพม่ายกกองทัพมาตีกรุงเก่าได้ (เมื่อจุลศักราช ๑๑๒๙
ขกญนพศก) พม่ายกทัพมากระทั้งเมืองชุมพรไชยา พวกกอง
ทัพมากวาทเขาครอยครว้ไทยไปเป็นอันมาก เมื่อครั้งนั้นเมืองนคร
ตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า ให้เจ้าไชยฤทธิธิน้องเขยเจ้านครเป็นวังหน้า เมือง
กลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า เมืองพัทลุง เมืองสงขลา
ชนกับเมืองนคร เมื่อครั้งกรุงเก่ายังไม่เสียแก่พม่า ว่าเป็น
เมืองไทยเป็นพระยาเมืองตาก ครั้นกรุงเก่าเสียแก่พม่า ขณะนั้น
พระยาตากพาอพยพหนี ครั้นพม่ายกกองทัพกลับไป กรุงศรีอยุธยา
ห้ามผู้ใดว่าราชการบ้านเมืองอยู่ไม่ พระยาตากคิดอ่านเกลี้ยกล่อม
ของสมผู้คนได้มาก จึงพระยาตากตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า (ลงมาตั้งกรุง
ธนบุรีเป็นราชธานี) ฝ่ายปากใต้เมืองชุมพรเมืองไชยาขึ้นเจ้าตาก
เมืองนครหาชนกับเจ้าตากไม่ เจ้าตากแต่งตั้งให้คนมาลู่ขอบุตรผู้หญิง
เจ้านคร ๆ ไม่ยอมให้ เจ้าตากเคืองมาก จึงจัดกองทัพเรือทัพยก
ยกมาตีเมืองนคร ขณะนั้นหลวงวิเจียมนเป็นญาติกับเจ้านคร ๆ ให้
หลวงวิเจียนมาเป็นพระยาสงขลา เจ้านครมีตรามาถึงพระยาพัทลุง

พระยาสงขลา ว่ากองทัพเจ้าตากยกมาตีเมืองนคร ให้พระยาพิทลุง
พระยาสงขลายกกองทัพไปช่วย พระยาพิทลุงพระยาสงขลายกกอง
ทัพไปเมืองนคร คนในเมืองนครมาก กองทัพเจ้าตากน้อยเข้าหัก
โหมเอาไม่ได้ รบทัพอยู่ กองทัพเจ้าตากขัดเสบียงอาหารลง ยก
กองทัพกลับไปประทับอยู่เมืองไชยา เจ้านครเห็นว่ากองทัพเจ้าตาก
กลับแล้ว เจ้านครมึนงานเล่นละครให้พระยาพิทลุง พระยาสงขลา
เฝ้าวันเสร็จงานแล้ว สั่งให้พระยาพิทลุงพระยาสงขลาเลิกทัพกลับไป
บ้านเมือง^๒ ฯ

๑ ขณะนั้นเจ้าไชยฤทธิ ที่เจ้านครให้ไปวังหน้า เกลินเป็น
ชาวกรุงเทพพระมหานคร คู่กันเคยกันกับเจ้าตาก ทรงเห็นว่าถ้า
เจ้าตากตีเมืองนครได้แล้วจะขอเป็นเจ้าเมืองนคร จึงเจ้าไชยฤทธิแต่ง
ให้คนลอบถือหนังสือไปถึงเจ้าตาก ว่ากองทัพเมืองพิทลุงเมืองสงขลา
เลิกทัพไปแล้ว คนในเมืองนครมีอยู่แต่่น้อย ให้เจ้าตากยกกองทัพ
ไปตีเอาเมืองนครเห็นจะได้โดยง่าย เจ้าตากเห็นการจะสำเร็จ จึง
ยกทัพมาตีเมืองนคร เจ้านครเห็นว่าผู้คนน้อยตัวสู้ไม่ได้ พาอพยพ
หนีมาเมืองสงขลา เลยพันไปแขวงเมืองเทพา เจ้าตากเข้าตีเอา
เมืองนครได้ จักแ้งเมืองนครเสร็จแล้ว เจ้าตากก็ยกทัพเลยมาร
เมืองสงขลา ตั้งพระตำหนักอยู่ที่ทุ่งบ่อเตย เจ้าตากให้หาพระยา
สงขลาวิเชียรมาเขียนจำไว้ ให้กองทัพยกตามเจ้านครไปเมืองเทพา

๒ เมื่อตีไม่ได้คราวแรกนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีมิได้เสด็จเอง

จับตัวเจ้านครแลบุตรภรรยาไ้มาจำไว้ที่เมืองสงขลา เจ้าตากให้ถอด
 พระยาสงขลาวิเถียนออกจากราชการ ตั้งนายโอบนิคานาครองเป็น
 พระสงขลา ให้ขึ้นอยู่กับเมืองนคร เจ้าตากมาประทับอยู่ที่เมือง
 สงขลา จอมแหลมสนบิดาเจ้าพระยาสงขลาธิบดีอากรวังนเกาะห้า
 รัชการมาแต่ผู้ใดจะเป็นเงินส่วยเท่าใดชนพรหมเสนาไม่แจ้ง จอม
 แหลมสนมีบุตรผู้ชายห้าคน ผู้ใหญ่หนึ่งชื่อเขียน ที่สองชื่อหนู
 ที่สามชื่อชินแสง ที่สี่ชื่อเถียนเซ่ง ที่ห้าชื่อยกเซ่ง รวมกันห้าคน
 จอมแหลมสนถวายตัวทำยาญชีรายบุตรภรรยาข้าทาสชายหญิงทรัพย์
 สิ่งของทุกเกล็ด ๆ ถวายเจ้าตาก ๆ คำรับว่ามาหลายบ้านหลายเมือง
 แล้ว หามผู้ใดจะมาสามีภักดีเหมือนอย่างนี้ไม่ รับสั่งว่าสิ่งของ
 ทั้งนั้นคนให้จอมแหลมสนเอาไว้เป็นทุนค้าขายเถิด ให้รับเอาแต่
 ยาแถมห้าสิบแจกให้นายทัพนายกอง กับขอเอาบุตรผู้ชายชื่อชินแสง
 น้องที่สามไปใช้สอยคนหนึ่ง แล้วรับสั่งกำชับกับนายทัพนายกองว่า
 อย่าให้พวกกองทัพไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดในบ้านแหลมสน ครั้น
 เสร็จราชการกองทัพลบเข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร เอาตัวเจ้านคร
 พระยาสงขลาวิเถียนบุตรภรรยาเข้าไปด้วย ฯ

๑ ครั้นนั้นพอชินแสงเป็นมหาดเล็กติดไปกับเจ้าตาก เจ้าตาก
 กลับเข้าไปถึงกรุงเทพพระมหานคร เจ้าตากเอาบุตรเจ้านครเป็นห้าม
 คนหนึ่ง แล้วรับสั่งให้ภาคทัณฑ์โทษเจ้านครไว้ ไปรตให้เจ้านคร
 ออกมาเป็นเจ้านครต่อไป พระยาสงขลาวิเถียนติดคุกอยู่ณกรุงเทพ

พระมหานคร ไปรดาให้แต่หม่อมเหมภรรยา กลับมาเมืองสงขลา
 หม่อมเหมมาตั้งเรือนอยู่บ้านแหลมสน พระสงขลาโยมบิดาหลวงรอง
 นั้นตั้งเรือนอยู่เมืองเก่าเรือนหนึ่ง หัวเขาเรือนหนึ่ง อยู่สองข้างวังสั่งให้
 สมเด็จเจ้าพระยาเป็นแม่กองออกมากักเลขแซนซ้ายเมืองนคร เมือง
 พัทลุง เมืองสงขลา ครั้นนั้นพโยนคักเป็นหลวงอินทศิรีนายกองเก็บ
 ส่วยวังนกเกาะห้า คักครั้งนั้นถ้าเป็นหลวงปลัดคักว่าหลวงปลัด เป็น
 หลวงयरบัตร์คักว่าเป็นหลวงयरบัตร์^๓ เสรีการคักแล้ว สมเด็จ
 เจ้าพระยา กลับเข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ฯ

๑ ครั้นนั้นจอมแหลมสนแต่งเรือคีตะญวน ให้หลวงอินทศิรี
 คุมเงินส่วยวังนกเกาะห้าเข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทุกปี
 มิได้ขาด รับสั่งกับข้าราชการว่าหลวงอินทศิรีคนนี้เป็นข้าหลวงเดิม
 สามีกักคิมาช้านาน ควรที่จะชุบเลี้ยงให้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมืองใหญ่ได้
 รับสั่งว่าพระสงขลาโยมก็ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง
 ผู้ใหญ่ จะเอาราชการสิ่งใดก็ไม่ได้ เป็นคนทุเหตุทุผล หากคิดถึง
 พระเดชพระคุณไม่ จะให้เป็นผู้รับราชการไม่ได้แล้ว รับสั่งให้ตั้ง
 หลวงอินทศิรีเป็นพระสงขลา ตั้งพ่อหนูเป็นพระอนันตสมบัติ ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา ขึ้นอยู่กับเมืองนคร มีตราออกมาหาตัวพระ
 สงขลาโยมเข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ถอดเสียจากราชการ พระ

๓ ความที่กล่าวตรงนี้ ประหนึ่งจะชักข้อลงไว้ที่แขนนำสงไสย เห็นจะเป็นแต่
 ลงทะเบีย

สงขลาตั้งให้นายฉิมบุตรพระสงขลาโยมเป็นหลวงรองราชมนตรี^๕ คุณ
ไพบูลย์^๕ช่วยค้ำ^๕ยก^๕จนเกาะหมาก ทำราชการอยู่ในพระสงขลา^๕ ให้
หลวงรองเข้าไปราชการณ^๕กรุงเทพพระมหานคร หลวงรองกลับมา
แต่กรุง ตั้งเรือนอยู่บ้านหัวเขา ๓

๑๐ ขณะนั้นเจ้านครมีหนังสือมาเกณฑ์ไพบูลย์^๕เมืองสงขลาเข้าไป
ทำ^๕ค้ำ^๕ยก^๕ที่เขาสูงเมืองนครขึ้น^๕หนึ่ง ได้นำ^๕ค้ำ^๕ยก^๕เจ้านครบอกส่งเข้าไป
กรุงเทพพระมหานคร เจ้านครมีหนังสือ^๕แต่งตั้งให้กรมการมาเก็บเอา
ผู้หญิงช่างหูกแลลูกสาวราษฎรชาวเมืองสงขลา พาเข้าไปเมืองนคร
เป็นอันมาก ๓

๑๑ ครั้นนั้นพระสงขลาแต่งเรือเข้าไปกรุงเทพพระมหานคร เข้า
เฝ้ากราบทูลว่า เจ้านครแต่งตั้งกรมการไปเก็บเอา^๕ผู้หญิงช่างหูกแล
ลูกสาวราษฎรชาวเมืองสงขลาพาเข้ามาเมืองนคร ราษฎรชาวเมือง
สงขลาได้ความเดือดร้อนนัก รั้ง^๕ให้^๕มี^๕ตรา^๕มาถึง^๕เจ้านครว่า เมือง
นครกับเมืองสงขลาวิวาทกันไม่รู้แล้ว ให้ยกเมืองสงขลาขึ้นกับ
กรุงเทพพระมหานครเถิด พระสงขลาทูลลากลับออกมาเมืองสงขลา
ปรกค้ำ^๕อยู่สองปี พอเจ้าตากเสียพระจริต พระยาสุรศักดิ์^๕เป็นขบถจับ
เจ้าตากขังไว้ ๓

๑๒ ลุคักราช ๑๑๔๔ ปีชวดจัตวา^๕ เจ้านครก็ถึงอาสัญกรรม
ปีนั้น^๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้ปราบดาภิเษก

๕ ผิด เจ้านครต้องเอาตัวกลับเข้าไปไว้กรุงเทพ ฯ เมื่อปีมโรงจุลศักราช ๑๑๔๖

เสด็จถวัลยราชสมบัติผ่านพิภพขึ้น จึงเลิกมาสว่างพระนครข้างแม่น้ำ
 ฝ่ายบูรพ์ พระเจ้าน้องยาเธอ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้บุตรเขยเจ้านครเป็นเจ้าพระยานคร กรม
 พระราชวังบวรสถานมงคล กราบทูลแด่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
 ยพิศวงพระพุทธรูปอยู่หัว พระพุทธรูปยอทัพฟ้าโลกย์ ว่าเจ้าพระยา
 นครใหม่กับพระสงฆารักใคร่กัน ขอให้เมืองสงขลาชนกับเมืองนคร
 ตามเดิม ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้มิตราออกมาถึงเมืองสงขลา
 ว่า ให้ยกเมืองสงขลาชนกับเมืองนครเหมือนอย่างแต่ก่อน เมือง
 สงขลาที่ทำราชการขึ้นอยู่กับเมืองนคร ครั้นนั้นไปรคเกล้าไปรค
 กระหม่อมให้เจ้าพระยาเป็นแม่กองออกมาคักเลขเมืองนคร เมือง
 พัทลุง เมืองสงขลา คักแซนขวา ตั้งโรงคักที่บ้านหัวเขา คักได้เลข
 สมเด็จพันทหรัยเจ็ดสิบสองคน คักเลขเสร็จแล้วเจ้าพระยากลับ
 เข้าไปกรุงเทพพระมหานคร อยู่ยี่หนึ่งเกณฑ์ไพร่เมืองพัทลุง เมืองนคร
 เมืองสงขลาจัดทำทองยางตะพาน เมืองสงขลาต้องเกณฑ์ไพร่พันหนึ่ง
 พระสงขลาให้หลวงบำรุงคมไพร่ไปทำทองที่ ยางตะพาน ยี่หนึ่งได้ทอง
 แต่น้อยไม่สมกับลงทุนทำ ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมมีตราเลิก
 ออกมา แต่หลวงบำรุงถึงแก่กรรมที่ ยางตะพาน ฯ

๑๐ ขณะนั้นปรกคิอยู่ยี่หนึ่ง มีตราออกมาถึงเมืองนคร เมือง
 พัทลุง เมืองสงขลา ให้ต่อเรือห้าข้างปากสองวายาวเก้าวาสำหรับ
 รักษาพระนคร เมืองสงขลาต้องเกณฑ์สามสิบห้า เกณฑ์ไพร่

คตไม่ควมูเคยมมาตงต่อเรือที่ค่ายม่วง ต่อเรือไม่ทันเสร็จ รับสั่งให้
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงจักรเจษฎา เสด็จออกมาเร่งเรือ ประทับ
 อยู่^๕ที่เมืองนครท่าเกวียน เสด็จมาคลองใน ประทับอยู่^๕ที่เมืองพัทลุง
 เกวียนเคียว เลยมมาถึงเมืองสงขลา ตั้งทำเนียบอยู่^๕ที่บ่อเตย พระสงขลา
 กับกรมการผู้ใหญ่ผู้^๕น้อยไปนอนรักษาอยู่^๕พร้อมกัน ณ^๕เคื่อนอ้ายฝน
 ตกหนักเจ็ดวันเจ็ดคืนน้ำท่วม ชาวบ้านบ่อเตยพาเรือไปจอดที่บ่อพลับ
 พระสงขลาเข้าเฝ้า ท้าว^๕ว่าฝนหนักลมกล้าหนาวเหลือทน พระสงขลา
 กราบทูลว่า^๕เคื่อนลีสสองเคื่อนอ้ายเป็นเทศกาลฝน ณ^๕เคื่อน^๕บ^๕เคื่อนสาม
 ตกแล้ง แต่ขณะเมื่อฝนตกหนักนั้นการต่อเรือก็หาเล็กไม่ ต่อเรือ
 ยังไม่เสร็จเสด็จเข้าไปยังกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ อยู่^๕ที่หนึ่งพม่ายกกองทัพมาตีเมืองนคร เจ้าพระยานครพา
 อพยพหนีไปอยู่นอกเขา กองทัพพม่าเก็บเอาครอยครีวไปเป็นอันมาก
 ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลยกกองทัพ
 หลวงออกมาตีเอาเมืองนครคืนได้ กองทัพพม่าแตกหนีไป ขณะนั้น
 นายขุนพรหมเสนาได้ ๑๘ ปี ๑๘ ปี ขุนพรหมเสนารู้ว่าพระสงขลา
 ขอปลัดไธมาแต่เจ้าพระยานครใช้สอยอยู่ การสิ่งหนึ่งสิ่งใดพระ
 สงขลาไว้ใจกับปลัดไธเป็นอันมาก หลวงรองเคื่องใจกับปลัดไธ
 กราบเรียนพระสงขลาว่า^๕ไธหลายชั้ พระสงขลาหา
 ชำระให้ไม่ หลวงรองชั้ใจพระสงขลา หลวงรองรู้^๕ความว่าเมือง
 นครเสียแก่พม่า หลวงรองคิดระคี่เอาค่ายบ่อเตย รวมผู้คนบ่าว
 ไพรในกองหลวงรองคำกินคำที่บ้านหัวเขา พระสงขลา^๕รู้^๕ความว่า

หลวงรองคึกขบถ จึงแต่งให้กรมการขึ้นไปกวาดคนในแขวงเมือง
สงขลาฝ่ายปละท่ามาทางบกทางเรือ หลวงรองให้คนไปคอยชิงเอา
คนแลเรือที่เขาเขี้ยว ทางบกไปชิงเอาคนที่ศาลาขรวิป่านทางเขา
แดง ไล่คนแลเรือมากแล้วมารวมกันที่บ้านหัวเขา พระสงขลา
เห็นว่าหลวงรองรวมผู้คนได้มาก คนในค่ายน้อย จึงจัดแจงผ่อนบุตร
ภรรยาชนเข้าของลงเรือใหญ่ไปทอดออยู่ที่เกาะหนูสองลำ หลวง
รองให้นายทิดเพ็ทคุมไพร่พันเศษ หลวงรองจัดคนลงเรือคุมไพร่
พันเศษ เพลาเข้าเข้าค้ำค่ายอย่าง กองนายทิดเพ็ทเข้าค้ำทักนิณ
กองหลวงรองเข้าค้ำริมน้ำ พระสงขลาอยู่ในค่ายให้เอาบันค้ายคิด
ยิงถูกหลวงรองแต่ไม่ขาดเจ็บ ถูกไพร่ในลำเรือของหลวงรอง
ขาดเจ็บตกน้ำตายหลายคน หลวงรองล่าไปอยู่แหลมฝาค คน
รักษาค่ายค้ำทักนิณเข้าช่วยหลวงรอง เบ็ดประคองให้ทิดเพ็ทเข้าใน
ค่าย พระสงขลาเห็นการจะสู้หลวงรองไม่ได้ จึงลงเรือบายไปยัง
เรือใหญ่ที่เกาะหนูใช้โยเข้าไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ ขณะนั้น หลวงรองว่ารังเมืองสงขลาอยู่สักระยะหนึ่ง
พระสงขลาเข้าไปยังกรุงเทพมหานคร เข้าเฝ้ากราบทูล (แต่สมเด็จพระ
พุทธทศยอภิสมาชิค) ว่าหลวงรองเป็นชบถคิดเอาเมืองสงขลา
ไว้ รับผิดชอบว่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกกองทัพหลวงไป
ประทัยอยู่ที่เมืองนครแล้ว ให้พระสงขลาตามไปเมืองนครเถิด

ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมให้พระสงขลาโยมนอกราชการขึ้นศาลหลวง
รองออกมาด้วย พระสงขลาให้บุตรภรรยาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร
พระสงขลา กับพระสงขลานอกราชการ ออกมาเรือลำเดียวกัน มา
ถึงเมืองนคร พระสงขลาขึ้นเฝ้ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล กราบบ
ทูลว่าหลวงรองเป็นขบถคือเอาเมืองสงขลาไว้ รับสั่งว่าให้พระสงขลา
ออกมาทำพระค้ำหนักไว้ที่เมืองสงขลา ก่อน เสร็จราชการเมืองนคร
แล้วจะเสด็จมาเมืองสงขลา พระสงขลากราบทูลกลับมาเมืองสงขลา
ขึ้นอยู่บ้านแหลมสน พระสงขลานอกราชการขึ้นอยู่บ้านหัวเขา พวก
จีนไทยแขกเมืองสงขลาเข้าหาพระสงขลาทั้งสิ้น ขณะนั้นหลวงรอง
ทิดเพ็ด ก็ตั้งเรือนอยู่ณบ้านหัวเขา หาเข้าหาพระสงขลาไม่
พระสงขลาให้นายหมวนนายกองเกณฑ์ไพร่มาทำพระค้ำหนักที่บ่อพลับ
หลวงรองก็มาช่วยทำพระค้ำหนักอยู่ด้วย อยู่สืบเจ็ดสิบแปดวันกรม
พระราชวังบวรสถานมงคลยกกองทัพมาถึงเมืองสงขลา ขึ้นประทับ
อยู่ที่พระค้ำหนักบ่อพลับ พระสงขลา กับพระสงขลานอกราชการ
แลหลวงรองเข้าเฝ้า ดำรัสปราโสดตามธรรมเนียม ฯ

๑๐ ขณะนั้นเจ้าพระยานครซึ่งพาอพยพหนีพม่าไปอยู่นอกเขา
พายุบุตรภรรยา กลับมาไว้ที่เมืองนครแล้ว ตัวเจ้าพระยานครตามเสด็จ
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลออกมาเมืองสงขลา เข้าเฝ้า รับสั่งว่า
ศึกอ้ายพม่าครั้งนี้แข็งแรงนัก ไทยเจ้าพระยานครซึ่งพาอพยพหนี
เสียบ้านเสียเมืองนั้นให้ภาคทัณฑ์ไทยไว้ครั้งหนึ่ง รับสั่งให้สมัครไป
หาเจ้าพระยาไทร พระยาตรังกานู พระยาปลัดคน พระยาตานี มา

ให้พร้อมทั้งเมืองสงขลา จะได้ทรงจัดแจงบ้านเมืองให้เรียบร้อย เจ้า
พระยาไทร พระยาตรังگان พระยากลันตัน แต่งให้บุตรหลานศรีทวัน
กรมการนำพาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระยาตานี
แข็งท้ออยู่ ทรงชักเคืองพระยาตานี รัชสั่งว่าให้กองทัพหลวงยกไป
เหยียบเมืองตานีเสียให้ยับเยิน ขณะนั้นแขกเมืองตานีพาเรือมาค้า
ขายเมืองสงขลาลำหนึ่ง รัชสั่งให้ยุทโธคนแลเรือไว้ มอบให้
หลวงรองเปนผู้คุม ฯ

๑ ครึ่งนั้นนายจันทองเพื่อนสืบลาว ไทยเดิมเมืองนครตกไป
อยู่เมืองตานีช้านาน พายบุตรภรรยาหนีเข้ามาณเมืองสงขลา นาย
จันทองเรียนพระสงฆ์ว่า พระยาตานีรู้ความว่ากองทัพหลวงจะยก
ไปตีเมืองตานี ให้เกณฑ์ไพร่ทำค่ายขางน้ำจึกแลในบ้านพระยาตานี
มั่นคง กวาดเอาผู้คนใส่ค่ายไว้มาก นายจันทองเห็นเรือกองทัพ
ไทยทอดอยู่ปากน้ำเมืองตานีเจ็ดลำ แขกเมืองตานีเห็นเรือกองทัพ
ไทยไปทอดอยู่นำเมืองตกใจกลัว พวกแขกประชุมกันพูดว่า ตา
ยายแขกสั่งไว้ว่าศึกมาแต่ทิศเหนือให้สู้ คิกมาแต่อุดรอย่าให้สู้เลย
เรือกองทัพหลวงมาทอดอยู่นำเมืองแล้ว ให้คิดอ่านพาอพยพหนี
แต่ยาว แขกเมืองตานีพูดจาวางนั้น นายจันทองกลัวพระยาตานี
จะฆ่าบุตรภรรยาเสีย นายจันทองคิดอ่านสอตแนมเข้าไปพึ่งกวรบ้าน
พระยาตานี ได้ยินพระยาตานีปรึกษาด้วยศรีทวันกรมการผู้ใหญ่
ผู้น้อย ว่ากองทัพไทยยกมาทอดอยู่ปากน้ำแล้วจะคิดอย่างไร นาย
จันทองรับอาสาภัยพระยาตานีว่า นายจันทองขอเปนแม่กองคุมพวก

นายจันทองแลแขกมีชื่อลงไปรักษาค่ายปากน้ำเมืองตานี ไม่ให้
 กองทัพไทยเข้ามาในเมืองตานีได้ จะขอยื่นใหญ่ขึ้นกระสุนดินดำ
 เสี่ยงอาหารกับเรือปากห้าศอกสักลำหนึ่ง ถ้านายจันทองยิงเรือ
 กองทัพไทยจมลง นายจันทองจะได้ลงเรือไปจับเอาพวกกองทัพ
 ไทยโดยง่าย พระยาด่านก็เห็นด้วย จึงจัดเสี่ยงอาหารกระสุน
 ดินดำ เรือใหญ่ลำหนึ่ง ไปส่งให้นายจันทองที่ค่ายบางน้ำจืด นาย
 จันทองเพื่อนนายจันทองรักแรงเรือพร้อมแล้ว เพลากลางคืนนาย
 จันทองเพื่อนนายจันทองลอบเข้าไปในเมืองตานี ขึ้นไปเรือนชนเข้า
 ของแลบุตรภรรยาลงเรือมาทอดอยู่ที่ค่ายปากน้ำ เพลานายจันทอง
 เพื่อนนายจันทองแต่งตัวเป็นภาษาไทยออกเรือยกธงเข้ามาใกล้เรือ
 กองทัพไทย นายจันทองร้องบอกพวกเรือกองทัพไทยว่าให้ยิงขึ้น
 ถึก พวกแขกในเมืองตานีรักแรงจะพาบุตรภรรยาหนีอยู่แล้ว พวก
 ญวนกองทัพไทย^๕ เรียกให้นายจันทองแอบเรือเข้าจะได้สืบข่าวราชการ
 นายจันทองบอกความว่า พระสงฆ์ต่างให้มาสืบราชการเมืองตานี
 ใต้ความแล้วจะเข้าอยู่ไม่ได้ จะเร่งรีบกลับไป นายจันทองก็แจวเรือ
 มาเมืองสงขลา ลึกครู่หนึ่งพวกเรือกองทัพไทยยิงปืนใหญ่ พวกแขก
 ในค่ายยิงปืนนัดหนึ่ง พวกแขกออกจากค่ายเข้าในเมืองตานี แขก
 ในเมืองแตกคนพาอพยพออกจากเมืองเป็นอันมาก พวกญวนกองทัพ
 ไทยเห็นแขกทิ้งเสียค่าย กองทัพไทยลงลำบนชนบนตลิ่งเข้าอยู่ใน

๕ ญวนนี้คือพวกกองเชียงสือ ที่เข้ามาพึ่งพระบรม

ค่ายบางน้ำจืด นายจันทองมาพบเรือกองทัพหน้าเมืองเทพาสามลำ
 นายจันทองบอกว่ากองทัพไทยที่ค่ายบางน้ำจืดเมืองตานีได้แล้ว ให้
 เร่งรีบไปเถิด นายจันทองเลยมาถึงบ้านแหลมชายปากน้ำเมืองสงขลา
 พวกข้าหลวงกองตระเวนซึ่งรักษาปากน้ำเมืองสงขลา เรียกให้นาย
 จันทองหยุดเรือ นายจันทองบอกว่าเรือสักราชการร้อนเร็วจะอยู่ช้า
 อยู่ไม่ได้ นายจันทองแจวเรือเร็วมาในเมืองสงขลา พระสงขลา
 ให้ความอย่างนั้น พาตัวนายจันทองเข้าไปเฝ้ากรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล พระสงขลากราบทูลว่า พระสงขลาแต่งเรือเล็กให้นายจันทอง
 เพื่อนสื่อนเป็นสื่อนล่อเข้าไปสักราชการเมืองตานี ให้ความว่าแขกเมือง
 ตานีไม่คิดจะสู้ คิดจะหนีทั้งสิน นายจันทองแหวะบอกเรือกองทัพไทย
 ซึ่งตกไปอยู่น้ำเมืองตานีให้ยิงปืนใหญ่ พวกแขกได้ยินเสียงปืนออก
 จากค่ายเข้าในเมือง กองทัพไทยขึ้นชิงเอาค่ายปากน้ำเมืองตานี
 ได้แล้ว แขกในเมืองตานีพาอุพบพหนีเป็นอันมาก คำว่าพระเจ้า
 สงขลาไม่มีศัษย์ญญาอสาห์แต่งให้คนไปสักราชการเมืองตานีให้ความ
 มาชักแจงอย่างนั้น สันพระวิคตสหายพระไทรย่นัก รับสั่งให้เร่ง
 จัดแจงกองทัพยกไปประคมตีเมืองตานี จีบเอาตัวพระยาตานีให้จงได้
 พระสงขลากราบทูลว่า แขกเรือเมืองตานีซึ่งให้หลวงรองคุมไว้พา
 เรือหนีไปได้ รับสั่งให้ประหารชีวิตหลวงรองเสียในวันยกทัพ แต่
 ทิดเพ็ดนั้นเข้าหาพระยากระลาโหม ๆ กราบทูลกรมพระราชวังบวร
 สถานมงคลว่าทิดเพ็ดเป็นคนไ้ราชการ ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อม
 ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ เมื่อกองทัพหลวงยกไปล้อมเมืองตานีทิดเพ็ด

ไปด้วย ทิดเพ็ดพบเงินแขกเมืองตานีฝังกินไว้พันเหรียญ ทิดเพ็ด
เอาเงินให้พระยากระลาโหมทั้งพัน ฯ

๑ ขณะนั้นกองทัพหลวงจับตัวพระยาตานีได้ จำส่งเข้ามา
เมืองสงขลา กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จลงไปประทับอยู่
เมืองตานี ครั้นวันกรมการเมืองตานีได้นำความกราบบังคมทูลว่า
บนใหญ่ชื่อนางพระยาตานีมีย่อยคนหนึ่ง พระยาตานีให้ฝังกินไว้
รับสั่งให้พวกกองทัพอภัยบนใหญ่ลงเรือ หนีอยู่หลายวันไม่เลือน
จากที่ เสด็จไปทอดพระเนตร รับสั่งให้เขี่ยนางพระยาตานีแล้ว
กะลอลงเรือได้ จักแจ้งราชการเมืองตานีเสร็จแล้ว อยู่เกินเคส
เสด็จกลับมาประทับอยู่เมืองสงขลา รับสั่งว่าเมืองไทร เมืองตรังگان
เมืองตานี ให้ขึ้นอยู่กับเมืองสงขลา ๗ ขึ้นกับเมืองนคร กรมพระราช
วังบวรสถานมงคลอยู่ที่เมืองสงขลาสองขเคส ๗ ให้ให้ยกหลักเมือง
สงขลาที่บ้านข่อยอย่างลงไว้ จักแจ้งการเสร็จแล้วเสด็จกลับเข้าไปกรุงเทพ
มหานคร พาพระสงฆากับพระยาตานีขอยเข้าไปกรุงเทพมหานคร
ทิดเพ็ดก็ตามพระยากระลาโหมเข้าไปด้วย พระสงฆาเข้าเฝ้าพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้เลื่อนพระสงฆาขึ้นเป็นพระยาสงฆา ตั้งพ่อชั้นเป็น
พระพิเรนทร์ ตั้งพ่อเถียนเซ่งเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ
ให้พระอนันตสมบัติเป็นเจ้าเมืองจนะ พระยาสงฆากราบบังคมลา

๖ ที่ว่านี้ว่าเขี่ยบน เห็นจะเป็นเรื่องโจทกนจะให้เป็นอัครราช

ฝ่ายบรรพชิตออกมาเมืองสงขลา มาเรือสองลำ ต้องพยุท^๑
 หัตถ์นอมจมเสียลำหนึ่ง เสียผู้คนเข้าของเป็นอันมาก เรือพระยา
 สงขลาแล่นเลยมาถึงเมืองสงขลา อยู่สองข^๒พระอนันตสมบัติถึง
 แก่กรรม ได้ฟังศพพระอนันตสมบัติไว้ณเขาแหลมสน จากฤกษ์
 ไว้ในคิณาคศพแล้ว ๆ พระยาสงขลาบอกเข้าไปให้นำนครายบังคม
 ทูลว่า พระอนันตสมบัติถึงแก่กรรม ข^๓ตรชาวยพระอนันตสมบัติมี
 อยู่สามคน คำนวณว่าจะได้ผู้ใดเป็นเจ้าเมืองจะ พระยากระลาโหม
 กราบทูลขอให้ทิดเพ็คเป็นพระจะ คุณไพบร^๔ด้วยก็ถูกขึ้นกับเมืองสงขลา
 ไปรคเกล้าไปรคกระหม่อมให้ตั้งทิดเพ็คเป็นพระจะ ออกมาอยู่
 เมืองจะ ๒

๑๐ ขณะนั้นเจ้าพระยาไทรวิภาตด้วยที่พตการำ ว่าเขตรแดน
 เมืองไทร เจ้าพระยาไทรบอกไปเจ้าพระยานคร ๆ มีหนังสือมา
 ถึงพระยาสงขลา ๆ ตอบหนังสือไปว่าที่พตการำเป็นเขตรแดนเมือง
 สงขลา เจ้าพระยานครบอกส่งต้นหนังสือเมืองสงขลาเมืองไทรเข้าไป
 ให้นำนครายทูลพระกรุณา ว่าที่พตการำเป็นเขตรแดนเมืองสงขลา
 หาเป็นเขตรแดนเมืองไทรไม่ รัชสั่งให้เจ้าพระยานครจัดแจงเสีย
 ตามเดิม ความก็เจียบกันมา อยู่ประมาณสองปีสามปี ไต่^๕แสด^๖
 มาแต่ฝ่ายทะเลตะวันตก มาคิดอ่านกับพระยาตานีเป็นขบถ ยกทัพ
 มาตีเมืองสงขลาจนกระทั่งปลักแรก พระยาสงขลาให้ขึ้นตั้งค่ายมั่น

๑ ที่เรียกว่าไต่แสด คือ ไต่สยัด ที่อ้างว่าเป็นเชื้อวงศ์พระนามับหมัด

ที่คลองสำโรงแล้ว พระยาสงขลาบอกหนึ่ง^๕เข้าไปเมืองนคร เจ้า
พระยานครยกกองทัพมาตั้งค่ายอยู่^๖ข่อยเตย เจ้าพระยานครให้กองทัพ
มาตั้งค่ายอยู่^๗นำค่ายข่อยเตย กองทัพเมืองนคร^๘ติดกันกับกองทัพเมือง
สงขลาว่า กำหนดจะเข้าตีค่าย^๙อ้ายโตะแสที่ปลักแรด รุ่งขึ้นเพล
เข้ายังไม่ทันจะยกไป พวกแขกกองทัพ^{๑๐}อ้ายโตะแสยกมาตามทาง
ข้างกระตาดถึงนำค่ายข่อยเตย พวกกองทัพนคร^{๑๑}เอาบันดัยไล่หลังข้าง
ข้างรับพวกแขกตายประมาณสองร้อยสามร้อยคน พวกแขกแตก^{๑๒}ล่า
ไป กองทัพเมืองนครเมืองสงขลาไล่ติดตามไป^{๑๓}พันแทงพลในคลอง
สำโรงเป็นอันมาก แล้วไล่ไปถึงค่ายปลักแรด แขกแล่นเข้าค่าย
อ้ายโตะแสทำ^{๑๔}น้ำมันตีประพวกแขกอยู่^{๑๕}ปากประค้าย กองทัพเมือง
นคร เมืองสงขลา เข้า^{๑๖}แตกค่ายระดมยิงถูกอ้ายโตะแสตาย พวก
แขกในค่ายก็ตายเป็นอันมาก พวกแขกแตกหนีไป เจ้าพระยานคร
กับพระยาสงขลาอยู่ที่เมืองสงขลา ให้^{๑๗}พวกกองทัพเมืองนครเมือง
สงขลาไล่ไป^{๑๘}กระทั่งเมืองตานี คือ^{๑๙}เขาเมืองตานีได้แล้ว กองทัพ
เมืองนครเมืองสงขลา กลับมาอยู่^{๒๐}ที่เมืองสงขลาประมาณ^{๒๑}สัปดาห์วัน
กองทัพหลวงยกมาถึงเมืองสงขลา หา^{๒๒}ทันได้สู้รบกับแขกไม่ อยู่^{๒๓}ที่
ในเรือ พวกญวนกองทัพกรุง^{๒๔}เทพมหานคร^{๒๕}ขึ้นมาเที่ยวเล่นที่นำค่าย
ข่อยเตย วิวาท^{๒๖}ติดกันกับพวกกองทัพเมืองนคร พระสุนทรนุรักษ์
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา รู้^{๒๗}ความว่ากองทัพวิวาทกันออกไปจะห้าม
ปรามก็ไม่ทัน วิวาทกันแล้วต่างคนต่างไป พวกเมืองนครไป
กราบเรียนเจ้าพระยานคร ว่า^{๒๘}พวกญวนกองทัพกรุง^{๒๙}เทพมหานคร

ช่มเหงทุบตีพวกเมืองนครบาลเจ็บหลายคน พระสุนทรบุรีก็ช่วย
 ราชการเมืองสงขลาอยู่ด้วยไม่ห้ามปราม จึงเจ้าพระยาบวรบุรี
 พระยาสงขลา แลพระสุนทรบุรีก็ช่วยราชการเมืองสงขลา ว่าไม่
 ห้ามปรามช่วยเหลือ ปลอ่ยให้พวกญวนทำช่มเหงกองทัพเมืองนคร
 เจ้าพระยาบวรบุรีว่าพระยาสงขลา พระสุนทรบุรี จะเอาเป็นพวกพ้อง
 ไม่ได้ เจ้าพระยาบวรบุรีแลกองทัพกรุงเทพมหานคร อยู่ในเมือง
 สงขลา ๖-๗ เดือน เสร็จราชการแล้วกองทัพยกกลับไปแล้ว ปลัดไฉ่
 ก็ไปกับเจ้าพระยาบวรบุรี เจ้าพระยาบวรบุรี ปลัดไฉ่ เข้าไปกรุงเทพ
 มหานคร ครั้งนั้นพระยาสงขลาเข้าไปกรุงเทพมหานครด้วย เจ้า
 พระยาบวรบุรี ปลัดไฉ่ เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 เจ้าพระยาบวรบุรีกราบทูลกล่าวโทษพระยาสงขลา ว่าพระยาสงขลา
 ทำช่มเหงพระยาไทร ยกเอาทัพต่งการำเขตรแดนเมืองไทร (ที่
 ตรงนั้นคนมีขบถอาศัยความอยู่ตอน ๓) ฯ

๑ กองทัพออกมาเมืองสงขลา ให้หลวงนายฤทธิบุตร
 พระอนันตสมบัติเป็นผู้กำกับออกมาด้วย เจ้าพระยาพลเทพจัดให้
 กองทัพเมืองพัทลุง เมืองสงขลา สมทบกับกองทัพหลวงยกไปตี
 ทัพเจ้าเมือง ยะหริ่ง จับตัวพาตัวได้พาตัวเข้ามาเมืองสงขลา เสร็จ
 ราชการแล้วเจ้าพระยาพลเทพ บุนนาค พระยาวิเศษโกษา หลวง
 นายฤทธิ พาตัวเข้าไปกรุงเทพมหานคร อยู่สอยพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทฺธยชฌาปาโลภยัสวรวรคต แลสมเฝ้าพระพุทฺธยชฌาปา
โลภย ใต้เสวยราชสมบัติ ๒๘ ปี ๗

๑ ครั้นณมเสงเฮกคักกักราช ๑๑๗๑ พระบาทสมเด็จพระ
พุทฺธเลิศหล้านภาไลย ใต้เถลิงถวัลยราชสมบัติชน ๖-๗ เดือน
พม่ายกกองทัพเรือ ๒๐๐ ลำมาตีเขาเมืองกลางใต้ ๗

๑ ครั้นนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว พระพุทฺธเลิศหล้านภาไลย รับสั่งให้เจ้าพระยาบวรราชยก
กองทัพหลวงออกมาทางเรือ ขึ้นเดินบกที่เมืองชุมพร มีตราให้หลวง
นายฤทธิเชิญมาถึงพระยาสงขลา ว่าเมืองไทรไว้ใจไม่ได้ ให้เจ้า
พระยาสงขลาออกไปถ่วงเมืองไทรไว้ ให้หลวงนายฤทธิกับเจ้าพระยา
บวรราชยกไปอยู่เมืองตรัง เจ้าพระยาไทรเกณฑ์ไพร่เมืองไทรได้พัน
หนึ่ง เรือสามสิบลำ ให้พระยาปลัดเมืองไทรยกไปรวมกันที่เมือง
ตรัง เจ้าพระยาบวรราชให้กองทัพเมืองนคร เมืองพัทลุง เมืองสงขลา
เมืองไทร เมืองตรัง สมทบกับกองทัพหลวงยกไปเข้าตีเมืองกลาง
อ้ายพม่าแตกหนีไป เจ้าพระยาบวรราชเกณฑ์ไพร่เมืองนคร เมือง
พัทลุง เมืองสงขลา ให้รักษาเมืองกลางอยู่สามปี เจ้าพระยาบวรราช
ยกมาอยู่เมืองตรัง แล้วยกกลับเข้าไปกรุงเทพมหานคร ภายหลัง
อ้ายพม่ายกทัพเรือมาจะตีเขาเมืองกลางอีก มาทางทะเลต้องพยุ
เรือแตกเสียหลายลำ อ้ายพม่าตายเป็นอันมาก คนแลเรือชกชน

ที่เกาะกลาง ๘ กองทัพเมืองนครจับได้ส่งเข้าไปเมืองนครหลายคน
 เจ้าพระยานครบอกล้างเข้าไปกรุงเทพมหานคร กองทัพเมืองนคร
 เมืองพัทลุง เมืองสงขลา กลับมาบ้านเมือง แลเมืองตรังนั้นหลวง
 นายฤทธิให้หลวงช่วยบุญเพื่ค้อยู่ว่าราชการ หลวงนายฤทธิกลับเข้ามา
 ณเมืองสงขลาเข้าไปณกรุงเทพมหานคร อยู่หกเดือนเจ็ดเดือนถวาย
 พระเพลิงสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เสร็จแล้ว ขณะนั้น
 เมืองสงขลาเป็นปรกค้อยู่สามปี แลเจ้าพระยาสงขลาได้สร้างพระ
 อุโบสถแลโรงธรรมไว้ณวัดมัสยิดมาวาศ แลพระอุโบสถวัดบางทอง
 โรงหนึ่ง กับได้สร้างสำเภาห้าลำ เรือปากใต้เป็นหลายลำ แลเจ้า
 พระยาสงขลาเมื่อครั้งยังเป็นพระสงขลาแลเป็นพระยาสงขลาที่ชำนาญ
 ไม่ยกย ๕ ขันว่า ยกขึ้นว่าแต่เมื่อได้เป็นเจ้าพระยาอินทวิสุทธิศรีสมุทร
 สงคราม เจ้าพระยาสงขลา ยกเมืองมาจากเมืองนคร สร้างเมือง
 สงขลาอยู่ ๓-๔ ปี แลได้ถึงอาสัญกรรม ได้ฝังศพไว้ณเขาแหลมสน
 จาตุกคิลาไว้ในน้ำศพนั้นแล้ว ๆ ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมให้ตั้งหลวง
 นายฤทธิ (ทอง) บุตรพระอนันตสมบัติ เป็นพระยาวิเศษภักดีศรีสุ
 สงคราม พระยาสงขลา เลื่อนพระภิรมย์สมบัติขึ้นเป็นพระสุนทรบุรีรักษ์
 ณวันเดือนหกขั้วออกจิตต์ว่าคก จิตแจจเผาศพเจ้าพระยาสงขลาแล้ว

๘ ในพระราชพงษาวดารว่า พม่าขมมาล้อมเมืองกลางคราวแรกตีไม่ได้ ทำ
 อุบาสล่าถอยไป ไทยออกหาเสบียงอาหาร พม่าจู่มาใหม่ตีเมืองได้ ท้าพกรุ่งไปถึง
 จึงจับพม่าได้

อยู่^๑หนึ่ง ไพรทเกล้าไพรทกระหม่อมให้พระยาศรีสุริยพาห จางวาง
กรมม้า เป็นแม่กองออกมากักเลขเมืองสงขลา ตั้งโรงคักที่ทุ่ง
บ่อเตย คักเลขเสร็จแล้วกลับไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑ พระยาไทรขัติใจกับพระยาสงขลา ยกเมืองไปขึ้นกับ
เมืองนคร เจ้าพระยานครยกเข้าไปให้นากราบทุก^๒ว่า เมืองไทรจะ
ขอขึ้นอยู่^๓กับเมืองนคร ไพรทเกล้าไพรทกระหม่อมให้เมืองไทรขึ้น
กับเมืองนคร^๔ รับสั่งว่าเจ้าพระยานครอายุมากแล้ว ไพรทเกล้า
ไพรทกระหม่อมให้ผู้ช่วยเมืองนครเป็นผู้รั้งเมืองนครอยู่^๕หนึ่ง พระยา
ตรังกานูวิาทกับพระยากลิ่นตัน^๖ ๆ เข้ามาเมืองสงขลา กราบเรียน
พระยาสงขลาว่า พระยากลิ่นตันไม่สมัครไปขึ้นกับเมืองตรังกานู จะ
มาขอขึ้นกับเมืองสงขลา พระยาสงขลาว่ากับพระยากลิ่นตันว่า เมื่อ
ครั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกทัพหลวงออกมาประทับอยู่^๗ที่
เมืองสงขลา ทรงจัดแจงไว้ให้ขึ้นกับเมืองตรังกานู^๘ ๆ ให้ขึ้นกับ
เมืองสงขลา จะให้ชักถอนเลิกล้างไม่ได้ พระยากลิ่นตันมีความ
น้อยใจ ลาพระยาสงขลาไปเมืองกลิ่นตัน ครั้นพระยากลิ่นตันจะไป
ขึ้นกับเมืองตรังกานูเหมือนแต่ก่อนเล่ามีความอายนัก พระยากลิ่นตัน
เข้าไปหาเจ้าพระยานคร ว่าพระยากลิ่นตันจะขอมาขึ้นกับเมืองนคร
เจ้าพระยานครยกเข้าไปให้นากราบทุกพระกรุณา ว่าพระยากลิ่นตัน

๕ ในพระราชพงษาวดารแลจดหมายเหตุอื่น เมืองไทรไม่เคยขึ้นสงขลา เดิม
เมืองแขกขึ้นเมืองนครนั้น ภายหลังจึงให้หัวเมืองแขกทเลทำขึ้นเมืองสงขลา

วิวาทกับพระยาตรังگان ไม่สมัครจะขึ้นกับเมืองตรังگان รัชสั่งให้ม
 トラมาถึงพระยาสงขลาฉบับหนึ่ง เจ้าพระยาบวรสมัยหนึ่ง ว่าพระยา
 กลันตันสมัครมาขึ้นกับเมืองนครนั้น อย่าให้พระยาสงขลาหน่วงเหนี่ยว
 ไว้เลย ให้พระยากลันตันไปขึ้นกับเมืองนครตามใจพระยากลันตัน
 สมคั้นนั้นเลิก พระยากลันตันก็ไปขึ้นอยู่กับเมืองนคร ฯ

๑ ขณะนั้นพระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ให้
 พระยาศรีสมบัตย์อยู่เมือง ฦวันเดือนหกขลุณพศก ศักราช ๑๑๗๗
 พระยาศรีสมบัตย์ทางวางถึงแก่อนิจกรรม กรมการบอกเข้าไปให้นำขึ้น
 กราบยังคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว รัชสั่ง
 ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมให้พระยาสงขลาออกมาจัดแจงทำศพพระยา
 ศรีสมบัตย์ พระยาสงขลา กลับออกมาจัดแจงทำเมรุยังไม่เสร็จ ให้
 ข่วยไช ฦวันเดือนสามขลุณพศก พระยาสงขลาถึงแก่อนิจกรรม
 ครั้งนั้นให้หลวงพิทักษ์ราชาของนอก บุตรพระอนันตสมบัตย์อยู่เมือง
 พระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย ถือบอกเข้าไปให้นำขึ้นกราบบังคมทูลแต่
 พระบาทบรมมพิตร สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลยทรงทราบแล้ว
 ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมให้พระสุนทรนุรักษ์ออกมาว่าราชการเมือง
 สงขลา พระราชทานเพลิงออกมาเผาศพพระยาศรีสมบัตย์ทางวาง
 แลพระยาสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ กับนายพลพ่ายมหาดเล็ก
 บุตรพระยาศรีสมบัตย์ทางวางออกมาจัดทำเมรุ ฦวันเดือนเจ็ดขลุณ
 สัมฤทธิศกศักราช ๑๑๘๐ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระยาสงขลา

เสร็จแล้ว ได้ส่งศพพระยาศรีสมบัติแลพระยาสงขลาไว้ที่เขาแหลมสน
 แห่งเดียวกัน^{๑๐} ได้จำคุกอักษรไว้ในศิลาแล้ว แลพระยาศรีสมบัติได้
 สร้างพระอุโบสถแลโรงธรรมวัดโพธิ์ไว้ พระยาสงขลา หลวงนายฤทธิ
 ไทครองเมืองสงขลาเจ็ดปี ได้สร้างพระอุโบสถวัดสุวรรณคีรี แล้ว
 ทำนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาให้สถาปนารุ่งเรืองสืบมา กับสร้าง
 ลำเภาไว้ลำหนึ่ง ต่อถึงอนิจกรรมครั้งนั้น นายพลพ่าย หลวงพิทักษ์
 ราชากับพ่อแพบุตรพระสุนทรบุรี ถือบอกถวายพระราชกุศลเข้าไป
 ให้นำชนกราบบังคมทูลทรงทราบแล้ว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 ให้ตั้งพระสุนทรบุรี (เซ่ง) เป็นที่พระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทร วิสุทธิ
 คักตา มหาพิไชยสงคราม วามลักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา เลื่อนนายพลพ่ายมหาตเล็กเป็นที่หลวงสุนทรบุรี
 เลื่อนหลวงพิทักษ์ราชาเป็นพระพิเรนทรศักดิ์ ตั้งพ่อแพเป็นหลวง
 สมบัติภิรมย์ ผู้ช่วยราชการออกมา ภายหลังจึงโปรดตั้งพ่อเหม
 เป็นที่หลวงอนริักษ์ภูเบศร์ พ่อยกเซ่งเป็นที่หลวงอุดมบริรักษ์ พ่อหมี่
 เป็นที่หลวงพิทักษ์สุนทร แลในรัชกาลสัมฤทธิ์ศึกศักราช ๑๑๘๐ นั้น
 พระยาตลาดงบอกเข้าไปให้กราบบังคมทูลพระกรุณา ว่าพม่ามาตั้ง
 ค่ายเรืออยู่ที่เมืองมฤต เมืองตระนาวสงครามยล้า แต่หารู้ว่าจะยก
 ไปแห่งใดไม่ ทรงทราบแล้วไม่ไว้พระไทย โปรดเกล้าโปรด

๑๐ ที่แหลมสนมีที่ฝังผู้ว่าราชการเมืองสงขลา เข้าใจว่าฝังแค่ศพเจ้าพระยาสงขลา
 คนแรก ต่อมาเผาศพแล้วฝังอัฐิ

๑๐ ณ เดือนห้าขึ้นโรงโตศก ลุคักราช ๑๓๘๒ ยังเกิดความใช้
ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก สงบความไข้แล้วเป็นสหายปรกคือยู่^๔_{บน}หลัง
ณ บรมเสงทรนิคักคักราช ๑๓๘๓ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเข้าไป
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบถวายบังคมทูลพระกรุณา ว่าเจ้า
พระยาไทรเป็นคนตอคงจะเอาภิรชาการสิ่งใดก็ไม่ได้ ไม่ฟังบังคับ
บัญชา จะขอยกทัพไปตีเมืองไทร^{๑๑} ไพรดเกล้าไพรดกระหม่อม
มีตราออกมาเกณฑ์ทัพเมืองนคร เมืองชุมพร ไชยา เมืองสงขลา
เมืองพัทลุง ยกไปตีเมืองไทร พระยาไทรพาอพยพหนีลงเรือไป

อยู่เมืองเกาะหมาก กองทัพไทยกวาดเอาครอบครัวเมืองไทรลึง
เข้าไปกรุงเทพมหานครเป็นอันมาก เจ้าพระยานครบกเข้าไปให้
นำกราบทูลพระกรุณา ขอให้นายแสงบุตรเจ้าพระยานครเป็นพระยา
เมืองไทรบุรี ไปรบกเกล้าไปรบกกระหม่อมให้มีตราตั้งนายแสงออกมา
เป็นที่พระยาอภัยวิเชียร มหาประเทศราชวิคินทร์ อินทรไธสวรรย์
ชั้นทเสมา มาตยานชิต สิทธิสงคราม รามภักดี พิริยพาหะ
พระยาไทรบุรี ประกติดอยู่สามปี ๗

๑ ฦวันเดือนแปดศักราช ๓๑๘๖ ปีวอกจศก สมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาไลยสวรรคต แลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
ได้เสวยราชสมบัติ ๓๖ ปี ครั้นนั้นพระราชโอรสผู้ใหญ่ กรมหมื่น
เจษฎาบดินทร์ ได้เสด็จถวัลยราชสมบัติผ่านพิภพชน กรมหมื่น
คักทิพลเสพ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ฦบรภาสัปตศก
พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว
ทูลลากลับออกมาณเมืองสงขลา ประกติดอยู่สองปี ๗

๑ ฦเดือนห้าศักราช ๓๑๘๘ ปีกุนนพศก ฦนเวียงจันท
เป็นขบถยกกองทัพมาตีเอาเมืองลาว เมืองนครราชสีมาได้ เลบมา
ถึงเมืองลพบุรี ไปรบกเกล้าไปรบกกระหม่อมให้มีตราเกณฑ์ทัพเมือง
นคร เมืองพิทลึง เมืองสงขลา พระยาสงขลากรมการเกณฑ์ไพร
พันเศษ ยกกองทัพเข้าไปถึงกรุงเทพมหานคร พอกองทัพกรุงเทพ
มหานครตีเอาเมืองเวียงจันทได้คืน กองทัพเมืองสงขลาต้องทำขอม

ปากน้ำเมืองสมุทรปราการอยู่หนึ่ง เสรีราชการแล้ว พระยาสงขลา
ทูลลากลับออกมาณเมืองสงขลา ๗

๑ ฅบ้ชวคสัฎฐทริคค ลัคักราช ๑๑๙๐ มีทังคราโปรค
เกล้า ๖ ออกมาให้ค้อเรือคัศะเง้า ๓๐ ลำ พระยาสงขลาให้หลวง
สุนทรนุรักษ์คุมไพร่ ๑๐๐๐ คน ไปตั้งค้อเรือที่เมืองเทพาอยู่ณงบั
ฉลุเอกศก แลในบัฉลุเอกศกนั้นฝนน้อยเข้ากล้ำในทังนาพรย
ม้านเลียบมาก แลในบัชาลนั้นเข้าแพง พระยาสงขลาให้เล็ก
การค้อเรือเข้ามา แลมีทังคราโปรคเกล้า ๖ ให้หมื่นสนั่นพันทุล
เชิญออกมาคักเลขที่เมืองสงขลา ให้พระยาสงขลาเป็นแม่กอง
ตั้งโรงคักที่ศาลากลาง กับมีทังคราโปรคเกล้า ๖ ให้ข้าหลวงเสนา
แปคนายออกมาประเมินนาวางตราแดงแก่ราษฎร ฅวันเกือนสัชชาล
โทศก พระยาสงขลาให้เกณศไพร่ชินไปค้อเรืออีก ค้อเรือยังไม่
ทันแล้ว ๗

๑ ครันฅวันเกือนหกยเกาะตรัคค คนกุกนหลานเจ้าพระยา
ไทร ชังพายตรภรรยาหนีไปเมืองเกาะหมาก คิค้ออ่านช้องสมผู้
คนไค้มากยกมาคัเฮาเมืองไทร สมเด็จพระนังเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ทราบแล้วไม่ไ้วพระไทย ๑๒ กลัวการคัจะใหญ่ไป โปรคเกล้า

๑๒ ด้วยคราวนั้นพวกแขกเมืองตานีกำเริบขึ้นด้วย เมืองตรังกานูแลละลันตัน
ก็ให้กำลังมาช่วยพวกตานี

ไปรตกระหม่อมให้เกณฑ์ทัพ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระ
 กระลาโหมเป็นแม่ทัพใหญ่ยกออกมาถึงเมืองสงขลา ณวันเดือนห้า
 ขึ้นสี่ค่ำ ลศักราช ๑๑๘๔ ยี่มโรงจิตวาศก ตั้งทำเนียบที่ข่อยพลับ
 พระยาตานี้ พระยาบาโงย คุ้มสนธิปากแดง รู้ความว่ากองทัพ
 หลวงยกออกมาถึงเมืองสงขลา พระยาตานี้ พระยาบาโงย คุ้มสน
 ธิปากแดง เห็นการจะสู้รบไม่ได้ พากันลงเรือหนีไปเมืองกลันตัน ครั้ง
 นั้นพระยาปลัดตัน หลวงกระโน หนองจิก หลวงตะงา พาอพยพ
 หนีไปอยู่บ้านนาที่มะโลม ต่อแดนกับแปะ พระยาสงขลานครายทัพ
 เห็นพระยาตานี้ พระยาหนองจิกพาครอบครัวหนีไปแล้ว เข้าตั้ง
 ข่ายในเมืองตานี้ เจ้าพระยาพระคลังผู้ว่าที่สมุหพระกระลาโหม ให้
 หลวงปลัดสุกกัฏกับการอยู่เมือง ให้หลวงสุนทรนุรักษ์ออกไปตั้ง
 รวมเสบียงอาหารอยู่ที่เมืองตานี้ ให้หาพระยาสงขลานครายทัพนาย
 กองเข้ามาณเมืองสงขลาปกครองราชการ แล้วเจ้าพระยาพระคลัง
 ผู้ว่าที่สมุหพระกระลาโหมแม่ทัพใหญ่ กับเจ้าพระยาบวร พระยา
 สงขลา นายทัพนายกอง ยกออกไปตั้งอยู่ที่บางน้ำจืดแขวงเมือง
 ตานี้ ๗ พณ ๗ แม่ทัพใหญ่ไปรตใช้ให้หลวงสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา คุมไพร่ไทยแขกสามพันตามอ้ายพระยา
 รามันหนองจิกไปถึงบ้านนาที่มะโลมต่อแดนกับแปะ ได้ตัวอ้ายพระยา
 รามันแลครอบครัวอ้ายพระยารามันทั้งสิ้น แต่อ้ายพระยาหนองจิก
 ออกต่อสู้รบพวกกองทัพ ๆ ยิงอ้ายพระยาหนองจิกตาย ตักเอา

คีตะอ้ายพระยาหนองจิก แล้วเอาบุตรภรรยาครอบครองอ้ายพระยา
 หนองจิกลงมาส่ง ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่ที่ขางน้ำจืด แลพระยารามัน
 ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่โปรดให้พาแต่ตัวเข้าไปเฝ้าณกรุงเทพ ฯ ครอบ
 ครองพระยารามันทั้งนั้นให้กลับไปอยู่เมืองรามันตามเดิม แต่บุตร
 ภรรยาครอบครองอ้ายพระยาตานี อ้ายพระยาหนองจิกทั้งนั้น ฯ พณ ฯ
 แม่ทัพใหญ่ให้พาตัวเข้าไปณกรุงเทพ ฯ ทั้งสิ้น เสร็จราชการแล้ว
 ฯ พณ ฯ แม่ทัพใหญ่กลับเข้ามาณเมืองสงขลา จักแจ้งก่อพระ
 เจกย์ไว้ที่เขาเมืองสงขลาองค์หนึ่ง กัณฑ์แก่งไว้ริมน้ำชายทะเลค่าย
 ม่วงไว้แห่งหนึ่ง เสร็จแล้วกลับเข้าไปกรุงเทพ ฯ ๓

๑ แลในปีเถาะตรีศก ฝนตกหนักน้ำท่วมท้องนาของราษฎร
 ทำไร่นาเข้าฝูเข็ยเสียไม่ได้ผลรับประทาน ราษฎรคอกอยากกระส่ำระสาย
 ล้มตาย ยกตามอาหารไปต่างบ้านต่างเมืองเป็นอันมาก ลูกค้าชาว
 กรุงเทพ ฯ บรรทุกเข้าสารมาจำหน่ายที่เมืองสงขลา ราคาเข้าสาร
 เกวียนละห้าสิบเหรียญ เข้าแพงมาตั้งแต่ขาลโทศก ปีเถาะตรีศก
 จนลงขมโรงเดือนอ้าย ราคาเข้าสารในขมโรงเดือนอ้ายนั้นเกวียน
 ละสามร้อยเหรียญ ๓

๑ ขณะนั้นพระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พา
 ตัวพระยารามันพระยาระแงะเข้าไปด้วย ๑๓ โปรดเกล้า ฯ ให้ภาค
 ทณฑ์ไทยพระยารามัน พระยาระแงะ ไว้ครั้งหนึ่ง พระยาสงขลา

๑๓ พระยารามันนั้นว่า ฯ พณ ฯ พาไปแล้ว นี่จะเป็นพระยาชะลาดออกกรมัง

ทูลขอซื้อเข้าสารจะได้พาออกมาเจอจางราชการ แลจ่ายให้ไพร่บ้าน
พลเมือง ๑๐๐๐ เกวียน ไปรคเกล้า ฯ พระราชทานภาษีให้ พระยา
สงขลาทูลลาพาตัวพระยารามันออกมาด้วย แต่พระยาระงะเป็นไข้
ผดผื่นตายเสียที่กรุงเทพ ฯ ภายหลังกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
สวรรคต พระยาสงขลาออกมาถึงเมืองสงขลา ณวันเดือนยี่
มโรงจัตวาตก ในขั้มโรงนั้นราษฎรทำไธ้หน้าฟ้าฝนก็บริบูรณ์ ฝนแล้ง
เบญจศกเข้าในท้องนาก็ได้ผลรับประทานทั่วกันเหมือนแต่ก่อน ฯ

๑ ครั้นเดือนห้าศักราช ๑๑๕๕ ขั้มเส็งเบญจศก หลวงสุนทร
นุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลของขลุ้พระบาท
ฉกรรจ์ ฯ พณ ฯ สมุหพระกระลาโหมแม่ทัพใหญ่กราบบังคมทูลว่า
ได้ให้หลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ติดตามพระยา
รามัน ได้ตัวพระยารามันแลครอบครัวอ้ายพระยาหนองจิก อ้ายพระยา
ตานีเข้ามามีความชอบอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อน
ขึ้นเป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล้วกราบถวาย
บังคมลาออกมาเมืองสงขลา ฯ

๑ ครั้นนั้นเมืองสงขลาปรกคืออยู่สามปี ครั้นณขั้วอกอัฐศก
ลุศักราช ๑๑๖๖ มีตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาให้ตั้งก่อ
กำแพงเมืองสงขลา พระราชทานเงินส่วยอากรเมืองสงขลา ให้
พระยาสงขลาใช้จ่ายในการก่อกำแพงสองร้อยชั่ง พระยาสงขลา
กระเกณฑ์ให้ไพร่เมืองสงขลาทำกำแพงด้วยศิลายังไม่เสร็จ พระยา

สังขลาคาพระยาตานี้ พระยาเยหฺรึง พระยาสาบบุรี พระยาระแงะ
พระยารามัน แยกหัวเมือง เข้าไปถวายพระเพลิงสมเด็จพระพนม
เจ้าพระยานครศรีฯ แยกหัวเมือง ซึ่งชนกับเมืองนครไปอยู่กรุงเทพฯ
พระมหานคร ในปีจอสัมฤทธิศก จุลศักราช ๓๒๐๐ ๗

๑. ตนกุมภีลสาธิตหลานเจ้าพระยาไทร ซึ่งหนีไปอยู่เมือง
เกาะหมาก ช้องสมผู้คนได้มากยกมาตีเอาเมืองไทรได้ พระยาไทร
บุตรเจ้าพระยานคร พาอพยพหนีเข้ามาอยู่ที่ทุ่งหาคีใหญ่แขวงเมือง
สงขลา พระสุนทรบุรีก็แต่งให้ขุนต่างตาขุนหมื่นมื่อ คมไพร
หำร้อยคนไปตั้งค่ายมั่นรักษาเขตรแดนเมืองสงขลาในที่พระคงในทการว่า
ไว้ แลพระสุนทรบุรีบอกเข้าไปให้นาขื่นกรวยยังคมทูลพระกรุณา
ว่าตนกุมภีลสาธิตมาตีเอาเมืองไทรได้ทรงทราบแล้ว ครั้นนั้นเจ้าพระยา
นครอยู่ณกรุงเทพมหานคร ไปรตเกล้าไปรตกระหม่อมขยับให้เจ้าพระยา
นคร พระยาสงขลาเร่งรีบออกมา พระยาสงขลากราบทูลลากลับออก
มาถึงเมืองสงขลา ณเดือนสิบสอง พระยาสงขลาเกณฑ์ทัพยกไป
ตั้งอยู่ที่หาคีใหญ่ ให้พระสุนทรบุรีอยู่เมือง แล้วมีหนังสือไปถึง
หัวเมืองแขกซึ่งชนกับเมืองสงขลาให้ยกทัพมาช่วยกันระดมตีเมืองไทร
พระยาตานี้ ทองอยู่ พระยาเยหฺรึง ฟ่าย พระยาสาบ ะตะ พระจนะ
บัวแก้ว ยกกองทัพไปรวมกันที่หาคีใหญ่ พระยาสงขลาแต่งให้
พระยาเยหฺรึง พระยาตานี้ พระยาสาบบุรี พระจนะ หลวงนา
หลวงพล ขุนต่างตา คมไพรขึ้นไปรบกับพวกข้าตนกุมภีลสาธิตที่ค่าย

ท่งโพ อ้ายคนกุ่มักสาอัครวมผู้คนไ้มาก คักหลังเข้ามาทางสยาเพน
 เผาย่านเรือนราษฎรแขวงเมืองจนะ จนมากระทั้งบ้านพระจนะ แขนนาย
 ไพรในเมืองจนะเข้าด้วยคนกุ่มักสาอัครเมืองไทรท่งสัน พวกไทยใน
 เมืองจนะพายตรกรรยาหนีเข้ามาณเมืองสงขลา พระยาสงขลาเห็นว่า
 แขนเมืองจนะ เมืองเทพา เมืองหนองจิก เมืองตานี ยะหริ่ง
 กำเริบจะไว้ใจไม่ได้ พระยาสงขลาจึงให้พระยาตานี พระยายะหริ่ง
 พระยาสาบายบุรี พระจนะ คุณไพร่ทั้งค่ายรักษาทางพตงการำ ให้
 หลวงพลหลวงไชยสินทร์คุมไพร่ห้าร้อยคน ยกไปตั้งค่ายรักษาทาง
 เมืองจนะ . ให้หลวงอนุรักษ์เบศร์เป็นกองส่งลำเลียงอยู่ที่หาดใหญ่
 พระยาสงขลาถลันลงมาแต่งเมืองสงขลากำชัยมั่นคงแล้ว ให้หลวง
 ยกรบัตรคุมไพร่ไปตั้งค่ายมั่นที่ปลักแรดค่ายหนึ่ง ที่เกาะถ้ำค่ายหนึ่ง
 เขาเกาส่งค่ายหนึ่ง พวกแขกไทรคักหลังเข้ามาเผาย่านเรือนราษฎร
 ในที่พตงการำ กองพระยาตานี พระยายะหริ่ง พระยาสาบายบุรี
 เห็นพวกแขกไทรคักหลังเข้ามาได้ จึงพระยาตานี พระยายะหริ่ง
 พระยาสาบายบุรี ยกกองทัพล่าเข้ามาถึงทุ่งน้ำจาย กองพระยาสาบายบุรี
 ประกับพวกแขกเมืองไทรสู้รบกับพวกแขกไทรตายหลายคน พวก
 แขกไทรเสียทีเร็นเข้ายา กองพระยาสาบายเลยมาตั้งค่ายมั่นที่เขา
 ลูกช้าง พระยายะหริ่ง พระยาตานี ตั้งค่ายเขาเกาส่ง แต่กอง
 หลวงไชยสินทร์หลวงพลซึ่งยกไปตั้งอยู่ทางจนะนั้น พวกแขก
 เมืองจนะเข้าหาพวกแขกกองทัพเมืองไทร คักหลังเข้ามาเผาย่าน

เรือนราษฎรแลบ้านพระจนะ กองหลวงไชยสุรินทร์ หลวงพล จะ
 เทยหาเสบียงอาหารก็ซัดสน หลวงพล หลวงไชยสุรินทร์ ล่าลง
 มาตั้งค่ายมั่นอยู่ที่ปลักแรดพร้อมกัน พวกแขกเมืองไทรเมืองจนะ
 ไล่มาถึงนำค่ายปลักแรด พวกแขกยังไม่ทันตั้งค่าย พระสุนทรนุรักษ์
 ยกกองทัพไปรบที่ค่ายปลักแรด พระสุนทรนุรักษ์แต่งให้พวกจีนเป็น
 กองนำสิ่งของสมทบกับกองหลวงพล หลวงไชยสุรินทร์ สู้รบกับพวก
 แขกที่นำค่ายปลักแรด พวกกองจีนสู้รบยิงฟันกับพวกแขกเมืองไทร
 เมืองจนะแตกยับเป็น พวกแขกหนีไป พวกกองจีนตักเอาหัวแขกไทร
 แขกจนะมาได้ พระยาสงขลารางวัลให้หัวละห้าเหรียญ ครั้นจะยก
 กองทัพไล่ตีกตามพวกแขกไปแล้ว ผู้คนในเมืองน้อยตัวจะไว้ใจไม่ได้
 จึงให้ตั้งค่ายมั่นลงไว้ที่ปลักแรด พระยาสงขลากรมการบอกให้
 หลวงพัฒนสมบัติ กังโปย ถือบอกเข้าไปกรุงเทพมหานคร ให้นำ
 ขนกราบยังกรมพลแต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าแขก
 เมืองจนะ เมืองเทพา หนองจิก คิดขยดเข้าหาพวกแขกไทรทั้งสี่
 คนในเมืองสงขล่าน้อยตัว ทรงทราบแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยา
 วิจิตรณรงค์ พระราชรินทร์ กรมพระตำรวจคุมไพร่ห้าร้อยคนเป็น
 กองนำล่องออกมาก่อน ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา จางวาง
 พระคลังสินค้า เป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระยาบวรราช พระยาเพชรบุรี
 ไพร่สามพันเศษยกตามมาภายหลัง ๑๔ กองพระยาวิจิตรณรงค์

๑๔ เรื่องยกทัพคราวนี้ มีความพิสดารอยู่ในหนังสือเรื่องจดหมายเหตุหลวงอุดม

พระราชรินทร์ยกมา^๑ถึงเกาะหน^๒ พระสุนทรนริศ^๑ยกออกไปปลักแหว^๑
 ให้ทำ^๑ขีพาทย์^๑บนเขาเกาะถ้ำ^๑ แล้วให้^๑ยิง^๑ปืน^๑ส่ง^๑เข้าไป^๑ใน^๑ค่าย^๑แซก^๑
 พวกแซกแตกหนี^๑ไปใน^๑เพล^๑วัน^๑นั้น^๑ พระยาสงขลา พระสุนทรนริศ^๑
 กลับ^๑เข้ามา^๑ณ^๑เมือง^๑สงขลา พระยาวิชิตรณรงค์ พระราชรินทร์ ก^๑ษ^๑ณ^๑
 มาจาก^๑เรือ ปฤ^๑ษ^๑า^๑ราช^๑การ^๑กับ^๑พระ^๑ยา^๑สง^๑ขลา^๑พร^๑้อม^๑กัน^๑ ว่า^๑พร^๑ก^๑
 กอง^๑ทัพ^๑แซก^๑แตก^๑ไป^๑แล้ว^๑ เมือง^๑ตาน^๑ เมือง^๑ยะ^๑หริ่ง^๑ เมือง^๑สา^๑ย^๑ ท^๑วี^๑
 เจ้า^๑เมือง^๑คิ^๑ต^๑อยู่^๑ที่^๑เมือง^๑สงขลา^๑ ห^๑าร^๑ว่า^๑จะ^๑เป็น^๑อย่าง^๑ไร^๑ไม่^๑ ให้^๑พระ^๑ยา^๑ตาน^๑
 พระ^๑ยา^๑สา^๑ย^๑บุรี^๑ พระ^๑ยา^๑ยะ^๑หริ่ง^๑ ล^๑่วง^๑นำ^๑ไป^๑เส^๑ีย^๑ก่อน^๑ ให้^๑พระ^๑สุน^๑ทร^๑น^๑ริ^๑ศ^๑
 อยู่^๑เมือง^๑สงขลา^๑ พระ^๑ยา^๑สงขลา^๑ พระ^๑ยา^๑วิ^๑ชิ^๑ต^๑ร^๑ณ^๑งค์^๑ พระ^๑ราช^๑รินทร์^๑
 ยก^๑ลง^๑ไป^๑ตั้ง^๑อยู่^๑ที่^๑เมือง^๑ตาน^๑ แ^๑ก^๑ไ^๑ทร^๑ซึ่ง^๑เป็น^๑ช^๑ย^๑ด^๑ก็^๑แตก^๑ทัพ^๑พ^๑าก^๑ัน^๑หนี^๑
 ลง^๑เรือ^๑ไป^๑อยู่^๑เกาะ^๑หม^๑าก^๑ ส่วน^๑กอง^๑ทัพ^๑เจ้า^๑พระ^๑ยา^๑น^๑คร^๑ย^๑ก^๑เข้า^๑ไป^๑ตั้ง^๑อยู่^๑ใน^๑
 เมือง^๑ไ^๑ทร^๑ไ^๑ด้^๑ พระ^๑ยา^๑สงขลา^๑ พระ^๑ยา^๑วิ^๑ชิ^๑ต^๑ร^๑ณ^๑งค์^๑ พระ^๑ราช^๑รินทร์^๑
 ลง^๑ไป^๑จ^๑ัด^๑แ^๑ง^๑อยู่^๑ที่^๑เมือง^๑ตาน^๑เ^๑ด^๑อน^๑เค^๑ย^๑ กอง^๑ทัพ^๑พระ^๑ยา^๑ศรี^๑พิ^๑พัฒ^๑น์^๑แม่^๑ทัพ^๑
 ใหญ่^๑ เจ้า^๑พระ^๑ยา^๑ม^๑ราช^๑ พระ^๑ยา^๑เพ^๑็ช^๑ร^๑บุรี^๑ ยก^๑ออก^๑มา^๑ถึง^๑เมือง^๑สงขลา^๑
 ณ^๑วัน^๑เ^๑ด^๑อน^๑ห^๑ก^๑ศ^๑ี^๑กร^๑า^๑ช^๑ ๑๒๐๑^๑ ช^๑น^๑แ^๑ป^๑ค^๑า^๑ข^๑ก^๑ญ^๑เอ^๑ก^๑ศ^๑ก^๑ ช^๑น^๑ด^๑ัง^๑ทำ^๑เน^๑ย^๑
 อยู่^๑ที่^๑บ^๑่อ^๑พล^๑ับ^๑ พระ^๑ยา^๑ศรี^๑พิ^๑พัฒ^๑น์^๑ม^๑ห^๑น^๑ง^๑ล^๑ือ^๑ไป^๑หา^๑ท^๑วี^๑พระ^๑ยา^๑ไ^๑ทร^๑ พระ^๑ยา^๑
 สงขลา^๑ท^๑ัง^๑อยู่^๑ที่^๑เมือง^๑ตาน^๑ ให้^๑เข้า^๑มา^๑ที่^๑เมือง^๑สงขลา^๑ จะ^๑ไ^๑ด้^๑ป^๑ฤ^๑ษ^๑า^๑
 ราช^๑การ^๑ พระ^๑ยา^๑สงขลา^๑ พระ^๑ยา^๑ไ^๑ทร^๑ ไ^๑ด้^๑แ^๑้ง^๑ตาม^๑ใน^๑ห^๑น^๑ง^๑ล^๑ือ^๑แล้ว^๑
 พระ^๑ยา^๑สงขลา^๑ให้^๑พระ^๑ยา^๑วิ^๑ชิ^๑ต^๑ร^๑ณ^๑งค์^๑ น^๑าย^๑เม^๑่น^๑ม^๑หา^๑ด^๑เล็ก^๑ จ^๑ัด^๑แ^๑ง^๑
 ราช^๑การ^๑อยู่^๑ที่^๑เมือง^๑ตาน^๑ พระ^๑ยา^๑สงขลา^๑กับ^๑พระ^๑ราช^๑รินทร์^๑กลับ^๑เข้า^๑มา^๑
 ณ^๑เมือง^๑สงขลา^๑ พระ^๑ยา^๑ไ^๑ทร^๑บุ^๑ตร^๑เจ้า^๑พระ^๑ยา^๑น^๑คร^๑ย^๑ก^๑มา^๑ด^๑ัง^๑อยู่^๑ที่^๑ท่า^๑อ^๑ำ^๑น^๑ ๒

๑ ขณะนั้นพระยากลั่นตัน กับพระยาจางวาง ตนกูปยา
 วิวาทกัน พระยากลั่นตันบอกเข้ามาให้กราบเรียนเจ้าคุณศรีพิพัฒน์
 แม่ทัพใหญ่ ขอให้กองทัพลองไปช่วยพระยากลั่นตัน พระยา
 ศรีพิพัฒน์แจ้งในหนังสือพระยากลั่นตันแล้ว ไม่รู้ว่าการจะผันแปร
 ประการใด จึงแต่งให้หลวงสรเสนีสืบถามสาขามชก่าขึ้นลงไป
 ห้ามปรามพระยากลั่นตัน พระยาจางวาง ตนกูปยา อย่าให้วิวาทกัน
 หลวงสรเสนีสืบบอกเข้ามาว่า หลวงสรเสนีสืบไปห้ามปรามพระยากลั่นตัน
 พระยาจางวาง ตนกูปยา ว่าให้รอสนามเพลาะเสีย อย่าให้วิวาทกัน
 พระยากลั่นตัน พระยาจางวาง ตนกูปยา หารอสนามเพลาะให้ไม่
 พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่เห็นว่า พระยากลั่นตัน พระยาจางวาง
 ตนกูปยา ยังถืออยู่ จึงจัดให้พระยาเพชรบุรี พระสุนทรนักษิ
 คุมไพร่สองพันเศษลงไปตั้งถ่วงไว้ที่ญากังแขวงเมืองสาบ มีหนังสือ
 ให้หลวงโกษาอิดหากล่ามนครลงไปหาตัวพระยากลั่นตัน
 ตนกูปยา เข้ามาเมืองสงขลา หลวงโกษาอิดหากพาตัวพระยากลั่นตัน
 ตนกูปยา เข้ามาถึงเมืองสงขลา พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาแม่ทัพ
 ว่ากล่าวระงับให้พระยากลั่นตัน ตนกูปยา สามัคคีรศกันไว้แล้ว
 พระยากลั่นตัน ตนกูปยา ก็ลากลับไปเมืองกลั่นตัน แต่เมืองไทร
 นั้นพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาแม่ทัพใหญ่ ให้พระยาไทรรักษา
 เมืองอยู่ตามเดิม ให้ตนกูปเวว่าราชการเมืองสทูลง ให้ขึ้น

อยู่กับเมืองสงขลา ให้พระปลัดเมืองพัทลุงว่าราชการเมืองพัทลุง
 ให้ยกทัพโคะแขวงเมืองพัทลุงมาให้ชนกับเมืองสงขลา แล้ว
 หนังสือให้ไปหาพระยาเพ็ชรบุรี พระสุนทรบุรีกลับเข้ามาเมือง
 สงขลา ครั้นนั้นพระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่ ให้พระยาวิเชียรวงศ์
 อยู่ช่วยรักษาเมืองสงขลา พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพใหญ่ได้ก่อพระ
 เจกียเขาเมืองข้างฝ่ายทักษิณพระเจกียเกาหนิง แล้วได้ยกทัพโคะ
 เขตแดนเมืองพัทลุงให้มาเป็นเขตแดนแขวงเมืองสงขลา แล้ว
 ราชการแล้ว พระยาศรีพิพัฒน์กลับไปกรุงเทพฯ พระยาศรี
 พพัฒน์กราบบังคมทูลพระกรุณา ว่าเมืองไทรนั้นจะให้ไทยเป็นเจ้าของ
 เมืองต่อไปไม่ได้ จะเกิดก่อกวนวายเป็นอันอยู่แล้ว ต้องแบ่งเมืองไทร
 ออกเป็นสามเมือง เหมือนอย่างเมืองตานี จึงจะเป็นปรกติลงได้
 ขอให้ยืมตัววันมาเป็นเจ้าพระยาไทรตามเดิม ให้ตนกูอานุมเป็น
 พระยากระบังปาส ให้ตนกูเสกฮาเสนเป็นพระยาปลิศ ให้ตนกูเทวา
 เป็นพระยาสดุน ๑๕ ขนอยู่กับเมืองสงขลา ให้พระปลัดเมืองพัทลุง
 เป็นพระยาพัทลุง พระยาพัทลุงบุตรเจ้าพระยานครพาเข้ามาเป็นขุนนาง
 ในกรุงเทพมหานคร แต่เมืองพิจิตรนั้นเจ้าเมืองถึงแก่กรรม โปรด

๑๕ ตรงนี้คลาศเคลื่อน ความจริงครั้งนั้นทรงตั้งตนกูอานุมเป็นพระยาไทร ตนกู
 อาสันเป็นพระยากระบังปาส ตนกูหมัดอาเกิบเป็นพระยาสดุน ตัวนเสกฮาเสนเป็นพระยา
 ปลิศ ต่อมาพระยากระบังปาสถึงแก่กรรม เจ้าพระยาไทรประจักษ์เข้ามาสาธภาพรับผิด
 จึงโปรดให้ย้ายตนกูอานุมมาเป็นพระยากระบังปาส ให้เจ้าพระยาไทรกลับมาครองเมือง
 ไทร เมืองที่แบ่งใหม่ทั้ง ๔ นั้นคงขึ้นเมืองนคร มิได้ขึ้นสงขลา

เกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาไทรบุตรเจ้าพระยานครไปเป็นที่พระยา
บริรักษ์ภูธร ขวรสวามิภักดิ์ คักกิเสนามาตยาธิปัตติ พิริยพาหะ พระยา
พังงาให้พระเสนานุชิตเป็นที่พระยาตะกั่วป่า แต่เมืองไทร เมือง
พัทลุงนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีตราตั้งเจ้าเมืองออกมา
ตามพระยาศรีพิพัฒน์รักแงไว้ ฯ

๑ ครั้งนั้นเป็นปรกคือยุบหนึ่ง พระสุนทรนุรักษ์เข้าไปเฝ้า
ทูลฉลองธูลิพระบาท พระยาสงขลาแต่งเรือค้ำคะฉรังให้พระปลัดเมือง
พัทลุง พระยาวิเชียตรวงศ์ ข้าหลวงเข้าไปกรุงเทพมหานคร พร้อม
ด้วยพระสุนทรนุรักษ์ พระปลัดเมืองพัทลุง เข้าเฝ้าทูลฉลองธูลิ
พระบาทพร้อมกัน รัชสั่งถามพระสุนทรนุรักษ์ด้วยข้อราชการเสร็จ
แล้ว คำสั่งว่าให้พระสุนทรนุรักษ์เป็นปลัดช่วยบำรุงพระปลัดเมือง
พัทลุงด้วย แล้วรัชสั่งว่าให้ตั้งพระปลัดเป็นพระยาพัทลุง^{๑๖} เสร็จ
ราชการแล้ว พระสุนทรนุรักษ์กราบถวายบังคมลากลับออกมาณเมือง
สงขลา อยู่สองมีมีตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาเมืองสงขลา
ว่าพระยาถนันทน์ พระยาจางวาง ตนกูปยา วิมาทกันพิน้อง ให้
พระยาเสนหามนตรีบุตรเจ้าพระยานคร พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลา พระยาทำยน้า ลงไปเมืองถนันทน์ ช่วย
ระงับว่ากล่าวให้พระยาถนันทน์ พระยาจางวาง ตนกูปยา สามัคคี
ประนอมประนอมกันพิน้อง อย่าให้แตกร้างมีวหมองกัน ถ้าเห็นว่า

๑๖ พระยาพัทลุงคนนั้นชื่อ จั๊ย เป็นบุตรพระยาพิไชยราชกรัณรัชกาลที่ ๑

พระยาภลันตัน พระยาจางวาง ตนกูปยา แตะร้าวประสานไม้ไผ่แล้ว
ให้พระสุนทรบุรียกเกลี้ยกล่อมตนกูปยามาไว้เมืองแซก ซังซกกับเมือง
สงขลา ให้พระยาเสนหามนตรีพาตัวพระยาจางวางเข้ามาไว้เมือง
นครตามท้องตรา พระยาเสนหามนตรี พระสุนทรบุรี พระยา
ท้ายน้ำ ก็ยกไปเมืองภลันตัน ให้วังบัวกล่าวพระยาภลันตัน
พระยาจางวาง ตนกูปยา ให้สามัคคีรศกันพี่น้อง พระยาภลันตัน
ตนกูปยา หาง้องอนกันไม่ จึงพระสุนทรบุรีพุดจาเกลี้ยกล่อม
ตนกูปยา ๆ สนิทมากับพระสุนทรบุรี ๆ พาตัวตนกูปยากับบุตร
ภรรยาพาชายหญิงผู้คนบ่าวไพร่ตนกูปยามาไว้ที่เมืองตานี พระยา
เสนหามนตรีพาตัวพระยาจางวาง บุตรภรรยาพาชายหญิงไปไว้
เมืองนคร พระยาท้ายน้ำก็เข้าไปกรุงเทพมหานคร ฯ

๑๐ ๖ ขาลจัตวาศก (จุลศักราช ๑๒๐๔) โปรตเกล้าโปรต
กระหม่อมให้จัดแจงฝั่งหลักเมืองสงขลา โปรตพระราชทานเทียนไชย
หลักไชยพฤกษ์กับเครื่องไทยทาน อารานาสมเด็จเจ้าอนุกรมัย
พระสงฆ์อันคืบแปดรูป เปนประธาน พระครูธัญญาจารย์ พราหมณ์
มีชื่อแปดนาย ออกมาให้พระยาสงขลาฝั่งหลักเมือง พระยาสงขลา
ได้จัดแจงทำโรงพิธีกลาง แลโรงพิธีสี่มุมเมืองกับโรงพิธีพราหมณ์
เสร็จแล้ว ฌวัน ๗ & คำ ขาลจัตวาศก ให้ตั้งกระบวนหลัก
ไชยพฤกษ์เทียนไชยไปเข้าโรงพิธี อารานาพระสงฆ์จำเริญพระปริต
สามวันเสร็จแล้ว ให้เชิญหลักไชยพฤกษ์ฝั่งลงไว้ ฌวัน ๙ & คำ

เพลาสยามอง ๒ บาท ลุคักราช ๑๒๐๕ ปีชาลจัตวาศก แล้วสมโภช
หลักไชยพุกภัย มัลลคร, ธีร, หุ่น, ชาตรี ๕ วัน พระยาสงขลาได้
ถวายผ้าไตรจีวรเครื่องบริวารแก่พระสงฆ์เสมอทั้ง ๒๒ รูป แลได้ต่อ
ก่อตึกโรงหลักเมืองขึ้นไว้สามหลัง ทำโรงเสื่อเมืองขึ้นไว้หลังหนึ่ง
เสร็จราชการฝังหลักเมืองแล้ว พระยาสงขลาจึงแจ้งให้ไปส่งสมเด็จ
เจ้าอนุมัยภูก แลพระครูอัมมหารักษ์ พรหมณ์มีชื่อเข้าไปกรุงเทพ
มหานคร ๗

๑ ครั้นปีโรงฉศกคักราช ๑๒๐๖ อยู่สองปีถึงกำหนดงวต
ส่งดอกไม้ทองเงินเมืองสตุนลงจะเอาสิ่งใดก็ไม่ได้ พระยาสงขลา
ต้องทำดอกไม้ทองเงินรวงให้ตนกูเควฯ ๗ พาดดอกไม้ทองเงินเครื่อง
ราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ไปรตเกล้าไปรต
กระหม่อมให้ตั้งตนกูเควฯ เป็นพระยาสตุนออกมา พระยาสตุนกับ
พระยาปลืศรีวิภาทศัยเขตแดน มีตราออกมาให้กรมการเมืองนคร
เมืองสงขลาทำกับกันไปชำระปักหลักลงไว้ให้มั่นคง พระยาสงขลา
เห็นว่าพระยาสตุนเป็นคนคดโกงจะเอาภิราชการก็ขัดสน หาเป็นผล
เป็นประโยชน์สิ่งใดไม่ จึงยกเมืองสตุนให้ขึ้นกับเมืองนคร ๗

๑ ครั้นปีเมษอัฐศก พระยาสงขลาเป็นไข้ พระราชทาน
ขุนภักดีโอสถหมอยา พินเมืองหมอนวด ออกมาพยาบาลอาการก็
หายคลายขึ้นไม่ ฅวัน ๓ ๖ ค่ำลุคักราช ๑๒๐๘ ปีมะแมพศก
เพลาสยามองเข้า พระยาสงขลาถึงแก่อนิจกรรม พระสุนทรนุรักษ์

ญาติพี่น้องจิตแจ่มศพพระยาสงขลาไว้ในเตียงนำนวน พระสุนทรนุรักษ์
บอกเข้าไป ให้นำขึ้นกราบยังคมทูลพระกรุณาว่า พระยาสงขลา
ถึงแก่อนิจกรรม พระสุนทรนุรักษ์ให้หลวงไชยสุนทรคุมเงินเข้าไป
ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหมั้นเหรียญ หลวงไชยสุนทรกลับออก
มาฉวันเดือนเก้าขอกสมฤทธิศก พระสุนทรนุรักษ์เข้าไปเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาท ไปทูลเกล้าไปทูลกระหม่อมให้พระสุนทรนุรักษ์ (บุญสังข์)
ว่าที่พระยาสงขลา ออกมาจิตแจ่มศพพระยาสงขลา พระสุนทร
นุรักษ์ กราบบทวายยังคมลากลับออกมา พระราชทานผ้าไตร ๓๐ ไตร
กับเครื่องไทยทาน แลศีลาน่าเพลิง กับพระราชทานหมั้นตะมิง
นายช่างทวารในออกมาเป็นช่างทำเมรุคนหนึ่ง พระสุนทรนุรักษ์จิต
แจ่มทำเมรุยังไม่เสร็จ ฯ

๑ ในเย็นมีตราไปทูลเกล้าไปทูลกระหม่อม ให้พระยาวิชีวิต
ณรงค์เป็นแม่กองออกมาคักเลข ตั้งโรงคักที่บ่อพลับ ได้ลงมือคัก
เลขข้างแล้ว พระสุนทรนุรักษ์ผู้ว่าที่พระยาสงขลา ญาติพี่น้อง ได้
ทำเมรุเผาศพพระยาสงขลาแล้วเสร็จแต่ฉวันเดือนเจ็ด คักราช ๑๒๓๑
ขักราชเอกศก ได้ฝังศพพระยาสงขลาไว้ที่เขาแหลมสน จาถูกไว้
ในศิลาน่าศพแล้ว อยู่สองวัน ฯ พณ ฯ ว่าที่สมุหพระกระลาโหม
ออกมาสำเร็จราชการในการคักเลขเมืองปากใต้ ฯ พณ ฯ ว่าที่สมุห
พระกระลาโหมยกมาตั้งเมืองสงขลาขึ้นตั้งทำเนียบอยู่บ่อพลับ ฯ พณ ฯ
ว่าที่สมุหพระกระลาโหมจัดแจงคักเลขอยู่ที่เมืองสงขลาสามเดือนเสร็จ

(ฉบบ) พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ว่าที่พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาท ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าทรงพระประชวร หมอ
พยายาลพระอาการรักษาคลายขึ้นไม่ ครั้นณวัน ๗ & คำจุลศักราช ๑๒๓๓
มกราคม พะระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าสวรรคต แผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเกลิงถวัลยราชสมบัติผ่านพิภพขึ้น สมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป้นกรมพระราชวังบวร
สถานมงคล รับสั่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เลื่อนพระสุนทร
นุรักษ์ (บุญสังข์) บุตรพระยาศรีสมันต์ข้างวาง ขึ้นเป็นทพระยา
วิเชียรคีรี ศรีสมุทร วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริย
พาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา โปรดให้ตั้งนายจำเริญ (เม่น)
มหาดเล็ก บุตรพระยาสงขลาฤทธิ เป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการ พระยาสงขลา พระสุนทรนุรักษ์ ได้รับตราตั้งณวันพรอม
เดือนหกแรมสิบสามค่ำศักราช ๑๒๓๓ มกุมภาพันธ์ ทำราชการฉลอง
พระเดชพระคุณเป็นปรกติมา ฯ

พงษาวตารเมืองสงขลา
ของเจ้าพระยาวิเชียรคีรี บุญสังข์

ตอนที่ ๒

แต่งเมื่อขวอก จุลศักราช ๑๒๒๑

๑ วันเสาร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหาค่ำ ปีมะแมณัฏฐศก
จุลศักราช ๑๒๒๑ เฟลา ๔ โมงเช้า นั่งพร้อมกันณเรือน
พระสุนทรบุรี ๑ พระสมุหบดีภิรมย์ ๑ หลวงอนุรักษภูเบศร์ ๑
หลวงวิเศษภักดี ๑ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ๔

หลวงเพชรบุรีศรีราชสงครามปลัด ๑ หลวงเทพนรินทร์อินทร
เคชะ ยกรบัตร ๑ หลวงเทพสุนทรอินทรเสนา จ่ามहाไทย ๑
หลวงพลฤทธิพิไชย ๑ หลวงเทพมณฑไยร นำวัง ๑ หลวงพิทักษ์
โกษา คลัง ๑ หลวงทิพนครศรีราชสมโภช กรมนา ๑ หลวง
เพชรบุรีศรีราชวังเมือง นครบาล ๑ หลวงพิไชยเสนา สัสดีกลาง ๑
หลวงเทพเสนา สัสดีขวา ๑ หลวงไชยบุญญา สัสดีซ้าย ๑ หลวง
ไชยสุนทร มหาไทยกลาง ๑ หลวงอินทราญา นครบาลใน ๑
หลวงเพชรพยายาล กรมช้าง ๑ หลวงพิทักษ์โยธา ๑ หลวงบำรุง
ชลธาร ๑ หลวงท้ายวัง ๑ หลวงบำรุงอากร ๑ ขุนเทพอาญา
มหาไทยศาลา ๑ ขุนเทพสุภาแพ่ง ๑ ขุนสรวาการ ๑ ขุนแก้วเสนา ๑
กรมการ ๒๒

หลวงศรีปดการายาฆ่าหลี่ ๑ หลวงสุริยวงษา ๑ หลวง
ฤทธิเทวา ๑ ขุนวิเศษวาที ๑ ลำเมืองสงขลา ๔

รวมกัน ๓๐ ชื่อ

๑ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา โปรดสั่งว่า เรื่องราว
การเมืองสงขลาแต่ก่อนได้จัดแจงทำขึ้นไว้ เมื่อครั้งพลหัวเจ้าท่าน
เจ้าพระยาอินทศิรัศมุตสงครามเจ้าพระยาสงขลา (บุญชู) ที่หนึ่ง^๑
ตั้งแต่เป็นพระสงขลาแลเป็นพระยาสงขลาหลายปี^๕ ใด^๕กัน^๕ ๗ แต่เมื่อ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาอินท
ศิรัศมุตสงคราม เจ้าพระยาสงขลา ได้ยกเมืองมาจากเมืองนคร
แล้วครองเมืองสงขลาอยู่ ๓๔ ปี^๕ ต่อถึงอาสัญกรรม แลพระยาวิเศษ
ภักดีศรีสงคราม (จ้อง) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๒ ครอง
เมืองสงขลาได้ ๗ ปี^๕ แล้วถึงอาสัญกรรม แลพระยาวิเชียรคีรี ศรี
สมุท วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พริยพาหะ (เซ่ง)
ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๓ ได้ครองเมืองอยู่ ๓๐ ปี^๕ แล้วถึง
อาสัญกรรม มีแจ้งอยู่ในเรื่องราวแต่ก่อนนั้นแล้ว ๗

๑ ครั้นได้ให้หลวงศรีสมันต์กังโปย หลวงศุภมาตราเซ่ง
จัดแจงจดหมายเหตุเรื่องราวการเมืองสงขลาไว้ฉบับหนึ่ง เมื่อครั้งเจ้าคุณ
ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ ๔ ยังประณมไว้อยู่ อายุได้ ๑๖ ปี^๕
เข้าไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กอยู่ในเวรเศษ ก็ตั้งใจทำการฉลอง
พระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว พระพุทธเลิศหล้านภาไลย เป็นมหาดเล็กเลวอยู่ ๒ ปี^๕

๑ ตอนนี้นำด้วยประวัติของเจ้าพระยาสงขลาบุญชู

ที่จะไ้เพลิตเพลินไปในข้อที่ไม่เป็นประโยชน์หามิได้ ๓วัน ๆ ครั้น
 เพลา ๓ โมงเช้า ก็เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทฟังราชการจน
 เพลา ๕ โมงเช้า ตรีสัประภาษด้วยราชการแล้วเสด็จขึ้น กลับมาบ้าน
 ครั้นเพลาย่ำ ๒ โมงเศษ ลงเรือไปทำรายงานสำเภาหลวงที่คอก
 กระบือ แลบ้านที่อยู่ใกล้ต่อสำเภานั้น พายเรือลงมาแต่เพลาย่ำ
 ๒ โมงเศษ เทียบดูรายงานเสร็จแล้ว กลับขึ้นไปถึงบ้านพอ
 เพลาพลบค่ำ เพลาท่มเศษ เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวาย
 รายงานซึ่งอาภิงขันธ์หมื่นต่อสำเภาว่าเพลานั้นได้ทำงานสิ่งนั้น ๆ จน
 สิ้นทุกข้อ แลวกเฝ้าฟังราชการจนเสด็จขึ้น เปลา ๔ ท่มเศษจึง
 ไ้กลับกลับบ้าน แต่ทำราชการจนชวดย่อยอย่างนี้ทุก ๆ วันมิได้ขาด
 ถึงสองปี รวมกันสิบ ๗ เดือนเจ็ดขุญ (จุลศักราช ๑๑๗๗) กราบ
 ถวายบังคมลา กลับออกมาเยี่ยมบิดามารดา ณ วันเดือนสิบสองข้าง
 แรมพระราชนานเเย่หวัดแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยณกรุง
 เทพพระมหานคร ภายหลังสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งแต่งเลือนขึ้นเป็นทัพพายัพ
 หุ้มแพรนายยามอยู่เวรสิทธิ แต่ตัวยังอยู่ที่เมืองสงขลา แล้วมี
 รัชสังออกมาให้เข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ครั้นเดือนหกขุญ
 (จุลศักราช ๑๑๗๗) เข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร รัชทำราชการ
 อยู่ในทัพพายัพหุ้มแพรสองปี ครั้นเดือนยยฉลุ (จุลศักราช ๑๑๗๘)
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ๒ ถึงแก่อนิจกรรม โปรดเลือน

พระสุนทรบุรีผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลา แล้วทรงให้นายพลพ่ายมหากเล็กเป็นหลวงสุนทรบุรี ผู้
ช่วยราชการเมืองสงขลา ฯ

๑ บัณฑิมาภิกษุ (จุลศักราช ๑๓๗๐) หลวงสุนทรบุรี
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลากราบถวายบังคมลาออกมาทำราชการด้วย
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
อันได้ปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติได้ ๑๖ ปีแล้วสวรรคต กรมหมื่น
เจษฎาภินันท์ พระราชโอรสผู้ใหญ่ ได้ราชาภิเษกเถลิงถวัลยราช
สมบัติในเดือนแปดขั้วออกจก (จุลศักราช ๑๓๗๑) ฯ

๑ ครั้นเมื่อโรงจัตุรัส (จุลศักราช ๑๓๗๕) อ้ายพระยา
ตานี หลวงปล่า เป็นชยด ไพรกเกล้าไพรคกระหม่อมให้พนหัวเจ้าท่าน
เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกระลาโหม ยกกองทัพใหญ่ออกมา
แล้วเลยลงไปตั้งอยู่ที่บางนาจกแขวงเมืองตานี จกแจงราชการเมือง
ตานี เมืองหนองจิก เมืองรามัน เสร็จแล้วกลับเข้าไปณกรุงเทพ
พระมหานคร แลขอความเมืองตานีเป็นชยดนั้น มีแจ้งอยู่ในฉบับต้น
ซึ่งจกแจงไว้แต่ก่อนนั้นแล้ว ฯ

๑ ครั้นเมื่อเดือนห้า บัณฑิมาภิกษุ (จุลศักราช ๑๓๗๕)
หลวงสุนทรบุรี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา เข้าไปเฝ้าทูลลออง
ธุลีพระบาทณกรุงเทพพระมหานคร พนหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
แม่ทัพใหญ่กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ได้ให้หลวงสุนทรบุรี

ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาติดตามอำมาตยาภิบาลมา ได้ตัวอำมาตยาภิบาล
 มาแล้วแลครอบครองอำมาตยาภิบาลของเจ้าพระยาตานมา มีความ
 ชอบอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลื่อนขึ้นเป็น
 พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล้วกราบบาย
 บังคมลากลับออกมาณเมืองสงขลา ฯ

๑ ครั้นเมื่อเดือน ๕ ปีมะแม (จุลศักราช ๑๒๐๙) เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา (เซ่ง) ถึงแก่อนิจกรรม มีท้องตราโปรด
 เกล้าโปรดกระหม่อมออกมา ให้พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการ
 เมืองสงขลาว่าที่พระยาสงขลา แล้วให้จัดแจงทำศพเจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาให้สมควรด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ แลพระสุนทรนุรักษ์
 ได้เป็นผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา มา จนเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลาถึงแก่อนิจกรรมได้ ๓๓ ปี แล้วพระสุนทรนุรักษ์ผู้ว่าที่
 พระยาสงขลาได้จัดแจงทำศพเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ใช้
 จ้างเป็นเงินยี่สิบพันมีเศษหกร้อยสี่สิบเหรียญ แล้วเสร็จแต่ในบรกา
 เอกศก เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกระลาโหม แลพระยา
 วิจิตรณรงค์ ออกมาคักเลอยู่หนึ่งเสร็จแล้วกลับเข้าไปณกรุงเทพ
 พระมหานคร ฯ

๑ ครั้นเมื่อเดือนหก ปีจอโทศก (จุลศักราช ๑๒๑๒) พระสุนทร
 นุรักษ์ผู้ว่าที่พระยาสงขลาเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทณกรุงเทพพระ
 มหานคร ยังหาได้ขุบเลี้ยงตั้งแต่งให้เป็นที่พักพระยาสงขลาไม่ (ใน

ระหว่างนั้นอายจันสลักมาจับหลวงอนุรักษภูเบศร์ ซึ่งอยู่รักษาราชการ
เมือง ๆ (สงขลา) พอสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร
ครันฉนวนเดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง บัญญัติวันศก (จุลศักราช ๑๒๓๓) เสด็จ
สวรรคต แลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสวยราชสมบัติอยู่ ๒๘ ปี
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ามงกุฎ พระองค์ใหญ่ได้ขึ้นเสวยราช
สมบัติ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทาน
นามสัญญาบัตรให้พระสุนทรบุรีรักษ์เลื่อนขึ้นเป็นเทพกระยาวิเชียรศิริ ศรี
สมุทร วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม รามภักดิ์ ปริยพาหะ ผู้
สำเร็จราชการเมืองสงขลา ถัดศักราช ๕๐๐๐ แล้วพระราชทานพาน
หมากทองคำเหลี่ยมเครื่องในแปดสิ่งสำหรับ ๑ กระโถนทองคำ ๑
คนโททองคำ ๑ ลูกตั้งทองคำสาย ๑ แหวนพุทธามวงศ์หัวพระมาร
วิไชยวง ๑ ตะกรรตทองคำสามดอกสาย ๑ กระบี่บั้งทองเล่ม ๑
หมวกคุ้ม ๑ เสื้อทรงประพาศ ๑ ไตร่เงินเท้าช้างขาว ๑ หวาน ๑
๒ สำหรับ สัปทนยศศัคน์ ๑ แลของสำหรับยศทั้งปวงตามบันดาศักดิ์
ตั้งแต่วันพมเดือนหกแรมสิบสามค่ำ บัญญัติวันศกศักราช ๑๒๓๓ ปี
เสร็จแล้ว กรวยถวายบังคมลากลับออกมาณเมืองสงขลา เข้าเมือง
แล้วขึ้นอยู่นางฉนวนวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำเพลเช้า ๔ โมง
เศษ ถูกยว้าชาพระอาทิตย์อยู่รายกันย์ พระจันทร์อยู่รายกันย์ พระ
อังคารอยู่รายเมถุน พระพุธ พระพฤหัสบดีอยู่รายกันย์ พระศุกร์

อยู่รายกันยี่ พระเสวียอยู่รายเมษ พระราหอยู่รายกรกฎ ลักษณะ
อยู่รายกันยี่ ฯ

๑ เมื่อณวันเสาร์เดือนห้าแรมหกค่ำขั้วชวตศัตก (จุล
ศักราช ๑๒๑๔) เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กรมการ
พร้อมกันบอกเข้าไปให้นาชั้นกรวยบังคมทูลพระกรุณา ขอรับพระราช
ทานครุฑหารบนใหญ่ออกมาให้ ผักหัดทหารบนใหญ่ไว้สำหรับราชการ
เมือง ไปรทเกล้าไปรทกระหม่อมให้หมื่นชำนาญอาวุธ นายข้า
ชาติพิพทศครุฑหารบนใหญ่ออกมาณเมืองสงขลา ใต้ ผักหัดบน
ใหญ่น้อยสำหรับเมืองชำนาญไ้ราชการแล้ว ฯ บอกสั่งหมื่นชำนาญ
อาวุธ นายข้าครุฑหารบน เข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ฯ

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบขึ้นหกค่ำ ขั้วชวตศัตก ได้ทำ
การศพลของคุณ ฯ มารดาทวัน เป็นพระสงฆ์สามเณรธรรม พระ
สงฆ์สวดพระธรรม พระสงฆ์บังสกุล เป็นพระสงฆ์สองพันมีเศษ
ห้าร้อยสามสิบเจ็ดรูป ถวายไตรจีวรเครื่องบริวาร ๔๕๓ ไตร ถวาย
จีวรแลสบงยามทุกรูปสองพันมีเศษแปดสิบสี่รูป ได้ทำโรงทานไทย
จีนแขกไว้ พระสงฆ์อาคันตุกะซึ่งมาฉันในโรงทาน แลไทยจีน
แขกซึ่งมารับทานหกรายวันเป็นพระสงฆ์ ๒๐๘๒ รูป ไทยจีนแขก
สิบเอ็ดหมื่นมีเศษแปดพันสิบสามคน เงินใช้จ่ายของเบ็ดเสร็จในการ
ศพลคุณมารดา เป็นเงินแปดพันมีเศษห้าร้อยหกสิบสองเหรียญสอง

สลึง แล้วได้สร้างพระอุโบสถวัดเทพชุมนุม แลโรงธรรมศาลา
 ยาทหอรบมั่ง กับทั้งคักกุฎใหญ่ขึ้นอีกทั้งปวงแลโรงฉัน คึกเป็น
 เงินสามพันมีเศษร้อยห้าสิบห้าเหรียญ ครั้นฉนั้นก่อนสิ้นสิบเอ็ด
 ค่ำ จุลศักราช ๓๒๒๓ ยี่แม่เอกคก ได้นิมนต์พระสงฆ์สำแดง
 พระธรรม ๕ รูป พระสงฆ์เจริญพระพุทธปริต ๓ วันแล้วผูกพัทธสีมา
 ๕๒ รูป ถวายไตรจีวรแพรวจีวรผ้ารูปละไตร ๕๗ ไตร กับเครื่อง
 บริหารในการฉลองลงทุนใช้จ่าย ๕ รวยวัน คึกเป็นเงินพันเจ็ดร้อย
 เจ็ดสิบหกเหรียญครึ่ง กับได้ช่วยทาสไว้ให้เป็นไวยวักกรสำหรับ
 สงฆ์ใช้สอยสองครัว ๆ ละสามสิบห้าเหรียญ เป็นเงิน ๗๐ เหรียญ
 รวมกันที่ได้บริจาคไว้ในวัดเทพชุมนุมสามรายคึกเป็นเงินห้าพันเหรียญ
 ครึ่ง แล้วได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพเงิน ๓๖๓ เหรียญ วัดศิริวนาวาส
 ๕๐๓ เหรียญ รวมกันเป็นเงิน ๙๓๕ เหรียญ แล้วได้ทำเวณียอายุศม
 ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ แลให้ทานแก่ไทยจีนแขกเป็นเงินใช้จ่าย
 ห้าพันมีเศษเจ็ดร้อยสามเหรียญ ได้สร้างคัมภีร์ลิกขาบทสิบคัมภีร์
 แลสร้างคัมภีร์พระสารสังคหะวินิจฉัยจนจบ เป็นเงินร้อยมีเศษสิบเอ็ด
 เหรียญ แล้วได้ทุนบำรุงยกย่องพระบรมพุทธศาสนา จ้างให้อาจารย์ผู้
 ธรรมมาบอกพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์ณหอภายในกำแพงจอมมหารั
 ษัตริย์พระสงฆ์ด้วยน้ำชาแลเกสซ์เป็นต้น แลเงินนิตยภัตรสำหรับ
 ถวายพระสงฆ์สำแดงพระปาติโมกข์ทุกกัณฑ์ทุกเพ็ญ ๓๒ อาราม ๆ ละ
 เหรียญเป็นเงินเดือนละ ๓๒ เหรียญมิได้ขาด ฯ

๑ แล้วได้จัดแจงซ่อมแซมกำแพงเมืองแลประตูเมืองคักกิน
 แลในจวนนอกจวนต่อก่อระดมทรายปลูกฉางใส่ข้าวไว้สำหรับราชการ
 ๒ ฉาง แลต่อก่อสะพานคลองขวางแลซ่อมรักษาขอบเขตรที่ปากน้ำ
 แหลมชายซ่อมหนึ่ง ต่อก่อสระศิลาไว้ที่หน้าโรงศาลเจ้ามาซอ ปลูก
 ขั้วสัถยงกชไว้ให้คอกให้ร่ากให้ผลให้ใบเป็นทานตามแต่ผู้จะปรารถนา
 คิดค่าเป็นเงินใช้จ่ายตกแต่งกำแพงเมืองประตูหอรบคักกินแลในจวน
 นอกจวน แลต่อก่อสะพานคลองขวางแลซ่อมแหลมชาย คิดเป็น
 เงินใช้จ่ายหมื่นมีเศษพัน แลที่ลงธนทวีปย์ใช้จ่ายตกแต่งซ่อมแปลง
 แลบริจาคทำบุญให้ทานในการกุศลใหญ่น้อยทั้งปวง เมื่อครั้งเจ้า
 คุณยังไม่เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาได้ยกขึ้นว่าไม่ ยก
 ขึ้นว่าแต่เมื่อเจ้าคุณเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแล้ว โดยยก
 ขึ้นว่าเมื่อเจ้าคุณเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแล้วก็ได้ ยกขึ้นว่า
 แต่การที่ตกแต่งซ่อมแปลงแลบริจาคทำบุญให้ทานในการใหญ่ ๆ
 จึงยกขึ้นว่า ที่ตกแต่งซ่อมแปลงแลบริจาคทำบุญให้ทานเล็ก ๆ
 น้อย ๆ ต่าง ๆ ตามธรรมเนียมนั้นก็มิใช่น้อย ยกขึ้นว่า
 ไม่ แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ที่ประพฤติกิจการ
 ทั้งปวงแต่ล้วนจะให้ประโยชน์แก่ตนแลผู้อื่นแล้วจึงทำ แล
 อุดาหารชักนำกระทำสงเคราะห์แก่ญาติ แลกรมการชาวบ้านชาวเมือง
 ทั้งปวงให้ชวนกันทำบุญให้ทาน แลช่วยกันทูลบำรุงพระบวรพุทธ
 ศาสนา ให้ทำไร่นาค้าขายหากินแต่โดยสุจริต มิให้คิดลอบลัก

หรือขายซึ่งกันแลกันให้ไ้ความยากแค้น บ่อมว่ากล่าวสั่งสอนชักนำ
ให้เป็นประโยชน์ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยกันทั้งสอง
ฝ่าย กรมการทั้งหลายก็พร้อมเพรียง ราษฎรชาวบ้านชาวเมือง
ลูกค้ายาณิชทั้งปวงได้ทำไ้ในนาค้าขายหากินก็ชุกชุม จะมีมียากจน
ก็สุดแต่บุญกรรมของบุคคลนั้นเอง มิได้เบียดเบียนหรือกระเบียดเอา
พัศศุทของเงินเข้าของ ๆ ผู้หนึ่งผู้ใดให้ไ้ความเดือดร้อนหามิได้ ฯ

๑ เมื่อณวันเดือนหกแรมสิบค่ำชาลฉศก จุลศักราช ๑๒๑๖
ได้ต่อกำปั่นวิเชียรครี่ลำหนึ่งใช้จ่ายเงินสิบหกพันมีเศษหกร้อยสี่สิบสอง
เหรียญ กำปั่นมณกลอกลสมทลำหนึ่งเงินหกพันมีเศษห้าร้อยหกสิบ
เหรียญ ณวันเดือนแปดค่ำโรงอิฐศก จุลศักราช ๑๒๑๘ ได้สร้าง
อุโบสถแลบูรณปฏิสังขรณ์กำแพงศิลาวัคมัณฑิมาวาส ลงทุนทรัพย์
ใช้จ่ายเป็นเงิน ๖ ล ๖ ฯ

๑ แลเมื่อณวันเดือนห้าแรมสองค่ำ บั้มเมียมัณฑิมาศก
หลวงสวัสดิภักดิ์ซึ่งให้เข้าไปรับราชการอยู่ณกรุงเทพพระมหานคร มี
หนังสือออกมาถึงเมืองสงขลาว่าพลหัวเจ้าท่านสมหพระกระลาโหมมี
พระประสาทสั่งว่า ณเดือนแปดเดือนเก้าบั้มเมียมัณฑิมาศก พลหัว
เจ้าท่านสมหพระกระลาโหมจะออกมาตรวจปากน้ำฝ่ายเมืองปากใต้
แล้วจะมาพักที่เมืองสงขลา ให้จัดแจงปลูกทำเนียบไว้ เจ้าคุณ
ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงจากไม้ปลูกทำเนียบไว้ค้อยรับพลหัว

เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมที่แหลมซาบ ครั้นณวันเดือนเจ็ดแรม
 สิบค่ำขมเมยสัมฤทธิศก เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจักแจ้ง
 กำปั่นวิเชียรศิริให้ขุนพิทักษ์นาเวศเป็นนายลำ กำปั่นมณีกลอกสมุทร
 ให้หมื่นประสิทธิ์กิจดาเป็นนายลำ ให้หลวงอำนาจกำแหงซึ่งเป็น
 หลวงศรีปกาศกมกำปั่นวิเชียรศิริ ให้ขุนพรหมมนตรี ขุนเสดียง
 เทหา คุณกำปั่นมณีกลอกสมุทร เข้าไปรับพลหัวเจ้าท่านสมุห
 พระกระลาโหมณกรุงเทพพระมหานคร ณวันเดือนแปดทศีบาสาธ
 ขนคำหนขมเมยสัมฤทธิศก พลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
 กำปั่นเสนินทรประภิชรูออกมาถึงเมืองสงขลา ได้ขุนพิทักษ์ที่ท่าเนียบ
 ซึ่งปลูกไว้คอยรับ ผู้คนซึ่งติดตามพลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหม
 ออกมา ๕๐๐ คนเศษ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้ตั้ง
 โรงครัวคาวหวานทำของเลี้ยงวันละสามเพลามาให้ขัดสน พลหัว
 เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมเที่ยวตรวจดูข้อมกำแพงเมืองทั่วแล้ว ๆ มี
 พระประสาธสังกับเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ว่าณเดือนแปด
 เดือนเก้าขมเมยเอกศก พระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมพิตรพระจอม
 เกลาเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชดำเนินออกมาทรงทอดพระเนตร
 ฝายเมืองปากใต้ ให้จัดแจงปลูกพลับพลาไว้คอยรับเสด็จ พลหัว
 เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมพักอยู่ที่เมืองสงขลา ๗ ราตรีกับ ๖ ทิว
 เขากระบายท่าทองฝักทองอย่างลอนคอนเล่มหนึ่ง เข็มขัดสายหนึ่ง
 ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กับยกที่กำแพงเพชรแขวง

เมืองพัทลุงให้เป็นเขตแดนแขวงเมืองสงขลา ครั้นณวันเดือนแปด
 ทศมาสราชนเจ็ดค่ำข้มเมียบัณฑิติก เพลา ๔ โมงเช้าพณหัวเจ้าท่าน
 สมุหพระกระลาโหมลงกำปั่นไฟกลับเข้าไปณกรุงเทพพระมหานคร ฯ

๑ ณวันเดือนยี่แรมสิบสี่ค่ำข้มเมียบัณฑิติก พระวิเศษ
 วิชา ผู้ช่วยราชการเมืองยะหริ่ง เชิญตราพระคชสีห์ออกมาถึง
 เมืองสงขลา ในท้องตราโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกมาว่า มี
 พระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสรุสังหนาทคำรัสเหนือเกล้าเหนือ
 กระหม่อมสั่งว่า จะเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ทรงเรือ
 พระที่นั่งกลไฟออกไปประพาศทรงทอดพระเนตรตามอ่าวคังหัวเมือง
 ปากใต้ฝ่ายทะเลวันตก ให้สำราญพระราชฤทัย ไปจนถึง
 เมืองสงขลา ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงปลูก
 พลับพลาที่ข้างหน้าข้างใน ที่สงรับที่เสวย ที่ลงพระยังคน แลที่
 พระโรงไว้คอยรับเสด็จ ณวันเดือนยี่แรมห้าค่ำข้มเมียบัณฑิติก
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ให้หลวงพิไชยภักดีเมืองวังชิง
 หลวงสรประสิทธิ์เมืองพตง หลวงนชิตพิทักษ์เมืองการำ หลวงพิไชย
 สมบัติเมืองรัตนบุรี หลวงอภัยภักดีเมืองพวง คุณไพรพินเคียนขึ้นไป
 คึกไม้เครื่องพลับพลาที่ควนคลัง จากเกณฑ์หัวเมืองฝ่ายปละท่า
 ท้องในหลวงเมือง หลวงนา หลวงสิทธิประการจึ่งพระ หลวงภักดี
 บริบาลเมืองพโคะ หลวงรโนฎ เป็นจากสืบหมื่น ฯ

๑ ฅวันเค็อนสามแรมสิบสี่ค่ำ^๕ บ่มี^๕สัมฤทธิศก นายกลัน
มหาตเล็ก^๕ถ้อง^๕หื้อ^๕สือพระยาศรีเสาวราชภักดีศรีสมุทรพระกระลาโหม
ฝ่ายพลำ^๕พ้องออกมา^๕บับหนึ่ง ในหนังสือ^๕นั้นว่า^๕พลหัวเจ้า^๕ท่านสมุทรพระ
กระลาโหมมี^๕บัญชาสั่งว่า พระบาทสมเด็จพระบรมนาถนโรดมพิตรพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชดำเนินออกมาประพาศทรงทอด
พระเนตร^๕ฝ่ายหัวเมืองปากใต้ไปจนถึงเมืองสงขลา กำหนดจะเสด็จ
พระราชดำเนินมาถึงเมืองนครศรีธรรมราชเมืองสงขลาในเดือนเก้าข้าง
ขึ้น^๕บ่มี^๕แมเอกศก ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มีหนังสือ
ไปหาตัวพระยาแขกหัวเมืองชงชกับเมืองสงขลา ให้จัดแจงหาของ
ถวาย^๕ขนมา^๕เผาทูลฉลอง^๕อัฐิพระบาท ให้พร้อมกันที่เมืองสงขลา^๕จง
ทุกเมือง ในหนังสือพระยาศรีเสาวราชภักดีศรีสมุทรพระกระลาโหม
ฝ่ายพลำ^๕พ้องมี^๕เป็นหลายประการ ๗

๑ ฅวันเค็อนสิบ^๕ขึ้น^๕เจ็ด^๕ค่ำจุลศักราช ๓๒๒๐ บ่มี^๕สัมฤทธิศก
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากรมการ จัดแจงเกณฑ์ไพร่
ห้ำ^๕ร้อยคน ให้หลวงสมบัติภิรมย์^๕ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา นายกลัน
นายกิ่ง มหาตเล็ก เป็นผู้กำกับตรวจตราดูแล ให้หลวงศิริสมบัติ
เป็นนายช่าง หลวงเทพนรินทร์อินทรเทชะ ยกรบัตร เป็นแม่กอง
หลวงขุนหมื่นคุมไพร่แจกจ่ายกันทำ เข้าสารเบิกจ่ายให้ไพร่ทำงาน
พระราชวังแหลมชาย^๕ทั้งนั้น เป็นของเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลา^๕ทั้งสิ้น ๗

๑ หลวงศิริสมบัติทำท้าวพระโรงใหญ่ ๗ ห้าง ๆ ละ ๗ คอก

ข้อ ๑๐ คอก เสา ๔ วา ๒ คอกใหญ่ ๔ กำกั่ง พันต่อก่ออิฐถม
ทรายปูกระเบื้องหน้าวัดเฉียงสามค่าน เสาหุ้มผ้าแดงเล็กคนก มีบัว
ปลายเสาทุกเสา เกลี้ยงฝาเชื่อมเมืองจีนมีประตู ๘ ประตู ลับแล
เมืองจีนประตูละอัน ๘ อัน มีหน้าต่างรูปไข่ ๘ หน้าต่าง ฝาชั้นใน
ประตูป้ายลายต่างสี อดมเงินที่ชนลงต่อก่ออิฐปูกระเบื้องหน้าวัด เพดาน
ผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น พัดแพรชักวาทา ๒ อัน มีข้อฟ้าหางหงษ์
ใบระกากระจิงจวน หลังคาแล่นน้ำจั่วหุ้มผ้าแดง ๓

๑ หลังเสวย ๕ ห้าง ๆ ละ ๗ คอก ข้อ ๓ วา เสา ๔ วา
๒ คอก ใหญ่ ๔ กำกั่ง เกลี้ยง ๒ หน้า พันสูง ๒ คอก ต่อก่อถมดิน
ปูกระเบื้องหน้าวัด ฉากกระเจกกั้นห้อง อดมเงินที่ชนลงลาดคืบยกฝา
กระแซงอ่อน ยานประตูบานหน้าต่างแม่ฝาไม้สาวยาว ฝาต่างสี
ประตูป้ายชั้นใน มีประตู ๔ ประตู หน้าต่าง ๘ หน้าต่าง เสาหุ้มผ้าแดง
เพดานผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น พัดชักวาทา ๒ อัน มีข้อฟ้าหางหงษ์
ใบระกากระจิงจวน หลังคาน้ำจั่วหุ้มผ้าแดงหลังท้าวพระโรงกลาง

๓ ห้าง ๆ ละ ๗ คอก ข้อ ๑๐ คอก เสาขาว ๔ วา ๒ คอกใหญ่ ๔ กำกั่ง
เกลี้ยง ๒ คาน พันสูงคอกคืบต่อก่ออิฐถมทรายปูกระเบื้องหน้าวัด
อดมเงินที่ชนลง ๒ คานต่อก่ออิฐปูกระเบื้องหน้าวัด ฝากระแซงอ่อน
ยานประตูหน้าต่าง เช็ดหน้าประตูเช็ดหน้า ๆ ต่าง แม่ฝาไม้สาวยาว ฝา
ต่างสีประตูป้ายชั้นในเสาหุ้มผ้าแดงมีประตู ๒ ประตู หน้าต่าง ๔

นำต่าง เพดานผ้าขาวมีระบาย ๓ ชั้น หลังคาหุ้มผ้าแดงมีข้อฟ้า
 ไบระกากระจิงรวน หลังประอม ๕ ห้อง ๆ ละ ๗ คอก เกลี้ยง ๓ พน
 บ้านสูงสองคอกต่อก่ออิฐ อิฐจินที่ขึ้นลงต่อก่ออิฐลาดคึกมีราว
 เหล็ก ฝาเชื่อมกันห้องประอมฝากระแซงอ่อน ขานประตูขานนำต่าง
 เช็ดหน้าประตูเช็ดหน้า ๆ ต่าง แม่ฝาไม้ส่ายขั้ว ชั้นในประทับผ้าลาย
 ต่างสี ประตู ๓ ประตู นำต่าง ๓๐ นำต่าง เสาหุ้มผ้าแดง เพดานผ้าขาว
 มีระบาย ๓ ชั้น พัดแพรชั้วกวาตา ๒ อัน หลังคานำจั่วหุ้มผ้าแดง
 มีข้อฟ้าไบระกาทางหงษ์กระจิงรวน กำแพงกระเบื้องปรกกำแพงแก้ว
 กำแพงประตูหุ้มข้างทาบุนวาคเขียน เสาธงแลศาลเทพารักษ์ต่อก่ออิฐ
 แทนปูน หลังเจ้าจอมข้างใน ๔ หลัง ๆ ละ ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก
 เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๖ คอก มีกระดานบนลมฝากระแซงอ่อน กับประตู
 ปันยะปลงบุรพประตูหนึ่ง ต้องหลวงอนรักรัษฎเบศรีผู้ช่วยราชการเมือง
 สงขลา ให้ขุนสมุหยาญชีคุมไพร่ทำ ฯ

๑ หลังเจ้าจอมผู้น้อยบ้านบุรพบ้านขจิม ๒ หลัง ๆ ละ ๗ ห้อง ๆ
 ละ ๕ คอก เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๖ คอก กับโรงราชยานข้างประตูคนวน
 ปลงบุรพโรงหนึ่ง ข้างประตูย่ำคำโรงหนึ่ง โรงละ ๔ ห้อง ๆ
 ละ ๕ คอก เสา ๘ คอก ขื่อ ๖ คอก ต้องหลวงวิเศษภักดีผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา ให้นายกองญวนคุมไพร่ทำ ฯ

๑ โรงใส่ของ ๒ หลัง ๆ ละ ๖ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก เสา ๑๑ คอก
 ขื่อ ๖ คอก มีเกลี้ยงนำมยบนลมทุกหลัง ฝากระแซงอ่อน กับ

ประตูปันนยะข้างปัจจิมต้องนายกลั่นมหาตเล็ก ให้ขุนจ่านโงธิคุม
ไพร่ทำ ฯ

๑ หลังเจ้าจอมหม่อมแม่มลคร แลหลังเจ้าแก้วใหญ่หลัง
หนึ่ง สองหลัง ๆ ละ ๕ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๒ คอก
มีเฉลียงหน้าทุกหลัง กับประตูปันนยะโรงหัวโตก ต้องหลวงอภัยภักดี
เมืองพวงให้ขุนศรีอาญาทำ ฯ

๑ หลังเฉลียงสองชั้นสี่ห้องหลังหนึ่ง เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๒
คอก กับประตูปันนยะคานทักษิณต้องนายคงทำ ฯ

๑ ท้องพระโรงข้างในหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก มี
เฉลียงรอบ เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๒ คอก มีข้อฟ้าใบระกาหางหงษ์
กระจี้รวน กับประตูปันนยะฉนวน โรงประตูปันนยะย่ำคำ ต้องนายกลัก
บุตรหลวงพิทักษ์จัตวงศ์ทำ ฯ

๑ หอพระคลังหลังหนึ่ง เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๔ คอก ลคมขหัวท้าย
มีเฉลียงข้างหน้า มีข้อฟ้าใบระกาพร้อม กับประตูชานปัจจิมต้องขุนเทพ
อาญาทำ ฯ

๑ หอเครื่องหลังหนึ่ง เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๔ คอก ลคมข
หัวท้าย มีข้อฟ้าหางหงษ์มีเฉลียงหน้า กับประตูชานข้างบูรพ์ต้อง
นายเวียงมหาตเล็กทำ ฯ

๑ หลังลงพระบึงคนหลังหนึ่ง เสา ๑๑ คอก ขื่อ ๔ คอก ลค
มขหัวท้าย มีข้อฟ้าหางหงษ์มีเฉลียงหน้า กับประตูหน้าประตูหลัง ๆ
ประหมต้องหลวงเพ็ชรบุรีศรีราชวังเมืองนครบาลทำ ฯ

๑ หลังสรวงหลังหนึ่งเส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕ คอกกลมขหัวท้าย
มีเฉลียงนำ มีข้อพาทางหงษ์ ต้องนายเรือมहाดเล็กทำ ๗

๑ ทิ้งเป็น ๓ ห้องหลังหนึ่งเส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕ คอกกลมขหัวท้าย
มีข้อพากันสาครแฉ่งอ่อนรอบต้องชนปลัดนั่งทำ ๗

๑ หลังหอสาคราคม ๓ ห้องหลังหนึ่ง เส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๕
คอกกลมขหัวท้ายมีข้อพากันสาครแฉ่งอ่อนรอบ หลวงเทพนรินทร์
อินทรเทศะยกบัตร์ให้ชนอักษรทำ ๗

๑ โรงวิเศษหลัง ๑ กับโรงต่อกันไปหลังหนึ่งหลังละ ๓ ห้อง
ละ ๕ คอก เส้า ๑๓ คอก ขื่อ ๖ คอก หลังคาชั้นบนมีเฉลียงนำ
กับประตูชั้นบนข้างบูรพ์ต้องชนต่างใจทำ ๗

๑ โรงข้างบูรพ์โรงหนึ่งต่อเนื่องกันโรงหนึ่ง ๒ หลัง หลัง
ละ ๓ ห้อง ๕ คอกเส้า ๘ คอกขื่อ ๖ คอก กับโรงทหารชั้นบน
หลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๕ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๗ คอก กับโรง
ทหารชั้นบนหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๕ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๗ คอก
มีเฉลียงนำต้องชนกลางวังทำ ๗

๑ โรงโตกหนึ่ง ๓ ห้อง ๕ คอกเส้า ๘ คอก ขื่อ ๘ คอก
กับโรงม้า ๒ โรง ต้องชนศิริโยธาทำ ๗

๑ ประตูใหญ่ฝ่ายบูรพ์ฝ่ายทักษิณฝ่ายขจีมี แลประตูยอด
หลวงเทพนรินทร์อินทรเทศะยกบัตร์ให้ชนหมื่นทำ ๗

๑ ค่ายรวีแตรตรงชั้นนอกทั้งนั้น พระมหาราชภาพปราย
สงครามพระชนะเป็นผู้สั่งไม่ ไม่ไผ่กระแตรชั้นในแลตึกเรือกระพาน

ทั้งสามตะพานไม้ไผ่แม่ฝา นายกล่อมผู้ว่าราชการเมืองเทพาเป็น
ผู้ส่ง ประตุค่ายใหญ่ชั้นนอกเสาสามวาสสองคอกเนื้อใหญ่ ๓ กำกึ่ง
ในเหลื่อมสูง ๑๐ คอก กว้าง ๕ คอกอยู่ในท้องพระโรงท่า ๗

๑ แลศาลาลูกขุนซ้ายขวาหลังค้ายันยรมี่เฉลียงรอบ เสา ๘
คอกขอ ๖ คอกสองหลัง ๆ ละ ๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอก หลวงเทพ
นรินทร์อินทรเคชะบริบัตรให้ขุนหมื่นท่า ๗

๑ สระโบกขรณีทั้งนอกทั้งในแลโรงมอญชั้นนอกชั้นในระคม
กันท่า ๗

๑ แลค้ายันนอกทลอมพระราชวังด้านซ้าย ๓ เส้น ด้าน
แป้ห้าเส้น วางหัวเข้มอครทางเข้มทักษิณ พลัปปลาน้ำหลังหนึ่ง
๓ ห้อง ๆ ละ ๕ คอกเสา ๘ คอก ขอ ๖ คอกเฉลียงรอบ มีข้อฟ้า
ใบระกากระจรงวน กัษตะพานฉนวนรับเสด็จยาวเส้นห้าวา ต้อง
หลวงเพ็ชรศิริศรีราชสงครามปลัดให้ขุนอักษรส่นให้ท่า ๗

๑ ตะพานฉนวนเจ้าจอมหม่อมช้างในต้องหลวงพลฤทธิพิไชย
ท่า ๗

๑ แลถนนตั้งแต่ประตูใหญ่พระราชวังฝ่ายอุดรกว้าง ๗ คอก
ยาว ๓ เส้นปูอิฐตลอดถึงฉนวนน้ำต้องขุนศิริโยธาท่า ๗

๑ ระเบียบทางสถลมารคตั้งแต่ประตูพระราชวังฝ่ายบูรพ์ ตลอด
ไปถึงต้นเขาทังกวณ ๑๒ เส้น ตั้งแต่ต้นเขาทังกวณถึงพลัปปลา

กว้าง ๘ เส้น กับพลับพลากลางหลังหนึ่ง ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก
เส้า ๘ คอกขอ ๗ คอก เหลียงรอบมีข้อฟ้าไยระกากระจิงรวนต้อง
หลวงระโนฏทำ ๓

๑ ตั้งแต่พลับพลากลาง ถึงพลับพลาพระเจดีย์ ๒ เส้น กับ
พลับพลาบนเขาพระเจดีย์หลังหนึ่ง เส้ายาว ๗ คอกขอ ๔ คอกคืบ
เหลียงรอบมีข้อฟ้าไยระกากระจิงรวน ต้องหลวงเทพมณเฑียรนำ
วังทำ ๓

๑ แลระบะทางสถลมารค เขาแก้วเส่งตั้งแต่พลับพลาหน้าริม
ทเลฝ่ายบูรพ์ตลอดไป ถึงพลับพลาต้นเขาแก้วเส่ง ๓๓๓ เส้น ตั้ง
แต่พลับพลาต้นเขาแก้วเส่งถึงพลับพลาบนเขา ๒ เส้น ตั้งแต่พลับพลา
ต้นเขาแก้วเส่งถึงพลับพลาการสำโรง ๑๘ เส้น ตั้งแต่พลับพลาการ
สำโรงถึงประตูไชยยุทธชำนะ ๘๐ เส้น รวมกันสองร้อยมีเศษ
สิบแปดเส้น กับพลับพลาบนเขาแก้วเส่งหลังหนึ่ง ต้นเขาแก้วเส่ง
หลังหนึ่ง พลับพลาข้างอุคร ตะพานคลองสำโรงหลังหนึ่ง เส้ายาว
เก้าคอกขอ ๖ คอก ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก เหลียงรอบมีข้อฟ้าไย
ระกากระจิงรวน ต้องหลวงเทพสุรินทร์อินทรวินธเสนาจ่ามหาดไทยทำ ๓

๑ แลระบะทางสถลมารค ตั้งแต่ประตูพระราชวังฝ่ายบูรพ์
ตลอดมาถึงช่องเขาคังกวอน ๑๘ เส้น ตั้งแต่ช่องเขาคังกวอนถึงประตูพยัคฆ
นามเรืองฤทธิ ๒๔ เส้น ตั้งแต่ประตูพยัคฆนามเรืองฤทธิถึงประตู
วิทม์ฉนิมาวาศ ๒๔ เส้น ตั้งแต่ประตูวิทม์ฉนิมาวาศถึงทางตลาด

สักก ๕ เส้น ตั้งแต่ทางตลาดสักกถึงประตพทรรักษา ๑๘ เส้น
ตั้งแต่ประตพทรรักษาถึงขอมเทเวศร์บริรักษ์ ๕ เส้น ตั้งแต่ขอม
เทเวศร์บริรักษ์ถึงทางถนนวัดแจ้ง ๖ เส้น รวมกัน ๓๑๑ เส้น มีเศษ

๑๕ วา ต้องหลวงพิทักษ์โกษาคลังจัดแจงปันน้ำที่ให้ช่วยกันทำ ๓

๑ แต่ทางนำวัดมีขมิ้นมาวางตลอดมาจนถึงทางสักกกลางตลาด
ใหญ่เนื่องมาจนถึงขอมเทเวศร์บริรักษ์ ขกคสองข้างต่อก่อด้วยศิลา
กลางมรดาประสมดินแดงปนทรายคปนราบเรียบโดยนสือาจนถึงขอม
เทเวศร์บริรักษ์เจ้านาที่นำร้านช่วยกันกระทำ ๓

๑ แลผ้าห่มหลังคาผ้าแดงเลือกคนก่อเส้าผ้าขาวเพดานมี
รายสามชั้น ผ้าลายผ้าขาวปักผ้าชั้นในพลับพลาใหญ่น้อยทั้ง ๒๒ หลัง
แลผ้าแดงผ้าเขียวผ้าเหลืองตัดยั้งปัก ต้องหลวงเพ็ชรพยามาลคุม
พวกช่างกระชายทำ ๓

๑ พักแพรชั้ววาทาหลังท้องพระโรงหลังประมหลังเสวย
หลังละ ๒ พัก รวมกัน ๖ พัก ต้องหลวงบำรุงชลธารจัดแจงให้เงิน
เยียนสายให้หู้ทำ ๓

๑ แลทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหมหอนั่งเส้า ๓๓ คอก ขื่อ
๘ คอกเหลียงรอบ ห้องนอน ๓ ห้อง ๆ ละ ๖ คอก เส้า ๓๓ คอก
ขื่อ ๗ คอก หลังหม่อม ๒ หลัง หลังละ ๕ ห้องมีเหลียงนำทกหลัง
เส้า ๓๓ คอก ขื่อ ๖ คอก โรงของคารของหวานสองหลัง ๆ ละ ๓
ห้อง โรงอาบนํ้าโรงทุ่งพันดินพันฟาก ผาตัดแต่งกระแจะอ่อนโรง

มอญเล็กน้อยบวชร้อย กแต่รวีประตูทรงชั้นในชั้นนอก บ้านขอ ๒
เส้น บ้านแป ๓ เส้น นำทำเนียบไปบวช แลตำหนักเจ้าต่างกรม
แลเจ้าทหารมมีไ้ สองตำหนักน้อยปละบวช ผินหน้าพระตำหนักมา
บิณฑิม ทำอย่างเดียวกันกับทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหม เครื่องประดับ
ประดาสารพัดก็เหมือนกัน แลที่อยู่ทั่วพระยาข้าราชการที่ตามเสด็จ
ออกมาก็น้อยมาก ฯ

๑ บ้านบวชเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจกให้หลวง
ระโนง ขุนเทพอาญา ขุนปลัดนี้ร้ คุมขุนหมื่นนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อ
เพลิงรายล้อมประจำรักษา ฯ

๑ บ้านทักษิณหลวงทิพมนตรศรีราชสมโภช กรมนา หลวง
พิไชยชาญณรงค์ ขุนเทพสุภาแพ่ง คุมขุนหมื่นนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อ
เพลิงประจำรักษา ฯ

๑ บ้านบิณฑิมหลวงพลฤทธิพิไชย ขุนศิริโยธา ขุนไชยชาญ
ยุทธ คุมขุนหมื่นทหารนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อเพลิงประจำรักษา ฯ

๑ บ้านอุตรหลวงภักดีบริบาลโคะ ขุนต่างใจ ขุนอักษร
กุมขุนหมื่นทหารนายไพร่ ๒๕๐ คนก่อเพลิงประจำรักษา ฯ

๑ ถัดออกมาทำเนียบเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
แลพระสุนทรนักรัษ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนรรักษ์ภูเบศร์ หลวง
วิเศษภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แลหลวงเทพนรินทร์อินทร
เคชะยกรบัตร์ หลวงพิไชยเสนา อยู่คอยตรวจตรา หลวงพิทักษ์

โยธา ขุนสรวพากร เป็นผู้ถือบัญชีรายสิ่งของทั้งปวง หลวงเทพ
เสนาเป็นกองส่งน้ำส่งน้ำเสวย แลไม้ฟัน น้ำในกำปั่น ต้องหลวง
ไชยประชาเป็นผู้จัดแจงเร่งเลขส่ง ขุนท่าชลธิ เป็นกองเรือสำหรับ
บรรทุกของขึ้นลงในเรือ ขุนแก้วเสนาคุมไพร่ ๔๐ คน เป็นผู้รับผู้จ่าย
ผักปลาแลส่งฟันน้ำในครัวทุกโรง ฯ

๑ ของเสวยแลของเจ้านาย ขุนจิตรโกชนาเป็นพ่อครัว
โรงหนึ่ง โรงครัวชั้นเลวลงมา หมั้นจรวาร หมั้นศรีสาคร หมั้นเทพ
พานิช เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษาโรงหนึ่ง โรงครัวไทยของดาวครัว
หนึ่ง ของหวานโรงหนึ่ง โรงหมากพลโรงหนึ่ง สามโรงสำหรับ
เลี้ยงเจ้านายแลเจ้าจอมข้างใน คุณแม่เนี่ยว คุณจอมจัน ๒ คนกลืน
แม่หนุ่ม เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงครัวไทยเลวโรงหนึ่งสำหรับเลี้ยง
รักษาไพร่ พวกทหาร จำทวนเป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงครัวไทย
ของดาวโรงหนึ่งของหวานโรงหนึ่ง สองโรง สำหรับเลี้ยงกรมการ
แลพวกประจักษ์นาค้าน พวกใช้การเบ็ดเสร็จทั้งปวงต้องคนเรือนนอก
เป็นผู้จัดแจงเลี้ยงรักษา โรงใต้โรงเทียนโรงน้ำมันโรงน้ำชา ขุน
อินทรมณเฑียร ขุนอักษรเลข เป็นผู้เบิกจ่าย โรงครัวแขกของดาว
ของหวานโรงหนึ่ง หวันแหมะภรรยาพระยาพะหรั่ง หลวงศรีปศุภา
หลวงสุริยวงษา หลวงฤทธิเทวา ขุนหมื่นพวงล้ามเลี้ยงรักษา รวม
กัน ๘ โรง เข้าสารเงินทองใช้จ่ายชอกกับเขาชอสรรพสิ่งของทั้งนั้น

๒ คุณจันนี้เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๓ อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕

หลวงบำรุงอากร กิมสุข ขุนภักดีวร ยกแสง แลเสมียนมาของเปน
 ผู้เบิกจ่ายให้ใช้สอย แต่สิ่งของเงินทองทั้งนั้นเปนของเจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาทั้งสิ้น ฯ

๑ เครื่องเงินแลเครื่องลอนคอนสรพสิ่งของเครื่องประดับใน
 ท้องพระโรง กำมะหยี่ไหมทแพรปักศตอักษลัก ผ้าลายสีต่างกัน
 ผ้าส่วน ผ้าแดง ผ้าขาว ผ้าดำ ผ้าเขียว ผ้าปักโตก ผ้ารองโตก
 แลเตียงนอน ผ้าเช็ดมไม้ ผ้าเช็ดมกระเจก แลกระเจกฉาก กระเจก
 เงาม กระเจกแขวน โคมหวด โคมหม้อ โคมฝา โคมลำโพงจอกแก้ว
 กระดาษอังกฤษปักผ้า ทองคำเปลวปักใช้ ทองคำทรายทำเข้า ทอง
 คำไขก้าให้ใส่ทาโตก ทากะโถน ทองคำแท่งทองคำทรายถวายเป็น ถ้วย
 ทำประทุมธาวาแลแผ่นลาดทำอิมจินทชนลง ตาปูเหล็กทองใหญ่่น้อย
 ใหม่น้อยปานลูกค้าใช้สอย เข็มอังกฤษเข็มเงินสำหรับปักเย็บ โตก
 เกาอี้อังกฤษสำหรับนั่งของเลี้ยงข้าราชการ แลพัดใบชกใบกวาด
 เสื่อออน เสื่อลาย เสื่อหวาย เสื่อกระเจก เสื่อตรังงาน มุ้งไม้ไผ่
 แฮมมย แลเครื่องวาทเครื่องเขียน น้ำประสานทอง น้ำปรอท น้ำรัก
 น้ำมันตังอิ้ว ชัน ดินแดง กระเบื้องปรุ กระเบื้องนำวัว ปูน อิฐ
 ศิลาอ่อน บรรดาของประดับประดาใช้จ่ายคิตรายรวมเป็นเงินยี่สิบเจ็ด
 พันเหรียญเศษร้อยละร้อย ฯ

๑ ที่ท้องพระโรงหน้า ท้องพระโรงใน หลังเสวย หลัง
 ประอม หลังพระที่นั่งเย็น หอสวดราคม หอพระ หอเครื่อง

หอสงฆ์ หอหลวงพระบังคน แลหลังพระนางนาฏราชเทวี หลังเจ้าจอม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย หลังพวกหม่อมแม่ละคร หลังท้าววรจันทร์ ท้าวสมศักดิ์
 โรงพระตำรวช้ายขวา โรงทแกล้วทหาร เจ้ากรม ปลัดกรม โรง
 ราชยาน โรงประตูย่ำคำ โรงวิเศษ โรงหมอ โรงเครื่อง โรงภาษา
 มาลา คลังซ้าย คลังขวา คลังวิเศษ คลังมหาสมบัติ ศาลาลูกขุน
 ช้ายขวาบรรดาอยู่ในพระราชวัง ตลอดไปถึงทำเนียบเจ้าคุณกระลาโหม
 แลพระตำหนักเจ้าต่างกรมแลเจ้าหากรมมิได้ แลที่อยู่ท้าวพระยา
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยบรรดาที่ตามเสด็จมา เครื่องประทับประดา
 สรรพสิ่งของเบิกใช้ จ่ายเป็นของเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาทั้ง
 นั้น จนถึงวันเสด็จพระราชดำเนินมาจนเสด็จพระราชดำเนินกลับ จะได้
 กระเกณฑ์เอาสรรพของกินใช้แก่ราษฎรชาวบ้านชาวเมืองหามิได้ ๓

๑ ครั้นวันเดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ให้หลวงสมบัติภิรมย์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา กับ
 นายทัตมहाดเล็ก แลหลวงเทพมาลา ขุนพรหมมนตรี กรมการ
 ขกายนวเชยบริรักษ์หนึ่ง กำนันมณฑลกลอสุมทล้าหนึ่ง กำนันหิรัญ
 ยักษาล้าหนึ่ง ไปรับเสด็จพระราชดำเนิน หลวงสมบัติภิรมย์ ผู้ช่วย
 ราชการเมืองสงขลา นายทัตมहाดเล็ก ๓ หลวงเทพมาลา ขุน

๓ หลวงสมบัติภิรมย์คนนี้
 ในรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระยาสมบัติภิรมย์
 สงขลา เมื่อนายทัต มหาดเล็กนั้น
 รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระยาหนองจิก

เป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์ ชื่อ ชุ่ม
 แล้วเป็นพระยาสงขลา ต่อเจ้าพระยา
 เป็นบุตรเจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์ ใน

พรหมมนตร์ ๔ ใต้ไปเฝ้าไว้เสด็จสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เข
เลาหมวก ๕ แล้วเจ้าคุณกระลาโหมให้หลวงสมบัติภิรมย์ ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลา นายทักมหาดเล็ก ขึ้นอยู่เรือเสนาในทวประภิษ
กับพลหัวเจ้าท่านเจ้าคุณกระลาโหมตามเสด็จมาถึงเมืองนครศรีธรรม
ราช ให้ขุนพรหมมนตร์พากันขึ้นเรือขึ้นศิริกลีบมากราบเรียนเจ้าคุณ
ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้ทราบ ขุนพรหมมนตร์มาถึงเมือง
สงขลาณวันเดือนเก้าขึ้นสิบสามค่ำ ขุนพรหมมนตร์กราบเรียนว่าทรง
กำหนดว่า ณวันเดือนเก้าขึ้นสิบสองค่ำจะให้ถึงเมืองนครศรีธรรม
ราช จะทรงประทับอยู่เจ้าคราตรี แล้วจะเสด็จพระราชดำเนินมาณ
เมืองสงขลา เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ทราบความ
ตามขุนพรหมมนตร์กราบเรียนแล้ว โปรดสั่งกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
แลเจ้านาทัพพนักงานบรรดาถูกต้องในตำแหน่งที่ จัดแจงตระเตรียม
ไว้ให้ลงไปอยู่รับราชการอยู่ที่แหลมช้ายด้วย เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
เมืองสงขลา ให้หลวงเพ็ชรศิริศรีราชสงครามปลัดคุมขบวนนอน
เฝ้าประจำรักษารับราชการอยู่ณศาลากลาง ให้หลวงอินทราญา
นครบาลในคุมไพร่ทำมโรง ก่อเพลิงคอยระวังรักษาประตูปักษ์นาม
เรืองฤทธิ ให้หลวงศุภมาตรา หลวงนุชิตพิทักษ์ จางวางเวรทนาย
ขุนบุรีรักษาราชการ นอนรักษาอยู่บนจวน ฯ

๑ ครั้นณวันเดือนเก้าขึ้นสิบห้าค่ำเวลาเช้า หลวงสมบัติภิรมย์

ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลามาถึงเมืองสงขลา กราบเรียนเจ้าคุณผู้
สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่า สืบตั้งพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ
พระราชดำเนินมาถึงปากน้ำเมืองนครศรีธรรมราชวันเดือนเก้าขึ้นสิบ
เอ็ดค่ำ ทรงประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งสองราตรี ผนวชเดือนเก้าขึ้น
สิบสองค่ำเสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับที่พลับพลาเมืองนครศรีธรรม
ราชฯ ทำพลับพลายังไม่แล้วเสร็จเกิดความวุ่นวาย ทรงชกเคือง
อยู่มาก เจ้าคุณกระลาโหมก็เอาพวกตำรวจแลพวกทหารในให้ช่วย
ระดมกันทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเสร็จ แล้วทรงกำหนดว่าวัน
เดือนเก้าแรมหกค่ำจะเสด็จมาประทับที่เรือพระที่นั่ง ผนวชเดือนเก้า
แรมเจ็ดค่ำจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึงเมืองสงขลา สิ่งอันใดที่
ยังไม่พร้อมให้จัดแจงเสียให้พร้อม พอเวลาบ่าย ๕ โมง หลวงวิเศษ
ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา มาถึงเมืองสงขลาอีกแล้ว กราบ
เรียนว่าเจ้าคุณกระลาโหมให้รับมายอกว่าให้ปลูกโรงละครพลับพลา จะ
ทรงละคร กับขอสำหรับเจ้าจอมจะชั้ไวส์ก ๑๕ วอ เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา กับพวกกรมการทั้งนั้น ให้ระดมกันทำโรงละครแล
พลับพลาทรงละคร กับวอ ๑๕ วอ ทั้งกลางวันกลางคืน สอง
วันแล้วเสร็จ ฯ

๕ เวลานั้นเจ้าพระยานคร น้อยกลาง บ๊วยเป็นอัมพาตมารับเสด็จไม่ได้ ผู้น้อย
จัดการจึงวัน ที่สงขลาเอาใจใส่สืบสวนร้ายดี เนื่องในความอริกันระหว่าง ๒ เมือง
ดังอธิบายไว้ในเรื่องจดหมายบอกข่าวเจ้าพระยานคร ซึ่งพิมพ์ไว้ต่อไปในสมุดเล่มนี้

แรมเจ็ดค่ำเพลาเที่ยง กำนันไฟเสนินทรประดิษฐ์เจ้าคุณกระลาโหม
 มาทางนอกเกาะหนุทองตลง เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แล
 กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยลงไปรับ เจ้าคุณกระลาโหมลงเรือล่องยบ
 ขนตามฉนวนกลาง กพลับพลาริมน้ำแล้วก็เลยเข้าไปอยู่ในท้องพระโรง
 ข้างหน้าแลข้างในแลเครื่องประทับประตางบแล้ว ก็เดินยืมออกไป
 ทำเนียบที่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาปลูกไว้คอยรับ เจ้าคุณ
 กระลาโหมคุยทั่วแล้วออกมานั่งที่หน้าหอ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลาให้หลวงอนุรักษ์เกียรติ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แล
 ขุนหมื่นมณีช้อยกติกใส่เครื่องเกาะเหลาตั้งไว้ เจ้าคุณกระลาโหม
 เป่ดฝาชันดู ว่ามาถึงเมืองสงขลาแล้วจะกินเข้าสักที เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาให้หลวงอนุรักษ์เกียรติ ผู้ช่วยราชการ เฝ้าคอย
 จนแล้ว ครู่หนึ่งพระยามนตรีสุริยวงษ์แลท้าวพระยาข้าราชการผู้ใหญ่
 ผู้น้อยมาถึงหลายลำ พอเพลาย่ำ ๕ โมงเศษ เรือพระที่นั่งกำปั่น
 กลไฟมณเฑาะลงเกาะหนุเพลาย่ำ ๕ โมงเศษ ทรงประทับอยู่แต่
 ทิวาจนพลบค่ำ ถึงเพลาย่ำโมงเศษรับสั่งให้หาเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ๆ ก็ลงไปเฝ้า ตรัสถามว่ามาแล้วฤฯ เขาบอกข่าวว่า
 ทำแข่งแรงนักหนา ลงทุนใช้จ่ายเงินทองมากมาย เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา กราบบังคมทูลว่าสิ้นเขตแดนเพียงนั้นแล้ว
 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมา ควรทำฉลองพระเดชพระคุณให้เต็มมือ
 แล้วตรัสถามว่าเจ้าชีวิตรแต่ก่อน ๆ ใครท่อนมาถึงเมืองสงขลาบ้างฤฯ

เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่ายังไม่เคยเสด็จมาถึง
 เส็จแต่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จมาประทับที่เมืองสงขลา
 แล้วเลยลงไปตั้งเมืองตานี ใต้บนนางพระยาตานีเข้าไปณกรุงเทพ
 พระมหานครนานแล้ว เกล้ากระหม่อมจามีได้ แล้วตรัสว่าข้า
 อู่สำเภาให้ถึง ครั้นทำหน้กหนาทังนี้ มาจะเรียกวังสงขลาเสียเถิด
 แล้วทรงพระสรวล ถ้ามึงพระกรุณาณไม่ว่าคณะมียู่ไหน กราบ
 บังคมทูลว่าอยู่วัดคอนแยม แล้วถามถึงพระยาเยหริงแตง แลพระ
 วิเศษวงษา ผัง ว่าลูกพระยาเยหริงทองอยู่เข้าม้างแล้วฤ เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่าเข้าม้างแล้ว พวก
 พระยาแซกหัวเมืองก็เข้ามาพร้อมทังสิ้น แล้วตรัสถามเมืองพัทลุง
 แลทะเลสาบอยู่ข้างไหน กราบบังคมทูลว่าอยู่ไปข้างปัจจิม แล้ว
 ตรัสว่าเรือตกอยู่ข้างหลังมากยังมาไม่ถึงพร้อม วันพรุ่งนี้เช้า
 จะขึ้นไป แล้วเสด็จเข้าที่ประทับ เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 กราบถวายบังคมลากลับมา ทรงประทับอยู่ในนาวาราตรหนึ่ง ฯ

๑ รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เทือนเกล้าแรมแปดค่ำเพลาเช้า เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้หลวงอนรักษ์ญเบศรีผู้ช่วยราชการเมือง
 สงขลา แลนายกล่อมผู้ว่าราชการเมืองเทพา ยกเครื่องเกาเหลา
 ลงไป กับตำรับเจ้าจอมหม่อมช้างใน แลข้าราชการที่อยู่ในเรือ
 พระที่นั่ง ๒๐ ตำรับ พระนายศรีสรเพช ๗ ก็ยกเครื่องเกาเหลาเข้าไป

ถวาย ทรงเสวยแล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งล่องบกลงไปทอดพระเนตร
 ศิลาเสร็จโล่ห์^๘ แล้วเสด็จกลับมา เพลาย่ำโม่งเคียวยามพฤทัยคึก
 ฤกษ์ ๓ พระอาทิตย์อยู่รายสิ่ง^๙ พระจันทร์อยู่รายเมฆ พระอังคาร
 อยู่รายกรกฎ พระพุธอยู่รายสิ่ง^{๑๐} พฤทัยคึกอยู่รายเมฆ พระศุกร์
 พระเสาร์อยู่รายกรกฎ พระราหูอยู่รายมังกร ลักษณะอยู่รายอื่น
 ยิงบนเรือพระที่นั่ง แลเรือกำปั่นกล่อมวง ๒๑ นก จึงเสด็จพระราช
 ดำเนินลงเรือพระที่นั่งล่องบกลงมาประทับที่ฉนวนครุหนึ่ง แล้วเสด็จ
 พระราชดำเนินไปทอดพระเนตรปากน้ำแหลมซาบ แล้วเสด็จกลับ
 มาประทับที่ฉนวน จึงเสด็จขึ้นทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๒ องค์
 ชาวพนักงานก็ตีกลองทองเหลืองเครื่องประโคมแตรซอซลุ่ย ทหาร
 พวกลีลาชายหญิงแยกขบวนปลายหอก เจ้ากรมปลัดกรมพระตำรวจ
 ข้าราชการกระบวนทั้งทอง ตำรวจเลวซ้ายขวาถือหาวนำแห่เสด็จ
 พระราชดำเนินเข้าสู่พระราชวัง ทรงประทับที่เกยไต้ระนำกำแพง
 แก้วกับพระเจ้าหน่อ ๒ องค์ แล้วเสด็จลงดำเนินเข้าในท้องพระโรง
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงก็ตามเสด็จเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระ
 บาทพร้อมกันในท้องพระโรง พระองค์ทอดพระเนตรโตกเครื่อง
 กาแฟกะโถนแก้ว แล้วตรัสเรียกพระยาพิทลุงให้รู้ว่าของเขาทำดี
 ทรงลูบคลำว่างงดงาม แล้วตรัสกับเจ้าคุณกระลาโหม ว่าเครื่อง
 กาแฟแต่ก่อนเขาให้สำรับหนึ่งแล้ว แต่โตกที่หล่อนั้นทำตามตัวอย่าง

เก้าอี้ ของที่หาขายอยู่สักหน่อย แล้วทรงประทับบนเก้าอี้พระหัตถ์
 ลุกคลำไปมา ตรัสกับเจ้าคุณกระลาโหมว่า จากไม้ที่เขาใช้
 เขามาแต่แห่งใด เจ้าคุณกระลาโหมถามเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลา ๗ กรายทูลว่าเขามาแต่เมืองจนะ เมืองเทพา เมืองตานี
 เปนแต่ไม้ขี้ยาเลยไม่สู้ดี ถ้าจะใช้ไม้ดีต้องไปเอาไครยใช้ไม้ที่เมือง
 พัทลุง จึงตรัสว่าเมืองสงขลาแผ่นดินน้อยนักนึกเดียว ถ้าเขา
 แผ่นดินเมืองพัทลุงมาเป็นอันเดียวกับเมืองสงขลาเห็นจะดี พระยา
 พัทลุงเฝ้าอยู่ด้วย แล้วตรัสว่าพระแท่นเขาทำแข็งแรงกะที่วัดก็อยู่
 แต่เป็นอย่างมอญ แต่ระบายเพดานนั้นทรงตรัสว่าพระกลตวังน่า
 เจ็ดชั้น พระกลตวังหลวงเก้าชั้น ระบายเพดาน ๓ ชั้นทงสน ระบาย
 เพดานนี้ ๕ ชั้นเป็นอย่างใหม่ดี แล้วตรัสว่าขั้วเขากำกันอะไร เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กรายยังคมทูลว่าทำกันราง ทรง
 พระสรวลว่าอย่างใหม่ แล้วตรัสถามเจ้าคุณกระลาโหมว่า ฝาเชื่อม
 แลล้วยแลไปซื้อมาแต่เงินฤๅซื้อมาเมื่อใด เจ้าคุณกระลาโหมกราบทูลว่า
 เมื่อเจ้าคุณกระลาโหมออกมาได้ว่าไว้ให้ทำพลับพลา จึงเจ้าคุณผู้
 สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงไปซื้อมาแต่เมืองแฮมุย ทรงทอด
 พระเนตรลึบแลแล้วตรัสว่าเขียนเรื่องสามก๊กสนุกดี แล้วเสด็จขึ้น
 เทียวทอดพระเนตรหลังเสวย หลังท้องพระโรงกลาง หลังประธม
 แล้วเสด็จลงมาตามฉัตรเงินที่ประตูหลังอันลาคด้วยดียวก ชมสวนที่

ชานนำท้องพระโรงข้างใน ทรงเกิดเอาพลูมาสองใบทรงถือออกมา
 นำท้องพระโรงอีกเล่า ตรัสบอกเจ้าคุณกระลาโหมว่าข้างในหลังเสวย
 หลังท้องพระโรงกลาง หลังประนม เขาทำหมกทองคำมี้ มีส่วนมีพลู
 สุกกลั่นานทำแข่งแรง ลงทูลลงรอนให้จ่ายเงินทองมากมายนักหนา
 แล้วเสด็จขึ้น เจ้าคุณกระลาโหม แลเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
 สงขลา ท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททงนั้นกลับออกมา พอ
 ฝนตกลง ครั้นฝนหายแล้ว เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 ก็จัดแจงเลี้ยงขนนาง ท้าวพระยาซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินมาทั้งสิ้น
 เจ้าต่างกรมแลหากรมมิได้ทั้งนั้น ให้ยกของใส่โต๊ะเงินไปถวายตาม
 ท้ายขึ้นสิ้นทุก ๆ องค์ พอเพลาลบค่ำท่มเศษ เสด็จลงไปพลับพลา
 นึกกับเจ้าคุณกระลาโหมในที่มืด ตรัสกับเจ้าคุณกระลาโหมเบา ๆ ไม่
 ใ้ยิน แล้วเสด็จกลับมาทรงประทับที่ประตูใหญ่พระราชวังชั้นนอก
 ตรัสว่าเมืองตวันตกตวันออกข้างปากได้ฝ่ายเหนือทไปแล้ว ๆ จนมาถึง
 เมืองนี้ เมืองเขาสกสนานผู้คนมั่งคั่งมาก มีแต่จะจำเวิญขึ้นไป
 เมืองอินชยบะระสุเขาไม่ได้ แล้วเสด็จเข้ามาชมศิลาที่ปากสระว่าเป็น
 โมรารามที่๑๐ ค่ำเมื่อจะกลับไปให้ขอไปบ้าง แล้วเสด็จเข้าท้อง
 พระโรง ตรัสเรียกชาตรีไปทรงที่ริมกำแพงกระเบื้องปูชั้นใน ทรง
 ประทับเห็นอกกำแพงกระเบื้องปู นายบุญคงบุตรหลวงปลัดเมือง
 สงขลาต้องเตียนให้ทรงทอดพระเนตรชาตรีถึง ๒ ยาม แล้วทรงพระ

ราชทานเงินตราให้พวกชาตริย์กัน ๔๐ บาท ให้สร้างเครื่อง ๔๐ บาท
 เสร็จแล้ว เสด็จเข้าข้างใน รัชสั่งเรียกพระยาไภยนฤทธิ^๑ จางวาง
 เจ้ากรมพระตำรวจเข้าไป ให้พระยาไภยนฤทธิสองเทียบนำเสด็จ
 พระราชดำเนินเที่ยวทอดพระเนตรตามท้องพระโรงในแลเรือนพระนาง
 นาฏราชเทวี แลเรือนเจ้าจอมหม่อมแม่ละคร แลเรือนท้าววรจันทร์
 แลท้าวสมศักดิ์ เรือนเก่าแก่ผู้ใหญ่ผู้น้อยข้างนอกข้างในข้างหลัง
 จบแล้ว เสด็จลงทอดพระเนตรที่สวนสระปละบุรี^๒ ฝั่มจิมปละทักษิณ
 ค่ายชั้นนอก เรือนมอญตำรวจในทหารพวกรักษาอยู่จบแล้ว ตรัสว่า
 กับพระยาไภยนฤทธิว่า เราไปทุกบ้านทุกเมืองหลายเมืองมาแล้ว
 ยังไม่เห็นใครทำให้ดังนี้ นี่ทำแข่งแรงลงทูลลงรอนให้จ่ายเงินทอง
 มากมาย ไม่ใช่ทำฉันทราชการ ทำโดยจิตรรักใคร่เราจริง ๆ
 บ้านเมืองเขาก็น้อยนึกเคียว จะต้องซบเลียงเขาให้บ้านเมืองเขาเป็น
 ใหญ่เป็นโตขึ้นหนึ่งงี้ได้ แล้วเสด็จมาถึงห้องทรงทองสถิตย์เหนือ
 เติงศิลากว้างคอกหนึ่งยาวสองคอก ฝนใต้เติงลาดตึก ฝน
 พระภักตร์ไปบุรี พระยาไภยนฤทธิก็บิณฑอกไขประทุมธรรมา น้ำพระ
 สุกคนธรรค์ไหลหลังถั่งดาออกมาจากปากมังกร ตกลงเหนือพระ
 ปฤษฎางค์^๓ เติงหลังสำราญพระองค์เสร็จแล้ว ผลักภูษาทรงขึ้นทักษนา
 ประทุมธรรมาว่ากระทำหมกตงามดี ถ้าทำกับเงินจะขอเอาไปใช้
 นี้ทำกับขี้บุกอย่าเอาไปเลย แล้วเสด็จขึ้นห้องประมุขไต่ยินเลียงคุณ

จอมจันทกษัตริย์หม่อมลีลา ตรัสถามลงมาว่าพวกกับใคร เจ้าจอม
พนักงานที่อยู่ข้างในกราบทูลว่าพวกกับแม่จันทรงตรัสว่าเขาเคยอยู่
ข้างในจึงวางทศอกพระแสงธนู แล้วเสด็จทรงประนมบนพระแท่นตั้ง
ไว้เบื้องบรรพ พระเคียรสูบริมทิศ ฯ

๑๑ ณวันจันทร์เดือนเก้าแรมเก้าค่ำเพลาเช้า เสด็จทรงสถิตย์
อยู่ในพระราชวังแหลมซาบ พวกจีนลักค้าชาวตลาดเมืองสงขลาทูล
ถวายหมื่นไก่แลหมาภพผลไม้ม่าง ๆ ร้อยโตะ ทรงปราโสดกับ
พวกจีนถวายของแล้ว พระราชทานสุรากับพระหัตถ์ให้พวกจีนรับ
พระราชทานคนละครอกเสร็จแล้วเสด็จขึ้น เพลาย่ำ ๔ โมงเศษทรง
ทอดพระเนตรแคะแลโคชนกันแล้ว ทรงลครฝรั่งอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จ
ทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ เสด็จไปคันทรงกวลงจาก
พระยานมาศแล้ว เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทชนบนเขาถึงเสาชิง
ที่เสมอ ขึ้นทรงพระยานมาศกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์อีก ไปถึงที่ชนบน
พระเจดีย์ เสด็จลงทรงพระดำเนินด้วยพระบาทชนไปบนพระเจดีย์แล้ว
เสด็จลงทรงประทับที่พลับพลาหลวงเทพมณเฑียรนำวังทำไว้รับเสด็จข้าง
อุรุพระเจดีย์ ทรงทอดพระเนตรคเมืองที่เขาคุคลอง แล้ว
พระหัตถ์ตรัสถามพระสุนทรนุรักษ์^{๑๒} ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ถึง

๑๒ เข้าใจว่า เจ้าพระยาสงขลาบุญสังข์ที่พลภาพไปตามเสด็จประพาสไม่ได้ด้วย
ตนเอง พระสุนทรนุรักษ์จึงเป็นผู้ตามเสด็จ พระสุนทรนุรักษ์นั้นชื่อเม่น ได้เป็นพระยา
สงขลาต่อมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นเจ้าพระยา

แต่เขาแดงเขาค่ายม่วงเขาแหลมสนเขาเกาะยอเขาอ้ายเหลาจนกระทั่ง
ถึงเขาเก้าเส้ง แล้วถ้ามึงในกำแพงเมืองแสงวนเจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลา แล้วทัพพชมนม พระสุนทรบุรีรักษ์ ผู้ช่วย
ราชการเมืองสงขลา ทูลถวายข้อจนสันตามตรัสถาม แล้วตรัสว่า
บ้านเมืองมีราชกิจจำเริญสนุกสนาน ผู้คนมั่งคั่งแน่นหนา เขาแลคล่อง
นำคดีเหมือนเขียนในฉากกระงก แล้วถ้ามึงพระเจดีย์ที่เขาค่ายม่วง
สององค์ว่ามีมาแต่โบราณฤๅ พระสุนทรบุรีรักษ์ทูลว่าพระเจดีย์ข้างอุดร
ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใหญ่ เจดีย์ข้างทักษิณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวน้อย บ่อม
ที่ริมน้ำเขาค่ายม่วงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใหญ่ทำพร้อมกับพระเจดีย์บนเขา แต่
บ่อมที่เขาแดงมีมาแต่ก่อน แล้วตรัสถามว่าจะไปเมืองพัทลุงทางไหน
กราบทูลว่าไปทางทะเลสาบ แล้วตรัสว่าจะไปสถุนไปไพร่ไปทางไหน
กราบทูลว่าไปทางหว่างหรีด ตรัสถามว่าภูเขากันมีอะไรไปอย่างไรได้
กราบทูลว่าไม่มี ภูเขายี่ดงยังกันอยู่ ทางเดินมี สถุนไปทางค่านทาง
รอย ไพร่ไปตามการว่า แล้วตรัสว่าจะไปเมืองตานีทางไหน กราบทูล
ว่าไปข้างทักษิณทางเมืองจนะเมืองเทพา ถ้าจะไปทางเรือตามทะเล
ก็ได้ แล้วตรัสว่าบ้านเมืองสนุกสนานนักหนา แต่รักษาข้าศึก
ศัตรูยาก ข้างปากน้ำถึงกว้างก็มีหาดมีดอน เรือใหญ่เรือโต
โดยจะเข้ามาก็ไม่ได้ โดยง่าย แต่ข้างน้ำเมืองถ้าต่ออกบ่อมที่หัวเขา
น้อยสักบ่อม ที่กลางสักสามบ่อม แต่กระสุนยิงไปมาอย่าให้ประกัน
เห็นจะดี ทรงประทับอยู่จนอัษฎมฤคต ทอดพระเนตรเห็นไพร่ราษฎร

ตามใต้ตามโคมทั้งสี่ด้าน ครัสสมว่าคงงามประหลาดตาเหมือนดาว
 นักขัตฤกษ์ในอากาศ แล้วเสด็จลงจากเขาสู่พระราชวังแหลมชาย
 เสด็จขึ้นสู่ห้องเสวย ทรงสถิตย์เหนือเก้าอี้วิลาศ ผืนพระภักตร์
 สุกกษิณ พระนายศรีสวรรค์เพอเชิญเครื่องเสวยวางเหนือโต๊ะวิลาศ ทรง
 เสวยอยู่ ไต่ยินเสียงข้าราชการซึ่งเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 ให้เสียงเสียงออดออง รับสั่งให้พระยาไภยนฤทธิมาบอกเจ้าคุณกระลาโหม
 ว่า เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเลี้ยงขุนกันแข็งแรงดังนี้จะ
 พากันยากจนเสีย ให้เจ้าคุณกระลาโหมจัดแจงเสียใหม่ เจ้าคุณ
 กระลาโหมว่ากับพระยาไภยนฤทธิให้กราบทูลว่าไม่เป็นไร เข้าของ
 เขาจัดแจงเตรียมไว้มาก จะรับเลี้ยงฉลองพระเดชพระคุณให้เต็มมือ
 อย่างวิถกถึงเขาเลย ครั้นทรงเสวยพระบวรกระยาหารสำเร็จแล้วจึง
 เสด็จขึ้น ในวันนั้นราษฎรในเมืองนอกเมืองตั้งเฝ้าบูชาไว้วันหนึ่ง ฯ
 ๑๐ ฅวันอังคารเดือนเก้าแรมสิบค่ำเพลาเช้าเสด็จออกท้อง
 พระโรง เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระสุนทรนริศ
 หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนรักษ์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดี ผู้ช่วยราชการ
 เมืองสงขลา ตั้งของถวาย พระยาเทพวรชนกราบทูลถวายของเจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา โต๊ะกาไหล่ทองคำหนึ่ง เครื่องกาแพ
 กาไหล่ทองคำสำรับหนึ่ง เก้าอี้กาไหล่ทองคำหนึ่ง กระโถนกาไหล่
 ทองคำหนึ่ง ทองคำทรายหนักชั่งตราสังข์หนึ่ง ทองคำก้านหนัก
 หกตำลึงสองบาทสองสลึงเฟื้อง เป้าทองคำสามสิบเป้า ของพระ

สุนทรภู่รักของคำทรายหนักสืบทอดมาถึง แฉกของสี่ต่างกัน
 สองฝน ของพระสมมติภุมย์ ของหลวงอนรักรัษฎาเบ็ญ เป้าทองคำ
 คนละเถา ๆ ละสามเป้าหกเป้า แฉกของห้าสี่ต่างกันคนละสองฝน
 สี่ฝน ผ้าลายนอกอย่างคนละยี่สิบฝนสี่สิบฝน ของหลวงวิเศษภักดี
 เป้าทองสองเป้า แฉกของฝนหนึ่ง ม้าผ่านคำสองคอกคืบสามนิ้ว
 ม้าหนึ่ง แล้วพวกลูกค้าชาวตลาดทูลถวายหมื่นไ้แก่แลหมากพล
 ผลไม้ต่าง ๆ ร้อยโตะ ทรงพระราชทานสรวักด้วยพระหัตถ์ให้พวกพ่อค้า
 รับพระราชทานคนละจอกแล้วเสด็จขึ้น คุณหญิง คุณจอมจัน คุณกลิ่น
 เข้าเฝ้าตั้งของถวายข้างใน เจ้าคุณคำหนักใหม่ถวายทูลถวายของ
 คุณหญิง ตะไกรศรีกระหังษาทองคำยี่สิบเล่ม ขานากยี่สิบเล่ม
 ขากาไ้ล้อยี่สิบเล่ม รวมกันร้อยเล่ม มีดพิฆัฬาโลสิน ตะไกรกรวย
 หัวโลสิน ผ้าแพรเก็บนากว้างสามคืบยี่สิบฝน ผ้าพันท้ายสี่ต่างกัน
 ร้อยฝน ผ้าลายนอกอย่างร้อยฝน กระเบงเขียนหมากร้อยใบ
 เทียนใหญ่ร้อยเล่ม เทียนน้อยหัวร้อยเล่ม ส้มตริงกาน พลุหอม
 หมากคืบ สิ่งละสี่โตะ รวมกันสิบสองโตะ คุณจอมจัน คุณกลิ่น
 ถวายผ้าขาวคอกแปดสิบคอกคนละสิบพับ รวมกันยี่สิบพับ ฯ

๑ ครั้นเพลาย่ำสี่โมงเศษ เสด็จทางชลมารคด้วยเรือ
 พระที่นั่งกำยานสยามอรุณผลกลไฟเข้าในคลอง มาถึงหน้าจวนเจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เห็นหน้าท่าผาศึกสอาด ทรงประสาธ
 พระพรให้พลางทางชั้วนแลฉางใหม่ แลบ้านเรือนราษฎรวิมกำแพง

เมืองถึงเตาเผาอิฐที่ข่อยพลับ เรือพระที่นั่งถึงหน้าบางขุนทองและเกาะยอ
ทรงพระกลัองส่งทอดพระเนตรไปเห็นริมบ้านป่าช้ายาวรี ตรัสถาม
พระสุนทรวิชัยผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาตามกลัองส่งถึง พระ
สุนทรวิชัยผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา กราบทูลถวายตามรับสั่งถาม
แล้วตรัสถามว่าบ้านช่องแน่นหนา เกาะยอลอยอยู่กลางแม่น้ำสนก
สนาน ตรัสว่าทะเลสาบเดียวบ้านก็ระดัง พระยาพิทักษ์บอกว่าทางสอง
คนขับ๑๓ พอลงตกลงที่เกาะยอ เสด็จกลับมาประทับที่ตะพานน้ำจวน
เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาคอยท่าวรับเสด็จอยู่ เสด็จขึ้นจาก
เรือพระที่นั่งกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ พวกชาวพนักงานที่ท่าวรับเสด็จก็
กลองทองเหลืองเครื่องประโคมแตรซอขลุ่ย ตำรวจซ้ายขวาถือ
หว่ายนำ พวกทหารสืบชายหญิงแบกปืนปลายหอกพร้อมเพรียง
ถึงหน้าประตูพทธรักษา ตรัสถามว่านี่ฤๅบ้านพระยาสงขลา แล้ว
เสด็จเข้ามาตามประตูมรรคาพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปทรงประทับอยู่บน
ขอมพิทักษ์เขื่อนขันธิ ตรัสถามว่าโรงเตาทำอะไร เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลว่าโรงกลวงสูบน้ำทองแดงหล่อโคก
แล้วตรัสถามถึงโรงสุรา แลศาลากลาง คลองขวาง เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลากราบบังคมทูลถวายตามตรัสถาม แล้วตรัสว่า
กำแพงบ้านพระยาสงขลาถึงกำแพงเมืองข้างหลังฤๅไม่ เจ้าคุณผู้
สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบทูลว่าไม่ถึง ตรัสถามว่าคักกินมี

๑๓ ที่พระยาพิทักษ์กราบทูล ๑ หมายถึงเอาทะเลสาบในตอนทเปนแขวงเมืองพัทลุง

ภายหลังสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัส
 สืบกับพระสุนทรนุรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ให้พาหลวงวิสูตร
 โยธามาศย์^{๑๖} เจ้ากรมทหารใน ไปตักดินเสร็จแล้ว ๆ กลับมาราย
 ทูล มีรับสั่งให้พระสุนทรนุรักษ์ชุกบ่อใส่โซ่เหล็กไว้กันฟ้าข้างละสอง
 บ่อ ๔ บ่อ ครั้นเพลาย่ำ ๒ โมงพระนางนาฏราชเทวี กับเจ้าจอม
 หม่อมละคร แลพระเจ้าหน่อ ๒ องค์ กลับมาแต่เขาแก้วเสง กรายทูล
 ว่าที่สนุกสนานอยู่ รับสั่งว่าพรุ่งนี้เช้าจะเสด็จไปทอดพระเนตรตูล้าง
 ครั้นเพลาย่ำ ๔ โมงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเมือง เจ้ากรมปลัดกรม
 พระตำรวจต่างคนต่างจัดแจงตามนำทัพพนักงาน พวกกรมนครบาลเอา
 อิงแคงแลบันชานยกางไปปักช่องปักธงระวีรักษาอยู่ทุกช่องทุกตรอก
 พวกทหารบันใหญ่ลากบันใหญ่ไปนำ วางม้าตำรวจสองแถว ถัดมา
 ทหารหามบันชานยกาง ตำรวจนำซ้ายขวาถือหอกคร่ำทอง เจ้ากรม
 ปลัดกรมพระตำรวจซ้ายขวาชักกระบี่บังทอง ทนายสีย้ายถือธงมงกุฎ
 ใหญ่เดินกลาง ทนายสีย้ายถือหอกใหญ่เดินนำ พวกทหาร
 สีย้ายแบกบันปลายหอกสองแถว ตำรวจเลวซ้ายขวาถือหวายมัด
 นำนำสองแถว พวกผู้หึงทหารสีย้ายเดินนำม้าพระที่นั่งสองแถว
 พระนายศรีสรพรแลพวกรักษารองค้เดินเคียงม้าพระที่นั่ง พระองค์
 เสด็จทรงพระยามณิศรีสลับม้าพระที่นั่ง พระยาระยัยยอแสงม้าพระ
 ที่นั่งรอง หลวงมาลาภุญิตเชิญพระกลด ทหารผู้หึงรักษารองค้

^{๑๖} ชื่อโหมด ในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระชากาสนันถึงโกลด

สักคนขึ้นมาเคียง พวกเจ้าจอมหม่อมแม่เจ้าท้าวนางข้างใน ก็
 พระเจ้าหน่อ ขวอม่านทอง ม้าประเทียบ ม้ารองพระที่นั่ง
 แลทนายเชิญเครื่องแลเข้าทูลของขลุ่ยพระบาททั้งปวง มีเสด็จพระ
 เจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระยวราชวงษ์เธอ มี
 เสด็จกรมหลวงวงษาธิราชสนิทเป็นประธาน เจ้าพระยาแลพระยา
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย มีพลหัวเจ้าท่านเจ้าคุณกระลาโหมเป็นต้น
 คิดตามเสด็จพระราชดำเนินโดยลำดับเป็นสองแถวต่งงาม เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ให้หลวงเทพรัตนอินทรเทษะยกรับ
 หลวงพลฤทธิพิไชย นำนำกระบวนแห่มาตามทางสถลมารคข้างเขา
 ดังกวนโดยชนิก พวกชายหญิงชาวบ้านเมืองทั้งหลายก็โลมหน้า
 เบียดคยักเข้ากันมาหมอบเฝ้าอยู่สองข้างมรรคาตลอดเมืองตามสถลมารค
 จนถึงพระราชวังแหลมชาย ต่าง ๆ ยกมือชนถวายบังคมชมพระ
 บรมโพธิ์สมภารอยู่ถ้วนหน้า พระสงฆ์ซึ่งอารามอยู่ริมทางที่ทรง
 เสด็จพระราชดำเนินมาทั้งนั้น ประชุมกันตั้งโคกบูชาถวายพระพร
 ไชยันโตทุกอาราม เสด็จมาถึงประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ แล้ว
 เสด็จทอดพระเนตรดูกำแพงไปถึงข้อมบ้องกันคัศุรุ แล้วกลับมาถึง
 ประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ ทอดพระเนตรเห็นหนทางรายเลียบเตียน
 สอาด ทรงประสาทพระบรมมจเกล้า ให้บ้านเมืองถาวรจำเริญ ๆ
 จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้ามาตามประตูปัศัณนามเรื่องฤทธิ ทาง
 คลองขวางราชวรวิหารริมทางซีกของตั้งโคกถวายบูชาต่อเนื่องกัน ข้าม

ตะพานคลองขวางมาถึงนำวักคอนแยม ตรีธถามว่าพระครูหมื่นอยู่นี่ฤา
 แล้วเสด็จมาถึงนำวักมณีมาวาศ ทรงทอดพระเนตรดูพระอุโบสถ
 แล้วตรัสว่าซ้อฟ้ากุ่มไม้ไค้ ให้ช่างกรุงมาแก้เสียใหม่ ถึงโรงสุเทร่า
 ตรีธถามว่านี่โรงอะไร กรายทูลว่ากุ่มมลายู แล้วเสด็จเลี้ยวลง
 ทางตลาดใหญ่ ตรีธว่าตึกบ้านบันตลาดค้าขายสนุกสนาน พวก
 ชาวบ้านชาวเมืองตั้งโคกยุชาประกวดขึ้นกันแข่งแรง เสด็จพระราช
 ดำเนินทอดพระเนตรดูสองข้างตลาดถึงศาลเจ้ามาซ้อ ตรีธถามพระนาย
 ครีสรพรพม่าโรงอะไร กรายทูลว่าโรงศาลเจ้ามาซ้อ ถึงข้อม
 พัทธกษเขื่อนขันธเสด็จขึ้นประทับกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ ทรงขึ้นไป
 บนใบสัมาแต่พระองค์ แล้วลงมาสถิตย์หว่างใบสัมาประยัหม ทรง
 พระบริภาคไพบรเงินเพ่งกับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ ให้แก่ราษฎรพันเพ่ง
 หมกแล้ว ๆ คำว่าพานสุวรรณที่ใส่เงินให้ราษฎรทูลว่า เงินหมกแล้ว
 แล้วตรีธว่าเงินที่หมกทรายแดงในน้ำอยู่มาก คอยเอาตะกร้ามาร่อน
 เอา แล้วเข้ามาประทับบนเตียงพระที่นั่ง ตรีธให้พวกพ่อค้าชาววัน
 ตลาดมีผ้าผืนแพรพรรณสิ่งใดประหลาดให้พาเข้ามาขายจะทรงซ้อ
 พวกพ่อค้าผ้าแพรเข้าไปตามวิธีสั่ง ทรงทอดพระเนตรผ้าแลแพร
 ไพรตผ้าซุยขายยกตานกเขา แลผ้าซุยขายลายต่าง ๆ แล้วตรีธ
 ว่าราคาขายกันอย่างไร พ่อค้าเจ้าผ้าทูลถวายราคาว่า ผ้าซุยขาย
 ตานกเขาละสามบาท ผ้าซุยขายเลวผืนละสองบาท ตรีธว่า

เจ้าของเต็มใจทั้งสนแล้วฤฯ เราไม่ค่อย เราซื้อให้ตามว่า เจ้าคุณ
 กระลาโหมกราบบังคมทูลว่า เมื่อเพลาเช้าวันนั้นเกล้ากระหม่อมให้
 คนเอาเงินมาเที่ยวซื้อทั้งตลาดทุกบ้านไม่มี ครั้นนั้นเกล้าล้นกระหม่อม
 เสด็จมาจะทรงซื้อผ้าอย่างใดต่าง ๆ มีชนมาก เสด็จกรมหลวง
 วงษาภิราชสนธิทกกับเจ้าคุณกระลาโหมขอยืนซื้อ ทรงโปรดให้ นอก
 แต้นซื้อเอาทั้งหมด พระเจ้าหน่อ ๖ องค์ต่างองค์ต่างชิงกันทรง
 พระสรวล แล้วตรัสถามพระสุนทรบุรีผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
 ว่ากินคำสำหรับเมืองใดกินที่ไหนใช้ กราบทูลว่าแต่ก่อนใช้กินคำ
 คำเขาเอง ในเดี๋ยวนี้ลูกค้าชาวเมืองสิงคโปร์พาเงินคำเข้ามาค้าขาย
 มาก จักซื้อกินคำนอกไว้ใช้ รับสั่งว่าซื้อกินคำนอกไว้ใช้ก็แล้ว
 กินคำคำเขาเองสู้เขาไม่ได้ ถึงกรุงเทพพระมหานครก็เลิกเสียแล้ว
 ซื้อกินคำนอกไว้ใช้เหมือนกัน ตรัสว่าให้ซื้อไว้สำหรับบ้านเมืองให้
 พอใช้ จะหักเอาเงินส่วยอากรภาษีวายโตก็ตามเถิด แล้วตรัส
 ต่อไป เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้หลวงสมบัติภิรมย์
 หลวงอนุรักษภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการ ยกที่พระสุธารศวรอันไปถวายเจ้า
 ต่างกรมแลเจ้าหากรมมิได้ มีเสด็จกรมหลวงวงษาภิราชสนธิทเป็นต้น
 แลเจ้าคุณกระลาโหม เสร็จแล้ว ทรงประทับอยู่จนพลบค่ำ เสด็จ
 ลงเรือพระที่นั่งสยามอรสมพลกลไฟสู่พระราชวังแหลมชาย ครั้น
 เพลาพลบค่ำรับสั่งให้เอาชาติริเข้าไปเล่นที่โรงละคร ทรงทอดพระเนตร
 ชาติริถึงสองยามจึงเสด็จขึ้น ฯ

๑ ฅวันพุททศบคเคื้อนเก้าแรมสองค้ำเพลาเซ้า เสค้จออก

ท้งพระโรง พระยากลันตัน^{๑๗} แลพวกครีตวันกรมการเมืองกลันตัน
 ก้งของถวาย พระยาเทพวรชุนกรายทลถวายของพระยากลันตัน
 ทงค้ำทรายหนักสองชั่งตราสังข์ ก้งของครีตวันกรมการเสร็จแล้ว
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา จักให้หลวงเทพนรินทร์อินทรเคชะ
 ยกรับตรนำทางชลมารค ทอดเรือช่วงต่อเ็นองกันไปจนถึงเขาเก้าแสง
 สิบล้า เพลาย่ำสองโมงเศษเสค้จลงเรือพระที่นั่งกำปั่นสยามอรสม
 พลกลไฟ ก้งกำปั่นมณเฑาะหลา ไปทอดพระเนตรเขาเก้าแสง
 ถึงเขาแล้วประทับเรือพระที่นั่งทลนวน เสค้จพระราชดำเนินขึ้นบนเขา
 เก้าแสง แล้วเลยไปทอดพระเนตรพระเจดีย์บนยอดเขาทุกไปทั้งสี่ทิศ
 แล้วเสค้จลงมาประทับในพลับพลาที่หลวงเทพนรินทร์เสนาจำมทาทไทย
 ทำไว้รับเสค้จขึ้นเขา ตรัสถามเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 ว่าเจดีย์ไครทำเมื่อใด เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบ
 บังคมทูลว่า เกล้ากระหม่อมได้จัดแจงขอคิลามาแต่เมืองแหมม
 ทำไว้ได้สามสิบยแล้ว แล้วหลวงชาติสุนทรกรายทลถวายของ
 จินหุยพ่อค้าชาวเมืองสงขลาร้อยโต๊ะ ของจินฮันลูกค้าชาวเมือง
 สงขลาของไล่ชอลมไล่กะชะหามหายแบกกองไว้ ของพวกจิ้นส่วย
 ทองเกาะบอสิบโต๊ะมีแจ้งในราย แล้วตรัสว่าหมเบ็คไก่ของสคให้เอา

๑๗ พระยากลันตันคนนี้ ชื่อต้นสนิปากแดง เป็นมาแต่ในรัชกาลที่ ๓ มี
 เรือในจดหมายหลวงอุดมสมบัติ แล้วได้เลื่อนเป็นพระยาเสนาฯ จิตางวาง แยก
 ขกขคเป็นสกุลค่าน

ไปให้พวกที่อยู่รักษาเรือ นอกหน้านั้นให้แจกให้พวกตำรวพวกทหาร
 พวกตามเสด็จกินเลี้ยง เจ้าคุณกระลาโหมก็แจกให้ทั่วกัน แล้ว
 พระนายศรีสรรเพชญ์เชิญที่พระสวามิภักดิ์เข้าไปถวาย ทรงเสวยเสร็จแล้ว
 ขึ้นทรงพระขรรค์เสด็จกลับมาพระที่นั่ง พระยาระบับขอแสงม้าพระ
 ที่นั่งรอง ทั้งกระบวนวางตัวสองแถว หลวงพลฤทธิพิไชย
 หลวงพิไชยชาญณรงค์ นำเสด็จตามทางสถลมารคชายคลองลำโรง
 ปละอุตรียมาถึงประตูไชยยุทธชำระ ลงทางสู่เหว่า ทรงดำเนิน
 ซ้ำ ๆ มาตามตลาด ทอดพระเนตรดูโตกตั้งบูชาแลราษฎรค้าขาย
 จำตลาด ทอดพระเนตรดูเลียบตลิ่งจนทุกสิ่ง แล้วเสด็จมาออก
 ประตูปัททกษัตริย์มาจนมาถึงประตูหน้าพิทักษ์ คุณหญิงหมอบ
 ฝ้าอยู่ที่โตกตั้งบูชา หยุคม้าพระที่นั่งศรีสามคุณหญิงว่าประตูบ้าน
 ออกนอญ คุณหญิงกราบทูลว่าประตูออกทรงนี้ แล้วเสด็จตามทาง
 สถลมารคช่องเขาดังทวนสู่พระราชวังแหลมชาย เพลาพลบค่ำ
 โหมโรงมโหรี (หลวง) ให้พวกพระยาแขกหัวเมืองแลพวกราษฎร
 จนสามยามจึงเสด็จขึ้น ฯ

๑ ฅวันศุกร์เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำเพลาเช้า เสด็จออก
 พลับพลาทรงถวายยัฒนาบาทถานแก่พระครูญาณโมฬี พระครูธรรม
 โมฬี ๒ รูป พระครูปลัด ๒ รูป พระครูวิริยสังวรรูป ๑ เสร็จแล้ว
 ถวายไตรแพร ๓ ไตร ไตรผ้า ๒ ไตร รวมกัน ๕ ไตร กับย้อม
 รูปละใบ ครั้นพระครูทั้งนั้นกลับแล้ว เสด็จทรงลครให้พวก
 พระยาแขกแลพวกราษฎร เพลาย่ำ ๒ โหม่งทรงพระราชทาน
 เงินตราแลเสื้อผ้าแก่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระ

สุนทรนุรักษ์ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ หลวงวิเศษ
ภักดิ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา พระราชทานให้เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาเงินตราสามสิบชั่ง กับเสื้ออย่างน้อยผ้าชาติ
เยียรยิบตัว ๓ ลูกกลมทองคำสายหนึ่งเส้นใบ ผ้าปูมเชมรผืน ๑
แพรขาวเพลาะ ๑ พระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาให้ชั่ง กับ
เสื้อเยียรยิบตัว ๓ ลูกกลมทองคำสาย ๑ ผ้าปูมเชมรผืน ๑ แพรขาว
เพลาะ ๑ หลวงสมบัติภิมย์ หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดิ์
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเงินตราคนละชั่งสิบตำลึง เสื้อเข็มชาย
คนละตัว ผ้าม่วงคนละผืน แพรขาวคนละเพลาะ เสริ่งแล้วเสดทั้ง
ทรงพระราชทานเงินผ้าข้างในให้คุดหมิงเงินตราสองชั่งสิบตำลึง กับ
ผ้าห่มนอนเข็มชายผืน ๑ คุณจอมจันเงินตราชั่งห้าตำลึง คุณกลิ่น
เงินตราชั่ง ๓ คุณอินกรยาพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมือง
สงขลาเงินตราชั่ง ๑ กับผ้าห่มนอนเข็มชายผืน ๑ เสริ่งแล้ว เสดทั้ง
ออกพลับพลาข้างหน้าทรงลครอีกเล่า เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงินเหรียญให้ทรงพระราชทาน
เจ้าจอมหม่อมมลครสรี้อยเหรียญ พระสุนทรนุรักษ์ หลวงสมบัติภิมย์
หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ หลวงวิเศษภักดิ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา
ถวายคนละห้าสิบเหรียญ พลุกแขกหัวเมือง พระยาสาบ พระยาบะหรั่ง
พระยาคัน พระยาระแงะ พระยารามัน พระยาบะลา พระยาหนອງจิก
ตนกโนะเมืองตรังگان คนละห้าสิบ คุณหมิงห้าสิบ คุณอินสามสิบ
รวมกันเป็นเงินพันแปดสิบเหรียญ เสริ่งแล้วเสดทั้ง ครั้นเพลาค่ำ
ทรงลครอีกเล่า จนถึงสองยามจึงเสดทั้ง

๑ ฅวันเส้าเร็กเอนเก้าแรมลียลัค้ำ เพลาเข้าออกท้งพระโรง
 พระยาเทพวรชนทูลถวาย นายทัก นายเรือง นายมิ่ง นายพงษ์
 นายกั๋ง นายเลื้อ นายพุ่ม นายเวียง เปนมหาดเล็ก ตรัสถามว่า
 คนนี้ใครใคร หลวงอนรัักษ์ภูเบศร์ ช้ทูลถวายให้ทรงทราบว่าคนนั้น
 เปนบุตรคนนั้น ๆ ทุกคนเสร็จแล้วเสด็จขึ้น อยู่ครู่หนึ่งเสด็จออก พระยา
 สายบุรี พระยาพะหรั่ง พระยาตานี พระยารามัน พระยาระแงะ พระยา
 ยะลา พระยาหนองจิก แลพระวิเศษวงษา ผู้ช่วยราชการเมืองยะหรั่ง
 พระจนะ หลวงพิทักษ์สงคราม ปลัดจนะ นายกล่อมผู้ว่าราชการ
 เมืองเทพา แลตนกโนะ ตนกอาสัน ซึ่งพระยาตรังกานูแต่งตั้งให้มา
 เข้าเฝ้าตั้งของถวาย พระยาเทพวรชนกราบทูลถวายของ พระยา
 สายบุรีเข้าทองคำหกเป้า ทองคำทรายสิบตำลึงแขก พระยาพะหรั่ง
 เป้าทองคำสามเป้า กฤษฑำมทองฝักทองเล่ม ๑ ทองคำทรายสิบตำลึง
 แขก กรรอกเหลืองกรง ๑ พระยาตานี กฤษฑำมทองเล่ม ๑ หนัก ๕
 ตำลึง ทองคำทรายสิบตำลึงแขก พระยารามัน ทองคำทรายหนัก ๒๐
 ตำลึงแขก เนือลายตัวผู้ ๑ ผู้หญิงหัวฟริก ๒ คน^{๑๘} พระยาระแงะ

๑๘ ที่เรียกว่าผู้หญิงหัวฟริกในหนังสือนี้ ที่จริงคือแขกดำชาวอาฟริกา เข้าใจ
 ว่าพวกมลายูที่ออกไปเมกะ จะไปซื้อเด็ก ๆ คนพวกนั้นมาจากพวกแขกอาหรับ จึงมัก
 จะมีแขกดำชาวอาฟริกาอยู่ตามเมืองมลายูไม่ใคร่ขาด แม้จนทุกวันนี้ ที่ไอมาถวาช ๕ คน
 ครั้งนั้นเป็นเด็ก ๆ ทั้งนั้น ในหนังสือนี้เป็นผู้หญิงทั้ง ๕ คน แต่ที่จริงมีผู้ชายคน ๑
 เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพเรียกกันว่า “อ้ายยี่” โตขึ้นได้เป็นตำรวจถือมัดหวายนำเสด็จ
 มาจนในรัชกาลที่ ๕ ที่เป็นผู้หญิงน้อยในวัง ข้าพเจ้าเคยเห็น แต่ฟังว่าเป็นคนถวาย
 ครั้งเสด็จสงขลาเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ต่อเมื่อได้อ่านหนังสือเรื่องนี้ สอบถามผู้หลัก
 ผู้ใหญ่ก็ได้ความสมจริง

สมุกทองท่า ๑ เข้าทองคำเข้า ๑ ทองคำทราย ๑๐ ตำลึงแขก คน
 หัวฟริกชายหญิง ๒ คน พระยาหนองจิก เข้าทองคำ ๒ เข้า ทองคำ
 ทรายหนัก & ตำลึง พระยายะลา เข้าทองคำ ๒ เข้า ทองคำทรายหนัก &
 ตำลึง พระวิเศษวงษา ผู้ช่วยราชการเมืองยะหริ่ง เข้าทองคำ ๒ เข้า
 นกเขาชวาขาว ๑ นกเขาใหญ่ลาย ๑ พระจนทงทองคำทรายหนัก & ตำลึง
 คนหัวฟริกคน ๑ หลวงพิทักษ์สงคราม ปลัดชนะ ทองคำทราย
 หนัก & ตำลึง ฝ่ายขาวยาวแปดสิบคอกสิบพิช นายกล่อมผู้ว่าราชการ
 เมืองเทพา ทองคำทรายหนัก ๒ ตำลึง ฝ่ายขาวคอกสี่คอกกัน & พิช
 ของพระยาตรังกานู ฝ่ายก้อย่างแขก & ผืน หอกคอกทองเกลิงทอง
 ห้าคู่ ไม้เท้าปลายหอก & เล่ม มาสฝ่าย ๒ ม้า เสรีแล้วทรง
 พระคำรัสว่าจะเสด็จออกมาเที่ยวทอดพระเนตร ตามหัวเมืองปากใต้ให้
 สบายพระหฤทัยคอก พวกแขกหัวเมืองมีน้ำใจพาของเข้ามาถวาย
 หนึ่งช่อข่อยไฉย แล้วทรงพระราชทานพรแลเสด็จหมวกให้แก่พระยา
 แขกหัวเมืองทุกคน แต่พวกแม่กองบังอรไต่เสด็จศุขเขี้ยวอย่าง
 แขกคนละตัว พวกไพร่ซึ่งมาด้วยสิ้นทั้งนั้นพระราชทานเงินเสมอ
 คนละบาท คนแปดร้อยสี่คนเป็นเงินตราสิบชั่งตำลึง แล้วทรง
 พระราชทานพวงมาลัยงานที่ทำพระราชวังแหลมช่าย หลวงศรีสมบัติ
 เงินตรา & ตำลึง กับเสด็จแปรจีนเจ้าตัว ๑ หลวงเพชรศิริศิริราช
 สงครามปลัด หลวงเมือง หลวงน้ำวัง หลวงเพชรพยาบาล หลวง
 ระโนฎ หลวงศรีปัทมา หลวงฤทธิเทวา ไต่เสด็จแปรจีนเจ้าคนละตัว
 หลวงเทพนรินทร์อินทรเคชะยกربัตร์ หลวงเทพสุนทรอินทรเสนา

จ่ามหากไทย หลวงพลฤทธิพิไชย หลวงพิไชยเสนา หลวงเทพเสนา
 หลวงไชยประสา ไท่เสื้อแพรเงินเจาคนละครึ่ง เงินตราคนละ ๓ ตำลึง
 ขุนแก้วเสนา ขุนสรพากร ขุนศรีโยธา ขุนกล้าอาสา ไท่เสื้อผ้า
 ทาลสีคนละครึ่ง เงินตราคนละ ๒ ตำลึง ขุนเทพอาญา ขุนต่างใจ
 ขุนอักษร ขุนไธสงบุญทอ ขุนปลัด ขุนพิทักษ์ ขุนอักษร ขุนภักดี
 อักษร ขุนจิตรอักษร ขุนฤทธิอักษร ขุนจ้านงโยธี ขุนจ้านงวาท
 ขุนชำนาญอักษร ขุนสมหยาญชี ขุนรองแพ่ง ขุนรองมหากไทย
 ขุนกลางวัง ขุนทิพวิจารณ์ ขุนอินทรอาญา ขุนศรีพิทักษ์ ขุนอินทร
 อักษร ๒๐ คนนี้ ไท่เสื้อผ้าต่างสีคนละครึ่ง หมั้นพลภักดี หมั้นราช
 นิกข หมั้นวิตรักษา หมั้นเสนาวาที หมั้นศรีภักดี หมั้นศรีรักษา
 หมั้นวิสุทธิพล หมั้นวิจิตรเลขา หมั้นบรรจงพิณิจ หมั้นวิจิตร
 บรรจง ๑๐ คนนี้ ไท่เสื้อผ้าต่างสีคนละครึ่ง นายเทก นายม่ง นายมาก
 ช่างไม้ ไท่เสื้อแพรเงินเจาคนละครึ่ง เงินตราคนละ ๒ ตำลึง ช่างไม้
 เลว ๓๓ คน พระราชทานเสื้อผ้าขาวดอกคนละครึ่ง เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาเพิ่มเงินให้คนละครึ่งยี่สิบ เสรีแล้วทรงลครให้
 พวกรบพระยาแขกหัวเมืองกู เพลาย่าย ๒ โมงเศษ ทรงพระบริจาคนทาน
 เงินบาทด้วยพระหัตถ์กับพระเจ้าหน่อ ๖ องค์ แก่ผู้เฒ่าแก่ชายหญิง
 ที่สูงอายุแต่ ๕๐ ปีเศษขึ้นไปจนถึงอายุ ๖๐ ปี ๗๐ ปี ๘๐ ปี เสนมคนละครึ่งบาท
 คนที่มารับพระราชทาน ๘๘๘ คน คิดเป็นเงินตรา ๑๐ ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาท
 แต่ขุนจำเวียนวันโหนดรับพระราชทานเงินแล้ว ยกมือถวายบังคมให้

พบว่าขอให้พระทูลกระหม่อมแก้วจำเวญพระชนมายุเสวยราชสมบัติขึ้น
ไ้ร้อยปีนษา เสด็จพ้นไปแล้วเสด็จกลับมาตรัสว่า นั้บถข้าฤๅนะ
ทูลว่านั้บถเกล้ากระหม่อม แล้วเสด็จขึ้น ครั้นเพลาค่ำรับสั่งให้เอา
ลครสำหรับเมืองสงขลาเข้าไปเล่น ทรงทอดพระเนตรแล้วทรง
พระสรวล ทรงพระราชทานเงินให้พวกลครขึ้นกัน ๒๐ บาท จน
ถึง ๒ ยามต่อเสด็จขึ้น ฯ

๑๐ ฅวัน ๓๑ ค่ำ เพลาเช้ามีรับสั่งออกมาว่าจะเสด็จไป

ทอดพระเนตรเกาะยอ ท้วยเรือพระที่นั่งสยามอรสมพลกลไฟ เพลา
เที่ยงเสวยแล้วรับสั่งเรียกคุณจอมจีน ๆ ขึ้นไปหมอบเฝ้าอยู่ทขินใด
ประทักทมิณหลังเสวยข้างใน ทรงตรัสถามคุณจอมจีนว่าเสด็จออกมา
ครองนี้ พวกข้าราชการซงตามเสด็จออกมาไปชมเหงยอแย่งชวบ้าน
ชวเมืองย่างฤๅ คุณจอมจีนกราบทลว่า เตะพระบารมีปกเกล้า
ปักกระหม่อม พวกข้าราชการทั้งปวงซงตามเสด็จพระราชดำเนิน
มาหาได้ชมเหงชวบ้านชวเมืองไม แล้วดำรัสถามว่าชวบ้าน
ชวเมืองทั้งปวงได้เห็นลครข้างใน พทจากันอย่างไรย่าง คุณจอมจีน
กราบทลว่า ชวบ้านชวเมืองทั้งปวงที่ได้เห็นชวกันชม แล้ว
พทว่าเหมือนหนึ่งนางเทพยศรชวสวรรค์ลงมาทักเกียว แล้วตรัส
ถามว่าลครทเล่นคณนฤๅทเล่นรียแขกบ้านแขกเมือง คุณจอมจีน
กราบทลว่า ลครนั้นแลเกล้ากระหม่อม แล้วทรงพระสรวล เสด็จออก

จากห้องพระโรง พระครูธรรมโมฬี พระครูญาณโมฬี พระณานาครูป
 ที่นั่งคอยท่าจะถวายพระพรไชยันโตอยู่ที่พระที่นั่งเย็น ก็ถวายไชยันโต
 ชัน เข้าใจว่าจะเสด็จลงเรือ ยกพระหัตถ์ขึ้นห้ามว่ายังไม่ไปก่อน
 พระครูณานาทรงหนักหทัยอยู่ เสด็จลงไปวัดแคตที่หน้าพลับพลา
 เสร็จแล้ว กลับขึ้นมาทรงประทับที่พระที่นั่งเย็นกับพระครูธรรมโมฬี
 พระครูญาณโมฬี พระณานาทรงปวง ทรงตรัสว่าเมืองนี้รู้จักแต่พระครู
 หมอคงคนเดียว เมืองนครบุรีจักมหา มหาวัง แลขัวแก้ว หลายองค์
 วิชาอาคมเมืองนครมาก แต่ข้าราชการก็พัวไม่มีผู้ช่วยรบปฏิสังขรณ์
 คร่ำคร่าเสียมาก อาณาเมืองสงขลาตกเป็นใหม่ปนเก่าอยู่ข้าง
 แล้วตรัสถามหลวงอนุรักษบุษย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ว่า
 กระเบื้องถ้าให้ตัวอย่างมาอย่างใดทำได้เหมือนอย่างนั้นฤ ภารบ
 ทูลว่าทำได้ แล้วตรัสกับเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่า ถ้า
 ก่อพระเจดีย์เสร็จแล้ว เรือกำปั่นไฟก็มี จะออกมาฉลองพระเจดีย์
 สักทีก็ได้ แต่รับรองเลียงขนกันแข็งแรงทั้งนี้จะพากันยากจนเสีย
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลากราบทูลว่า พระบารมีปกเกล้า
 ปกกระหม่อมอยู่แล้วไม่ยากจนมิได้ ทรงพระสรวลแล้วเสด็จขึ้น
 รัชสีงเรียกเอาเข้าทองคำที่เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาถวาย
 แลเข้าหลวงสมบัตินิรมย์ หลวงอนุรักษบุษย์ หลวงวิเศษภักดี
 ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา แลเข้าพระยาแขกหัวเมืองทั้งปวงถวาย
 เอมามากองลงที่ห้องพระโรง แล้วตรัสว่าจะออกมาเที่ยวทอดพระเนตร

ตามหัวเมืองปากใต้ให้ส่วยพระหฤไทย ท้าวพระยาแลแขกหัวเมือง
 ทั้งปวงมีน้ำใจเอาเข้าของมาให้มากมาย จะเอาไว้แต่ผู้เก็บมิชอบ
 ควรจะเอาแจกขึ้นแก่พระบวรวงษาให้ทั่วกัน แล้วทรงเอาเข้าแยก
 ออกเป็นสองส่วน ๆ หนึ่งจะเอาไปแจกพระบวรวงษาที่กรุงฯ ส่วนหนึ่ง
 จะปันให้พระบวรวงษาที่ตามเสด็จมา แล้วทรงบอกด้วยพระองค์เอง
 พระเจ้าหน่อ ๖ องค์ก็รับสัพพิธิโยจนจบ แล้วหยิบเข้าแจกให้ไปตาม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย แล้วเสด็จขึ้น เจ้าคุณกระลาโหมเอาด้วยอย่างพระเจดีย์
 มาให้ถึงทำเนียบเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เพลาย้าย
 ๓ โมงเศษ เสด็จออกจะลงเรือพระที่นั่งกำปั่นสยามอรุณผลกลไฟ
 ไปทอดพระเนตรเขาเกาะยอ พระครุธรรมโมฬี พระครูญาณโมฬี
 แลพระครูฐานาท่งปวงซึ่งนั่งอยู่ที่พระที่นั่งเป็น ๑๓ รูปถวายพระพรไชยัน
 โดชน เสด็จลงเรือพระที่นั่งสยามอรุณผลกลไฟ น้ำลงแห้งเรือ
 พระที่นั่งมาติดที่แหลมช้าย เสด็จลงเรือพระที่นั่งลงบกเข้าไปในคลอง
 ถิ่นน้ำบ่อพลับ ลมพัดกล้าเสด็จกลับมาสู่พระราชวังแหลมช้าย เพลา
 กลางคืน ๕ ทุ่มเศษ ยามศุกร ฤกษ์ ๓๐ พระอาทิตย์แลพระจันทร์อยู่
 รามีสิ่งหี พระอังคารอยู่รามีกกรกฎ พระพุ่มอยู่รามีสิ่งหี พระพฤห์คัมภี
 อยู่รามีเมถุน พระศุกรพระเสาร์อยู่รามีกกรกฎ พระราหูอยู่รามีมังกร
 ลักษณอยู่รามีพฤษภ เสด็จออกท้องพระโรง พระยาไทรบุรีถวาย
 เครื่อง (ทหาร) ส่วยตัวนายสองสำหรับ ไพร่สองร้อยสำหรับ กับกระบี่
 อย่างนอก ๒ เล่ม พระยาเทพวรชุน พระวิจิตรไกร พระเสนหามนตรี

แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเฝ้าอยู่ด้วย แล้วทูลทูลเกล้าฯ ถวาย
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระวิจิตรไกร พระเสน่หามนตร์ว่า
 ข้าจะลาก่อน ค่อยอยู่ให้เป็นสุข ๆ เถิด แล้วเสด็จมาประทับลงตรง
 หน้าเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แล้วจับมือเจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลา ทรงพระราชทานพรว่า ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาอยู่เป็นสุข ๆ เถิด แล้วทูลทูลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าหน่
 ๒ พระองค์ ว่าให้เข้ามาจับลาท่านสงขลาเสีย พระเจ้าหน่ ๒ องค์
 เข้ามาจับมือเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ๆ (ถวายพระพร) ว่า
 ให้ทรงพระไวยจำเริญ ๆ ทุก ๆ พระองค์เถิด แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่ง
 มณีเมขลากำปั่นกลไฟ ประทับอยู่ถึงเจ็ดทุ่ม ดิถีไฟไขกุญแจเปิดจักร
 เรือพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินจากเกาะหนู เรือพระที่นั่งสยาม
 อรสมพลกลไฟ แลเรือพระที่นั่งมณฑลเทพ^{๑๘} ใช้ทั้งใบทั้งจักร เรือเจ้า
 คำนกรมแลเจ้าทหารมมิไต่ แลเรือท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาท
 ทั้งปวงซึ่งตามเสด็จออกมาชักกำปั่นไฟ กำปั่นใบ เรือคัสระญวน เรืออาส
 จาม เรือแงซาย เรือฉลอม เรือช่วง เรือเก้ง เรือญายับ รูปเรือ
 ต่าง ๆ ถ้าจะคณนานับ (เรือ) ไต่พื้นเคย ก็แหวดล้อมเป็นยศคึกคักวิวา
 ไปในท้องทะเล ในเพลาราตรีวันนั้นพระจันทร์ล้นเหลี่ยมพระสุเมรุราช
 ท้องทะเลราบเรียบเหมือนมิไต่ สว่างด้วยแสงประทีปแก้วขนปลายเส
 แลประทีปแก้วรายแถมตลอดรอบลำเรือพระที่นั่ง สี่ขาวสี่เขียว
 สี่เหลืองสี่แดงสว่างส่องแสงในทางชลมารค แลเมื่อสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเรือพระที่นั่งกลับไปแล้ว ภายหลังหลวง

สมบัติภิรมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเข้าไปในท้องพระโรง เห็น

ลายพระราชหัตถเลขาเป็นอักษรอังกฤษทรงไว้ที่ประตูลับแล ข้าง

ข้างริมทหนึ่ง แล้วหลวงสมบัติภิรมย์ผู้ช่วยราชการมากราบเรียน

เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ๆ ให้กบฏขึ้นเหยียงอังกฤษ ไป

จำลองลายพระราชหัตถเลขาขึ้นไว้แล้ว โปรดให้กบฏขึ้นเหยียงแปลออก

เป็นคำสยามภาษาได้ความว่า ประเทศนี้อยู่ที่ อากาศร้อนกว่าอากาศ

เมืองนครสองทีกี ร้อนเหมือนอากาศกรุงเทพมหานคร ผู้คน

อยู่ก็แต่มีเสื้อใช้ ถ้าเจ็บไข้มากอยู่ข้างร้อน แต่เขาแลไม้คอง

น้ำก็ ทุบยาแลเขาคลองน้ำพอสว่างคลายไปได้ กบฏขึ้นเหยียงแปลออก

ความแต่เท่านั้น ฯ

๑ แลเมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรม

อันมหาประเสริฐ ทรงสถิตย์อยู่ในพระราชวังแหลมชายที่เมือง

สงขลาได้แก่ราตรีกับแปดทิวา ด้วยอำนาจอาณาพระเดชพระคุณ

พระบุญบารมี อาจประพฤติเป็นไป ให้หม่อมเจ้าชาติเกลื่อนกลาด

นำฝูงเทกันมา จึงมีจมิมังฆาฬอาหารสรรพทุกสิ่งก็มากมีบริบูรณ์

ไม่ขัดสน แล้วเสด็จทรงเที่ยวประพาศทอดพระเนตรตามข้าวคั่งโดย

ชลมารคแลสถลมารคในเมืองนอกเมืองทุกที่ทุกตำบล มีพระกมล

หฤทัยชื่นชมโสมนัส จะได้ทรงชักเคืองคำหนิใดเถียนเจ้าคุณผู้สำเร็จ

ราชการเมืองสงขลา แลกรรมการราษฎรชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง

ก็หามิได้ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยชายหญิงซึ่งตาม

เสด็จพระราชดำเนินออกมามากมายนักหนา เจ้าต่างกรมแลเจ้า
 หากรมมิได้ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ แลพระ
 ขวรวงษ์เธอ แลพระเจ้าน้องยาเธอมีเสด็จกรมหลวงวงษาธิราชสนิท
 เป็นต้น แลพวกเจ้าจอมหม่อมแม่ละครข้างในทั้งปวง มีพระนาง
 นาฏราชเทวีมีเหย้าเป็นประธาน หลวงแม่เจ้าแก้วแก่เจ้าชาวที่ทนาย
 เรือนโขน มีท้าววรจันทร์ ท้าวสมศักดิ์เป็นต้น เจ้าพระยาแลพระยา
 พระหลวงขุนหมื่นทั้งปวง มีเจ้าคุณกระลาโหมเป็นประธาน แลส่วย
 ช่างกองช่างตราภูมิคุ้มห้าม ไพริสแลสังกัปปันซึ่งตามเสด็จออกมา
 ประชุมพร้อมกันที่เมืองสงขลา เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี
 เมืองเพชรบุรี เมืองปราณ เมืองกุย เมืองบางนางรม^{๒๐} เมืองกำเนิน
 นพคุณ เมืองปทิว เมืองชุมพร เมืองสัว เมืองตะโก เมืองหลังสวน
 เมืองกระ เมืองไชยา เมืองท่าทอง เมืองนครคีรีวรมราช เมืองพิทลุง
 เมืองปเหลียน เมืองตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า เมืองถลาง เมืองตรัง
 เมืองภูเก็ต เมืองไทร เมืองปลีศ เมืองกะบังป่า เมืองสตุน
 เมืองกลันตัน เมืองตรังกัน เมืองชนะ เมืองเทพา เมืองคาน
 เมืองยะหริ่ง เมืองสาย เมืองระแงะ เมืองรามัน เมืองยะลา
 เมืองหนองจิก ฝ่ายตะวันออก เมืองสมุทรปราการ เมืองพนัสนิคม
 เมืองชลบุรี เมืองบางละมุง เมืองระยอง เมืองจันทบุรี เมืองตราด
 มาประชุมพร้อมกันที่คนทเมืองสงขลา ถ้าจะคณาได้ สหมนเคษ ๗

๑ ครั้นณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำขมแมเอกศก เจ้าคุณ

ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาจัดแจงกำปั่นมณิกลอกสมุทรลำหนึ่ง เรือ
ศักระณวนสองลำ ให้หลวงสมบัตินิรมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา

หลวงพิทักษ์โยธา หลวงสวัสดิภักดี ขุนพรหมมนตรี กรมการ
คุมคอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ เข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ๒๑ แลคุมเงินส่วยสาอากรสำหรับเมืองเข้าไปส่งเจ้าพนักงาน

นครองฯ ๑ กำปั่นมณิกลอกสมุทร เรือศักระณวน สองลำได้ใช้โยธา
ปากน้ำเมืองสงขลา แต่ณวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสามค่ำขมแมเอกศก

ครั้นณวันพฤหัสบดีขึ้นสามขึ้นสามค่ำขมแมเอกศก หลวงสมบัตินิ
รมย์ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา หลวงพิทักษ์โยธา ขุนพรหมมนตรี
กรมการซึ่งคุมคอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย แลคุมเงินส่วยสาอากรเข้าไปส่งเจ้าพนักงาน

นครองเทพพระมหานคร เชิญตราพระคชสีห์แลนามสัญญาบัตรออก
มาลูวงณเมืองสงขลา ในท้องตราซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมออกมานั้นว่า เสด็จพระราชดำเนินออกไปประพาศ

ชมบ้านเมืองฝ่ายทะเลปากใต้ ถึงเมืองสงขลา พระยาสงขลากรมการ
ได้จัดแจงที่ประทับพลับพลารับเสด็จพระราชดำเนิน แล้วจัดแจงรับ

พระวงษานวงษ์ช้างนำช้างในกับข้าราชการทั้งปวง ซึ่งตามเสด็จ

พระราชดำเนินได้ความคชสหายด้วยกันทั้งสิ้นมิได้ขัดสน ทรงทอด

พระเนตรเมืองสงขลาเป็นเมืองไชยภูมิลูกค้ำพานิชซื้อขายไปมาคล่อง

๒๑ แต่ก่อนเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา ต้องถวายต้นไม้ทองเงิน
เลิกในรัชกาลที่ ๕ เมื่อจัดมณฑลเทศาภิบาล

สทวทสนกสบาย คนไทยคนจีนก็มีมาก หัวเมืองแขกจีนก็มีอยู่
 หลายเมือง ควรจะจัดเป็นเมืองใหญ่ จะได้เป็นสง่าขึ้นกับพระนครเมือง
 นั้น หลวงสมุหบดีกรมียผู้ช่วยราชการเป็นบุตรพระยาสงขลา ใหญ่
 กว่าบุตรทั้งปวง อายุอานามก็ควรจะชบเลียงให้มีชื่อเสียงยศถาคักติ
 ยวดยิ่งขึ้นไป จะได้ช่วยว่ากล่าวราชการรักษาย่านเมือง เป็นสง่า
 งามกับนานาประเทศราชทั้งปวง แต่ตำแหน่งที่กรมการผู้ใหญ่ก็หา
 ว่างเปล่าไม่ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชทานนามสัญญา
 บัตรเลื่อนหลวงสมุหบดีกรมียผู้ช่วยราชการบุตรพระยาสงขลาขึ้นเป็นที่
 พระสมุหบดีกรมีย ผู้ช่วยราชการ ถือกักทินา ๑๐๐๐ ไร่ ให้พระราชทาน
 ถากหมากคนโทกาไหล่ทองคำสำหรับหนึ่ง ลูกประคำทองสาย ๑
 กระโถนเงินกาไหล่ทองคำใบหนึ่ง เลือเข็มขायพินแคงตัวหนึ่ง ส่าน
 ไทยผืนหนึ่ง แพรขาวผืนหนึ่ง ผ้าปูมผืนหนึ่ง ออกมาทำราชการ
 ผลองพระเดชพระคุณให้เป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองสืบต่อไป แลให้
 พระสมุหบดีกรมียผู้ช่วยราชการฟังบังคับบัญชาพระยาสงขลา ให้
 กรมการผู้น้อยฟังบังคับบัญชาพระสมุหบดีกรมียผู้ช่วยราชการแต่ที่ชอย
 ด้วยราชการ อย่าให้ถือเปรียบขัดแย้งให้เสียราชการไปแต่สิ่ง
 หนึ่งสิ่งใดได้ ตามท้องตราซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งออกมา
 แต่ก่อนจงทุกประการ ฯ

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนหกขึ้นค่ำหนึ่ง พระยาศรีเสาวราช
 ภักดีศรีสมุหพระกระลาโหมฝ่ายพลำพัง มีหนังสือออกมาถึงเมือง

สงขลา ในหนังสือที่ว่าพลหัวเจ้าท่านเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันต
พงษ์พิสุทธินิ มหายุรยศในคม ว่าที่สมุหพระกระลาโหม มี
พระประสาธสั่งว่า ให้เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาเข้าไป
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร ในเดือนหกเดือนเจ็ดขึ้นใจได้ แล้วจะได้กลับออกมา
รับเสด็จสมเด็จพระบันเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมือง
สงขลาทราบความแล้วจัดแจงกำปั่นนิวเซียร์คิริ ให้ขุนวิเศษพานิชเป็น
นายกำปั่น กระบี่ต้นเหียงอังกฤษเป็นต้นหน พาหลวงอนุรักษภเบศวร์
ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา หลวงนา หลวงเทพมालา ขุนหมื่นมืต
เข้าไปด้วยหลายคน ครั้นฉวันเสาร์เดือนหกแรมสิบห้าค่ำวอก
โทศก เพลา ๕ โมงเข้าไปได้ศักราช ให้ถอนสมอเข้าไปกำปั่นนิวเซียร์
คิริออกจากเกาะหนไปสามวันครึ่ง ถึงเมืองสมทปปราการ ฉวัน
พฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำวางกำปั่นลงจนถึงคอกกระบือ นาย
กลันมหาเล็กซึ่งเข้าไปรับราชการอยู่ณกรุงเทพมหานครรู้ความ
แล้ว กราบเรียนพลหัวเจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมให้ทราบ พลหัว
เจ้าท่านสมุหพระกระลาโหมโปรดให้เรือสำนั้งลงไปยังเจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลาที่กำปั่น ฉวันเดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำเพลาเช้า
เจ้าคุณไปที่ยานเจ้าคุณกระลาโหมฯ ถามว่ามาถึงวัน เจ้าคุณผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสงขลากราบเรียนว่ามาสามวันครึ่งถึงหลังเต่า เจ้าคุณ

กระลาโหมว่ามาไวหนักหนาที่เดียว แล้วเรียกคุณหญิงพันมาบอก
 ว่าเจ้าคุณสงขลามาดังแล้ว ให้คุณหญิงพันรับรองเอาเป็นกระธี่ฉายาใคร
 ทำของควาของหวานส่งอย่าให้ขาดเพลาใด ด้วยเมื่อเจ้าคุณกระลาโหม
 ออกไปพักอยู่ที่เมืองสงขลา คุณสงขลาปฏิบัติไม่ได้ขัดสนสิ่งใด
 เจ้าคุณกระลาโหมปราไสกับเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาตาม
 ธรรมเนียม แล้วตามเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาว่ามิสิ่งใด
 เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา
 กรายเรียนว่าไต่ทำประทุมธรรมาด้วยเงินใบหนึ่ง หีบถมตะทองทาหีบ
 หั้น กับส้มตรึงกานู ผลจำมะตะ กุ้งไม้ เข้ามาถวาย แล้ว
 พระยาศรีเสาวราชกรายเรียนเจ้าคุณกระลาโหมว่า จะโปรดให้เฝ้า
 ในเพลาคำวันนี้ฤๅสุดแล้วแต่จะโปรด เจ้าคุณกระลาโหมมีพระ
 ประสาทสั่งว่าจะเฝ้าเพลากลางคืนเขาจะข้ามไปไหวฤๅ ให้เฝ้าเสีย
 ในเพลายันวันนี้ เจ้าคุณกระลาโหมจะเข้าไปด้วย เจ้าคุณผู้สำเร็จ
 ราชการเมืองสงขลาออกจากบ้านเจ้าคุณกระลาโหมเลยไปเฝ้าเสด็จ
 กรมหลวง ๆ ปราไสตามธรรมเนียม แล้วเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการ
 เมืองสงขลากราบลาลงมากำปั่น จิตแจ่มของถวาย เพลาย่ำโมงเศษ
 เจ้าคุณผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาให้พาของไปคอยทำอยู่ที่ทิมคาย
 ใหม่ เพลาย่ำสามโมงเศษ เส็จจ้อออกท้องพระโรงพระที่นั่งอนันต
 สยามคม เจ้าคุณกระลาโหมข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้า เจ้าคุณ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา แลพระยาศรีเสาวราชเข้าไปภายหลัง
 ยกประทุมธรรมาแลหีบถมเข้าไปตั้ง ทรงทอดพระเนตร ฯ

แลทำสิ่งของต่าง ๆ เจริญขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ชุมชนแลกำแพงเมือง
ก็ไ้สร้างขึ้น แลทำนุบำรุงไว้ตั้งามเป็นสง่ากว่าเมืองปากใต้ช้อยแล้ว
พระยาวิเชียรคีรีศรีสมุท วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี
พิริยพาหุ ญสังข์ คนนี้ ไ้ไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองมาไ้ ๘ ปีแล้ว
มีความชอบต่าง ๆ เป็นคุณแก่ราชการมาก แลไม่มีถ้อยความถูก
อุทธรณ์ฟ้องร้องแต่กรมการผู้น้อย แลไพร่บ้านพลเมือง แลหัวเมือง
แขกประเทศราชแต่สักครั้ง ๑ ก็เห็นว่าเป็นความชอบมากช้อยแล้ว
ควรจะได้เลื่อนให้สูงขึ้นตามอย่างแต่ก่อน เพราะฉะนั้น บัดนี้ให้
พระยาวิเชียรคีรีศรีสมุท วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี
อภัยพิริยพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ชื่อตัวว่า ญสังข์ คนนี้
เป็นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงคราม
รามภักดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ถ้อยศักดิ์นา ๓๐,๐๐๐ จงมีอำนาจไ้ว่า
กล่าวสิทธิขาดในราชการทั้งปวงตลอดแขวงเมืองสงขลา แลเมือง
ขึ้นเมืองสงขลาทั้งปวงตามอย่างแต่ก่อน ทั้งเจ้าพระยาพิไชยคีรี
ศรีสมุทสงคราม ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ในครั้งแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นั้นจงทุกประการ จงเว้นการ
ควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุก
ประการ แลรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพมหานคร ตาม
อย่างธรรมเนียมคนท่ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทั้งปวง ขอให้สิ่ง
ซึ่งเป็นประธานในโลก คือคุณพระพุทธานิรันดร์บ แลอานุภาพ

เทพยดาที่มีมหาเศวตฉัตรรักษา ให้เจ้าพระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทร
 วิสุทธิศักดิ์ มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ
 ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญอายุวรรณ
 สุขพละปฏิภาณ ศุภสุนทรสวัสดิ์สันกาลนาน เทอญ ฯ
 ตั้งมาวัน ๒๕๘ ค่ำ ขวอกโทศก เป็นปีที่ ๑๐ ของตราดวงที่
 ประทับนี้ ประจำการแผ่นดินสยาม ศักราช ๑๒๒๒ เป็นวันที่ ๓๓๒๗
 ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ฯ

พงษาวดารเมืองนครศรีธรรมราช
ของหลวงอนุสรณ์สิทธิกรรม (บัว ณ นคร)

๑ เมื่อครั้งกรุงเก่า ในแผ่นดินเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี
เสวยราชสมบัติ พระยาราชนครินทร์มาเป็นพระยาศรีธรรมมาโคกราช
เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช โปรดให้หลวงนายสิทธิณายเวรมหาคเล็ก
มาเป็นพระปลัดเมืองนคร ฯ ภายหลังพระยานครศรีธรรมราชถูก
อุทธรณ์ต้องกลับเข้าไปกรุงเทพ ฯ ถอนจากเจ้าเมือง เวลากรุงเก่า
เสียแก่พม่าเวลานั้นหาเจ้าเมืองไม่ มีแต่พระปลัดเป็นผู้รักษาราชการ
เมือง จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้านคร ยกกองทัพไปตีเมืองชุมพร, เมืองปัตตานี,
ไชยา, หลังสวน, กระ, ระนอง, ตะกั่วทุ่ง, ตะกั่วป่า, พังงา,
เมืองพัทลุง, สงขลา, ตานี, หนองจิก, เทพา, ยะหริ่ง, เมืองไทร,
ปลีค, สัตต, ภูเก็ต, รวมทั้งเมืองตรัง, กระบี่, กาญจนบุรี.
มาขึ้นเจ้านคร เจ้านครตั้งเป็นชุมชน ๓ ไม่ขึ้นต่อกรุงเทพ ฯ ๒

๑ เมื่อขบถลือเอกราชกษัตริย์ ๑๓๓๓ เจ้ากรุงธนบุรีมีอำนาจ
จึงแต่งตั้งให้พระยาจักรี (แขก) ๑ พระยาบมราช ๑ พระยาศรีพิพัฒน์ ๑
พระยาเพชรบุรี ๑ ยกกองทัพมาตีชุมชนเจ้านครศรีธรรมราช แม่ทัพ

๑ หลวงสิทธิณายเวรมหานี้ เข้าใจว่าชื่อ หนู ด้วยมีในลาตาประกาศพิธีตรึงเมืองนคร
ใช้คำว่า หนู ในที่ขานนามเมื่อเป็นเจ้านคร ฯ เห็นจะเป็นเชื้อข้าราชการเก่าในเมือง
นครศรีธรรมราช.

๒ ชื่อหัวเมืองต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ไม่ถูกต้องตามจริง ด้วยเป็นเมืองตั้งที่หลังครั้งเจ้า
นครหลายเมือง แลที่รู้เป็นแน่แท้ เมืองไทรแลเมืองตานี ตั้งเป็นอิสระเหมือนกัน
มิได้ขึ้นนครศรีธรรมราช ครั้งเจ้านคร ฯ

ทั้งปวงต่างก็ยกไปแล้ว ภายหลังทรงเห็นว่ากองทัพที่ยกไปอ่อนแอนัก
 พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกกองทัพหลวงหน่อออกมาตี เมืองชุมพร,
 เมืองไชยา, แดกเป็นลำดับ เจ้านครให้อุปราชตั้งค่ายต่อสู้ที่ท่าหมาก
 ๑ ค่าย คลองปากนคร ๑ ค่าย คลองศาลาสน้ำ (คือปากพญา)
 ๑ ค่าย กองทัพกรุงธนบุรียกมาตีแตก หลวงสังขลา (วิเชียร) พา
 เจ้านครกับครอบครัวอพยพหนีไปอยู่เมืองตานี พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยก
 กองทัพเข้าเมืองนครศรีธรรมราช ท้าวสีหะให้พระยาจักรี พระยาพิไชย
 ราชา ยกกองทัพเรือติดตามเจ้านครไป ฯ

๑ ฝ่ายพระบาทานเกรงพระเดชานุภาพ ก็จับเจ้านครแล
 ครอบครัวส่งมาถวายแต่โดยดี ฯ

๑ ขณะนั้นโปรดให้ตั้งเรือรบขึ้นที่นั่น ๑๐๐ ลำเศษ แลพระ
 ราชทานพระราชทรัพย์ให้ข้าราชการทั้งปวงทำการสถาปนาซ่อมแปลง
 พระอารามที่เมืองนครศรีธรรมราชชนหลายอาราม ฯ

๑ ครั้นทรงจัดการบ้านเมืองเสร็จแล้ว ก็เสด็จยกทัพกลับ
 กรุงธนบุรี แลให้เชิญพระไตรปิฎกที่เมืองนครศรีธรรมราชมาจน
 จำลองไว้ที่กรุงธนบุรีด้วยทั้งจบ ครั้นแล้วจึงเชิญต้นฉัตรมาตั้งไว้
 อย่างเดิม ฯ

๑ แต่ตัวเจ้านครกับครอบครัวนั้น เมื่อเลิกทัพกลับมาก็คุม
 เข้ามายังกรุงธนบุรีด้วย แต่ทรงพระราชดำริเห็นว่า เจ้านครไม่มี
 ความผิดต่อพระองค์ ซึ่งไต่รับฟังกันก็เพราะต่างคนถือว่าตัวใหญ่

จะลงเห็นว่าเจ้านครเป็นขบถนั้นไม่ได้ จึงโปรดพระราชทานให้พ้นโทษ ให้รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาอยู่เป็นข้าราชการในกรุงเทพ ฯ
ต่อไป ๓

๑ แล้วโปรดให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้าราชสุวัณษ์ อยู่ครองเมืองนครศรีธรรมราชได้ ๗ ปี เจ้าราชสุวัณษ์ถึงแก่พิราลัยที่เมืองนครศรีธรรมราช ณ บวกอัฐิก จุลศักราช ๑๑๓๘ ฝ่ายเจ้านครเข้ามาอยู่ในกรุงธนบุรี ได้รับราชการตามเสด็จไปทั้พคึก เจ้ากรุงธนบุรีไว้วางพระไทยในเจ้านคร จึงให้เจ้านครกลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อบวกอัฐิก จุลศักราช ๑๑๓๘ ได้รับสัพพรณบัตรเป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชนทสิมา ๓ มีเกียรติยศเสมอเจ้าประเทศราช ตั้งพระยาอรรคมหาเสนาแลจตุสดมภ์สำหรับเมืองนครไคคล้ายกรุงธนบุรี ทว่าราชการเมืองนครของเดิม เรียกว่าท้องพระโรงซึ่งก่อด้วยอิฐอยู่หลังศาลากลางจังหวัดทุกวันนี้ ๔ ๓

๓ เรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้งเจ้านครเป็นเจ้าประเทศราช อังเหตุในสารตราอีกข้อ ๑ ว่า ได้ถวายบรรดาศักดิ์ราชการ แลรัตนันมีพระราชโอรส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวิจารณ์ว่า ทำนองพระเจ้ากรุงธนบุรีจะได้ทรงปรากฏเรื่องสืบสันตติวงศ์ พิเคราะห์ตามความมุ่งหมาย ดูเหมือนตั้งพระไทยจะให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ ลูกเธอองค์ ๑ ครองกรุงถัมพูชา ให้เจ้าทัพพงษ์ลูกเธอ ซึ่งภายหลังเป็นพระพยุหะนรินทร์ ซึ่งเป็นหลานเจ้านคร ครองเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนกรุงธนบุรีนั้นจะมอบราชสมบัติประทานเจ้าฟ้าสุพันธุ์วงศ์ ที่เรียกว่า เจ้าฟ้าหมื่น ด้วยเป็นพระราชนัดดาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ด้วยเหตุนี้ จึงตั้งเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองประเทศราชไว้

๔ ดึกหลังนี้ข้าพเจ้าได้เคยเห็น เป็นตึกเล็ก ๆ ทำคั้ง สงไสยว่ามีห้องพระโรง แลเป็นของสร้างที่หลัง อาจจะสร้างตรงที่ท้องพระโรงเจ้านคร จึงเคยเรียกว่าท้องพระโรง ครั้นเจ้านครนั้น แม้ในกรุงธนบุรีท้องพระโรงก็ยังไม่เป็นตึก

เจ้านครหม่อมช่อทองเหนียว เป็นบุตรสาวจินปาก จินปาก
เป็นพจนววย จิน ๒ คนพี่น้องเป็นเศรษฐีมีเงินมาก ศพจินปากฝัง
อยู่ที่ริมคลองที่จะไปท่าแพ เรียกว่า กัง ทุกวัน เจ้านครมีลูก
ด้วยหม่อมทองเหนียว ๒ คน ช่อ คุณชุ่ม ๑ คุณปราง ๑ แลเจ้า
นครมีบุตรด้วยภรรยาอื่น คือ ช่อหม่อมทองอยู่ ๑ พระกำแหง ๑
แม่ม่วง ๑

คุณชุ่มได้เป็นภรรยาเจ้าพัฒน์ เจ้าพัฒน์นี้เป็นบุตรปลัด มี
พี่สาวคน ๑ ชื่อคุณชี่ คุณชี่ไม่มีสามี มารดามารับเรียกว่า คุณหญิงฯ
สร้างวัดประจำ คุณชี่สร้างวัดแจ้ง ที่อยู่ตำบลท่าวังเคียว คุณปรางนั้น
เมื่อเจ้านครเข้าไปถูกกักอยู่กรุงเทพฯ ได้ถวายเป็นพระสนมเจ้า
กรุงธนบุรี ฯ

๕ ช่อลูกเมียเจ้านครไม่เคยปรากฏชัดเจนในก่อน ในบาญชีขุนขาคคุณฉิมพ
คุณปรางไปคน ๑ คุณฉิมพนั้นบิดาได้ถวายพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เป็นพระสนมเอก
ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เทียบที่กรมบริจาภักดีศรีสุธารักษ์ มีลูกเธอ ๒ องค์
ชื่อเจ้าทัศนพงษ์ ภายหลังได้เป็นพระพยางษ์นรินทร์องค์ ๑ เจ้าทัศนพงษ์ ภายหลังได้เป็น
พระอินทรภักของค์ ๑ คุณปรางน้องคุณฉิมพที่กล่าวว่า ถวายตัวในพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น
ตามเรื่องราวที่ปรากฏ เห็นจะไม่ได้เป็นพระสนมอยู่ก่อน ด้วยปรากฏว่า เจ้าพระยา
พิไชยราชาให้เฝ้าแก่เข้าไปขอต่อเจ้าจอมมารดาฉิม พระเจ้ากรุงธนบุรีทราบ ทรงพระ
พิโรธ ว่าเจ้าพระยาพิไชยราชาบังอาจจะมาเป็นเขนน้อยเขนใหญ่กับพระองค์ ถึงให้
ประหารชีวิตเจ้าพระยาพิไชยราชา แต่คุณปรางน้อยอยู่ในวังต่อมาเมื่อครั้งนั้น พระเจ้ากรุง
ธนบุรีจึงพระราชทานแก่เจ้าพัฒน์ อุปราชเมืองนครรับไป ตลอดบุตรเมื่อบ่มเมีย
จุลศักราช ๑๑๓๖ บุตรนั้นคือเจ้าพระยามนรน้อย จึงเชื่อกันว่า เจ้าพระยามนรน้อย
เป็นลูกพระเจ้ากรุงธนบุรี

๑ ครั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ได้เสด็จเถลิง
ถวัลราชสมบัติ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ที่เจ้ากรุงธนบุรียากจนคร
ชนเป็นพระเจ้าประเทศราชนั้นเป็นการเหลือเกินไป จึงโปรดให้ล
ยบันดาศักดิ์ลงเป็นเจ้าพระยาบวรบุรี และให้ตั้งตำแหน่งเสนาบดีเมืองนคร
ลงเป็นกรมการเหมือนหัวเมืองอื่น ๆ แลให้ยกเมืองสงขลาซึ่งชน
เมืองนครอยู่ในครั้งนั้นเป็นหัวเมืองชั้นกรุงเทพ ฯ ด้วย ฯ

๑ ต่อมาเจ้านครศรีธรรมราชแก่ชราว่าราชการบ้านเมืองพัน
เพื่อนไป เจ้าพัฒนเขตรเขยเข้าไปเป็นโจทก์ ฟ้องกล่าวโทษเจ้านคร
มีตราให้หาเจ้านครกับภพล่วงเสียหลายครั้ง แลจึงได้ตัวเข้ามา
กรุงเทพ ฯ โปรดให้เอาออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองนครศรี
ธรรมราช เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าพัฒน
อุปราชเขตรเขยเจ้านคร ให้เป็นเจ้าพระยาบวรบุรีศรีธรรมราช เมื่อบ
รมะโรงศึก จุลศักราช ๑๑๔๖ แลครั้งนั้นพระยาสงขลามีความผิด
จึงโปรดให้เมืองสงขลากลับไปเป็นเมืองชั้นเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่
ก่อน เจ้านครถึงอนิจกรรมที่กรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาบวรบุรี พัฒน์ กับ
คุณหญิงชุ่มได้เก็บอัฐิเจ้านคร กับอัฐิหม่อมทองเหนี่ยวมาก่อเจดีย์
ทำตกบรจุไว้ทั่วค้ำแจ้งเมืองนคร ฯ

๑ ครั้นเมื่อเจ้าตากออกจากราชสมบัติแล้ว เจ้าพระยาบวร
บุรีศรีธรรมราช (พัฒน์) กับคุณหญิงชุ่ม จึงได้รับคุณปรางซึ่งเป็นพระ
สนมเจ้าตาก พาออกมาจากกรุงเทพ ฯ แต่เวลานั้นมีครุฑใหญ่ ๓ เดือน
แล้วมาคลอกที่เมืองนคร บุตรเป็นชายให้ชื่อว่า คุณชายน้อย ๖ พระยา

ศรีธรรมราช พัฒน์ มีบุตรหญิงกับคุณหญิงชุ่ม ๑ ชื่อคุณหญิง
ใหญ่ ๑ (คุณหญิงเล็ก ๑)^๗ และมีบุตรชายกับภรรยาช้อย ที่ได้รับ
สัญญาบัตร คือ นายจ้างมหาดเล็ก ๑ พระราชภักดี (ร้าย) ยกรบัตร
เมืองนคร ๑^๘ บุตรหญิงชื่อน ภรรยาเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ๑
ชื่อนิม ๑ ทิมนเมธีรัชกาลที่ ๒ ได้เข้าไปอยู่ทวังกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ
ครั้นรัชกาลที่ ๓ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพได้รับพระราชทานเกียรตินี้เป็น
กรมพระราชวังขวรฯ ทิมก็ตามเสด็จไปอยู่ในกรมพระราชวังขวรฯ ด้วย
ครั้นกรมพระราชวังขวรมหาศักดิ์พลเสพสวรรคตแล้ว ไปรดเกล้าฯ
ให้ทิมมารับราชการในพระบรมมหาราชวัง ครั้นรัชกาลที่ ๔ ทิมกลับ
ไปรับราชการเป็นพนักงานเฝ้าหอพระอิฐฝ่ายพระราชวังขวรฯ ได้รับ
พระราชทานเบี้ยหวัด ๑ ชั่ง ครั้นวันที่ ๑๙ ธันวาคม ร.ศ. ๑๓๐
ทิมถึงแก่กรรม ฯ

๑ เมื่อพม่ายกทัพยกทัพเรือมาทางเมืองมฤทในเคียนซ้าย
แก่งห่วนแมงยี่เปนมัทพิใหญ่ แต่งให้ยี่ห่วนเปนมัทพิ ยกทัพเรือ
ไปทางทะเลเมืองกลาง แล้วให้นมโยคงนรุตเป็นทัพหน้า ตัวแก่งห่วน
แมงยี่เปนมัทพิ ยกมาตีเมืองชุมพร, เมืองไชยา, เจ้าเมืองทั้งสอง
เห็นว่าพม่ายกมามากไม่สามารถจะสู้รบได้ จึงเทครัวเข้าหาเมือง

๗ ที่เรียกว่า คุณหญิง นี้ เป็นคำพ้องชาวนครเรียก แต่เรียกกันในกรุงเทพ ฯ ว่า
คุณนุ้ยใหญ่ คุณนุ้ยเล็ก.

๘ บุตรเจ้าพระยานคร พัฒน์ นอกจากบาญขึ้นนี้ ได้ความว่าชื่อ นิม เป็นพระยา
ภักดีภุช อยู่วังหน้าคน ๑ ชื่อนายเรณคน ๑ นายสุนคน ๑ ไม่ได้ทำราชการ.

เสีย พม่าก็เอาไฟเผาบ้านเมืองเสียทั้ง ๒ เมือง แล้วยกมาตีเมืองนครศรีธรรมราช ฯ

๑ ขณะนั้น เจ้าพระยานคร พัตน์ ได้ข่าวว่า เมืองชุมพร เมืองไชยา เสียแก่พม่าแล้ว จึงแต่งให้กรมการคุมพลพันเศษมาตั้งขัดตาทัพพม่าอยู่ที่ท่าต่อแค้นเมืองไชยา ครั้นพม่ายกไปยังไม่ได้รบพม่าก็คิอบายให้คนชาวเมืองไชยาไปร้องบอกหลวงชาวเมืองว่า กรุงยางกอกเสียแก่พม่าแล้วอย่าสู้รบเลย ให้ออกมาเสียโดยที่เถิด กรมการนำความไปแจ้งแก่เจ้านคร พัตน์ เจ้านคร พัตน์ สำคัญว่าจริง เพราะมิได้เห็นทัพกรุงออกไปช่วย ครั้นในเวลานั้นกรุงเทพ ฯ ยังรบติดพันกับพม่าทางเมืองกาญจนบุรีอยู่ จึงยังมีได้ยกไปช่วย เจ้าพระยานคร พัตน์ จึงทั้งเมืองเสีย พาพรรคพวกครอบครัวหนีไปอยู่ทันอกเขาตำบลจีนที่ปลายคลองคดควัน แขวงอำเภอฉวาง ที่ซึ่ง เจ้าพระยานคร พัตน์ ไปตั้งทัพหาไพร่อยู่ เรียกว่าทัพเจ้าพระยา ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พม่าได้เมืองนครศรีธรรมราชก็เข้าตั้งอยู่ในเมือง ให้รวบรวมรพลกองทัพยกไปตีเมืองพัทลุง เมืองสงขลาต่อไป ฯ

๑ ฝ่ายข้างเมืองพัทลุง เจ้าเมืองกรมการได้แจ้งว่า เมืองชุมพร เมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช เสียแก่ข้าศึกแล้ว จึงปรึกษากันคิดจะยกครอบครัวหนี ยังมีพระสงฆ์องค์ ๑ ชื่อมหาช่วย เป็นเจ้าอธิการวัดในแขวงเมืองพัทลุง ลำแดงวิชาเวทมนต์ลงเลขยันต์

กระตปฺระเจียมมงคลให้แก่มการณายบ้านชาวเมืองทั้งปวง คน
 เหล่านักนัชมยนัก ถิ่นนั้นเอาสิ่งนี้เป็นเครื่องขบถกันสาตราวุธ พา
 ให้ใจกล้ำจนถึงอาสูรด้วยพม่าได้ กรมการจึงจัดพลได้พิเศษ
 แล้วเชิญท่านมหาช่วยอาจารย์ชื่อนคานหาม (ในยหนึ่งว่าชี้ข้างมาใน
 กองทัพด้วย) ยกออกมาตั้งคอบรบทัพพม่าอยู่กลางทางห่างเมืองพัทลุง
 พระมหาช่วยมีชน ๒ กระบอกยัดดินสั่งให้ศิษย์เดินยิงมาน่าข้าง พม่า
 ชำคึกคึกเห็นเป็นกองทัพใหญ่ยกมาก็แตกหนีไป ฯ

๑ ครั้นเมื่อกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จแยกกองทัพเรือมาถึง
 เมืองชุมพร ตั้งค่ายหลวงประทับอยู่ในเมือง จึงมีพระบัญชาการสั่ง
 ให้พระยาภลาโหมราชเสนา พระยาจำแลนยากร กองนำ ยกทัพยก
 ล่วงออกไปตั้งอยู่ณเมืองไชยาเป็นหลายค่าย ฯ

๑ ฝ่ายกองทัพพม่า แจ้งว่าทัพกรุงยกออกไป แม่ทัพจึงให้
 เนมิโยคบุตรน้องนำ ยกกองทัพมารบทัพกรุง แก่งห่วนแมงยี่แม่ทัพ
 ก็ยกหนุนมา พอทัพนำพม่ายกมาปะทะทัพไทยที่เมืองไชยายังไม่ทัน
 จะตั้งค่าย ไทยก็ยกเข้าล้อมพม่าไว้รอบ ชุคสนามเพลารบกันกลาง
 แผลงแต่เช้าจนค่ำ พอฝนตกทำให้ใหญ่ลงมา พม่าจึงแหกออกจาก
 ที่ล้อมหนีไปได้ พลทหารไทยไล่ติดตามพม่าไปในเวลากลางคืน พม่า
 มีไค้หุยกอรอบ แดกกระจัดพลไพร่ไปทีเดียว ฝ่ายแม่ทัพพม่ารู้ว่า
 กองนำแตกก็มีไค้มารบ เลยบางทางหนีไปข้างตะวันตก ฯ

๑ ฝ่ายยี่หวุ่นแม่ทัพเรือซึ่งไปตีเมืองกลาง ไปตีเมืองตะกั่วป่า เมืองตะกั่วทุ่งแตกแล้ว ก็ยกเลยไปถึงเกาะกลาง ให้พลทหารขน ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ ขณะนั้นในเมืองกลาง พระยากลางถึงแก่กรรม ลง แต่ภรรยาพระยากลาง ชื่อจัน กับน้องสาวอีกคนหนึ่ง (ชื่อมุก) เป็นคนใจกล้าหาญของอาฯ จึงให้กรมการเมืองไพร่บ้านพลเมือง ทั้งชายหญิง ออกตั้งค่ายรบกับพม่านอกเมือง ยิงปืนใหญ่เข้า โต้ตอบสู้รบกันอยู่ทุกวัน จนประมาณได้เดือนเศษ พม่าก็หักเอา เมืองมิได้ ไพร่พลในกองทัพก็ซัดสนเสบียงอาหารลง ก็จำเป็นต้องเลิกทัพกลับไป ฯ

๑ ขณะนั้นเจ้าเมืองกรมการเมืองตามหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงซึ่ง หนีพม่าไปนั้น ก็กลับมาเฝ้ากรมพระราชวังบวร ฯ ทั้งสิ้น ทรงโปรด มิให้เอาโทษ เพราะเห็นว่าศึกหนักเหลือกำลังที่จะสู้รบ จึงให้ไป รวบรวมไพร่บ้านพลเมืองมาอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม แล้วเสด็จยกทัพ หลวงไปจัดการการบ้านเมืองในหัวเมืองเหล่านั้นทุกเมือง เมื่อเสด็จ มาถึงเมืองนครศรีธรรมราช ให้ตามไต่ตัวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พัฒน์ มา ทรงพระกรุณาโปรดยกโทษให้ อนึ่งทรงพระราชดำริห์ เห็นว่า พระมหาช่วยซึ่งได้ช่วยป้องกันเมืองพัทลุงนั้น เป็นผู้ไต่ ราชการมีความชอบมาก แต่ถ้าจะพิจารณาไปข้างหน้าที่สมควรก็เห็น ว่ามัวหมองอยู่ จึงให้ สักออกจากบรรพชิต แล้วตั้งให้เป็นพระยา ทุกขราษฎร์ ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ทำราชการฝ่ายพระราช

แล้วทรงพระราชดำริว่า บรรดาเมืองแขกมลายูที่ตั้งอยู่ชายทะเล
 ทั่ววันตกทั้งปวง ยังมีใต้อ่อนนุ่มยอมขึ้นแก่กรุงสยาม ควรจะไป
 ตีเอามาขึ้นเสียให้จงได้ พระราชาณาเขตรสยามจะไต่แผ่ไพศาล
 ไปในประเทศปากใต้ฝ่ายวันตก จึงโปรดให้แม่ทัพนำยกไปก่อน
 ทัพหลวงก็ยกหนุนไปตีเมืองตานีที่เป็นเมืองใหญ่ได้ แลเมืองอื่น ๆ
 คือ เมืองตรังگان. เมืองกลันตัน. เมืองไทร. เป็นต้นเหล่านี้มายอม
 สวามิภักดิ์โดยทั้ กัยหัวเมืองแขกเล็กน้อยทั้งปวงก็ได้อีกหลาย
 เมือง ที่ยอมขึ้นไม่ต้องตีก็ แลแล้วพระยันทรงดำรัสสั่งให้แต่ง
 หนึ่งร้อยยอกข้าราชการเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบ จึง
 โปรดให้มัตราหากองทัพกลับ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงจัดราชการหัว
 เมืองฝ่ายวันตกเรียบร้อยแล้ว ก็เสด็จยกทัพหลวงกลับคืนกรุงเทพฯ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มัตราออก
 ไปเลือกนยัคผู้รักษามืองกรมการผู้มีความชอบ แล้วตั้ง จัน ภรรยา
 พระยาถลางซึ่งได้ช่วยรบสู้กับบ้านเมืองไว้ได้นั้น ขึ้นเป็นท้าวเทพ
 กระสือ ทั้ง (มก) น้องสาวคนหนึ่งเป็นท้าวศรีสุนทร อยู่ในเมือง
 ถลางด้วย ครั้นนั้นกรมพระราชวังบวรฯ ทรงไต่ขึ้นทูลมาแต่เมือง
 ตานี ๒ กระบอ กบว ๓ วาคอกคืบ ๒ นิ้วกักระบอ ๑ ยาว ๕
 คอกคืบ ๘ นิ้วกระบอ ๑ กระบอใหญ่ให้จำถูกบอกว่า พระยาด่าน
 โปรดให้หล่อขึ้นเป็นคู่กันอีกกระบอ ๑ จากุชื่อว่า นาวายนัสสังหาร
 แล้วให้หล่อขึ้นอีก ๑ กระบอ ใหญ่รองเป็นคู่ ๆ ลงมา ๓

๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๑ นั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช พัดน
 ถวายคุณหญิงน้อยใหญ่ ธิศา ทำราชการในพระราชวังหลวง มีพระเจ้า
 ลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุโณทัย ใต้เป็นกรมหมื่นคักทิพลเสพ แล้ว
 ต่อมาได้เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ ในรัชกาลที่ ๓ คุณหญิงน้อยเล็ก
 ถวายในกรมพระราชวังบวร ฯ มีพระองค์เจ้าหญิงขัตติมาฯ คุณ
 ชายน้อยถวายเป็นมหาดเล็ก ใต้เป็นทนายคลังวิไชย มหาดเล็ก
 หุ้มแพร แล้วเลื่อนเป็นที่พระอนุรักษภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการเมือง
 นครศรีธรรมราช ครั้นถึงรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยาศรีธรรมราช พัดน
 มีความชราทผลภาพ โปรดให้เลื่อนขึ้นตักทักขึ้นเป็นเจ้าพระยา
 สุธรรมมนตรี เจ้าพระยาจางวาง เป็นผู้ตักแต่งบ้านเมือง พระอนุรักษ
 ภูเบศร์ ใต้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาศรีธรรมราช สำเร็จราชการเมืองนคร
 เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ใต้แต่งกำแพงบ้านเหนือแลสร้างพระอุโบสถ
 หอไตรสามหลังที่วัดท่าโพธิ์ อุโบสถวัดสำฤทธิไชย พระวิหารหลวง
 ในวัดพระบรมธาตุ กับใต้ปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง วัดพระคู่อีกด้วย แต่
 ทับเกษตรรอบของวัดพระบรมธาตุของเดิมชำรุด พระครูการามเจ้าวัด
 สรรเวียงเป็นผู้ปฏิสังขรณ์ ครั้นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีถึงแก่อสัญ
 กรรม พระยาศรีธรรมราช น้อย ใต้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยา ภาว
 ชาติท่านผู้หญิงอื่น เชื้อเจ้ามาแต่กรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระ

นั่งเกล้าทรงเรียกว่า พ่อ^{๓๐} ท่านผู้หญิงอื่นมีบุตรธิดากับเจ้าพระยา
นครน้อย ๒ คน คือ

๑ เจ้าจอมมารดา น้อยใหญ่ ในรัชกาลที่ ๓ เป็นเจ้าจอม
มารดาพระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์

๒ เจ้าจอม น้อยเล็ก ในรัชกาลที่ ๓

๓ เจ้าพระยามหาศิริธรรม ชื่อน้อยใหญ่ เรียกอีกชื่อ ๑ ว่า
เมือง ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ใต้เป็นนายคลังวิไชย เข้าใจว่าเมื่อใน
รัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๓ เป็นพระเสนหามนตรี ปลัด แล้วเลื่อน
เป็นพระยาพิทลุง แล้วเข้ามาเป็นพระยาสุไทยธรรม รัษฎการ
อยู่ในกรุงเทพฯ ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เป็นเจ้าพระยามหาศิริธรรม
ผู้รักษากรุงเก่า

๔ เจ้าพระยานคร น้อยกลาง ในรัชกาลที่ ๓ เป็นพระเสนหา
มนตรี ปลัดเมืองนคร ใต้เป็นพระยานครต่อเจ้าพระยานคร น้อย
ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยานคร

๓๐ มีในจดหมายเหตุของนายพันโท โล อังฤชแต่งเรื่องเมืองนครเมื่อครั้ง
รัชกาลที่ ๓ ว่า ท่านผู้หญิงนี้เป็นราชินีกุล ข้อที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวดำรัสเรียกว่า พ่อ^{๓๐} นั้นก็เป็นความจริง มีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุหลวงอุดม
สมบัติ สืบถามได้ความจากนางสาวกลาง ณ นคร ธิดาเจ้าพระยานคร น้อยกลาง ว่า
ท่านผู้หญิงนี้เป็นธิดาพระยาพิณาสอค์คีตระกูลทางบางช้าง พระธิดาขบสงคราม
ที่ได้ไปเป็นพระยาตลาดเป็นน้องท่านผู้หญิงอื่น

๕ พระยาเสนหามนตรี ^๕ชื่อ น้อยเล็ก ^๕ญาเอิบค ในรัชกาล
ที่ ๓ เป็นหลวงฤทธิชัยเวรมหากเล็ก แล้วเลื่อนเป็นพระยา
เสนหามนตรี

๖ คุณน้อยหญิง อยู่เมืองนคร ไม่ได้ทำราชการ
เจ้าพระยานคร น้อย มีบุตรธิดาด้วยภรรยาอื่นอีกหลายคน
^๕สืบได้รายชื่อ คือ

ส่วนบุตร

๓ ^๕ชื่อแสง ได้เป็นพระยาไทรบุรี แล้วมาเป็นพระยาพังงา
เมื่อในรัชกาลที่ ๓

๒ ^๕ชื่อนก เป็นพระยาเสนานชิต ^๕ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า

๓ ^๕ชื่อกล่อม เป็นพระยาวิชิตสรไกร ปลัดเมืองนครศรีธรรม
ราช ในรัชกาลที่ ๔

๔ ^๕ชื่อพุ่ม เป็นพระยากาญจนดิษฐ์ ^๕ในรัชกาลที่ ๕

๕ ^๕ชื่อม่วง เป็นพระอภัยมณี ^๕ผู้ว่าราชการเมืองตรัง

๖ ^๕ชื่อหงษ์ เป็นพระวิชิตสรไกร รับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ

๗ ^๕ชื่อฉิม เป็นพระเจริญราชภักดีบุรีธรรมพิพัฒน์ ^๕ผู้ว่า
ราชการเมืองสมุย

๘ พระราชานุรักษ์ ^๕ชื่อไรสีย ไม่ได้ความ รับราชการอยู่ทาง
เมืองไชยา

๙ ^๕ชื่อเสม เป็นหลวงศรีสุพรรณดิษฐ์ ปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์

๓๐ นายเถื่อน }
 ๓๑ นายเทศ } ๒ คนนี้ไม่ได้ทำราชการ

ส่วนธิดา

- ๑ คุณพิน
- ๒ คุณตลับ
- ๓ คุณทิม
- ๔ คุณปราง
- ๕ คุณแย้ม
- ๖ คุณพุ่ม
- ๗ คุณอิม

ทั้ง ๗ นถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ

รัชกาลที่ ๓

๘ คุณกลิ่น ถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ
 รัชกาลที่ ๓ ได้เป็นท้าวศรีสุทธาในรัชกาลที่ ๕

๙ คุณบัว ถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ
 รัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าจอมมารดา มัลลิกาเธอ ๕ พระองค์ คือ กรมขุน
 ศิริวัชรสังภาค แลกรมขุนมรพงษ์ศิริพัฒน์เป็นต้น

๓๐ คุณเอม ไม่ได้ทำราชการ

เวลานั้นเมืองไทรบุรี กับเมืองปลิศ สดุด แข่งเมืองไม่ขึ้น
 กรุงเทพฯ เจ้าพระยาจักรีบรมราช (น้อย) รับอาสาไปตีเมืองไทร
 มัทหาร คือ พระณรงค์วิจิตร ๑ พระมหาจักรงค์ ๑ เป็นแม่ทัพ หลวง

เทพเสนา หลวงชาญพลรบ ทหารรอง ครันต์เมืองไทรแตกแล้ว
เจ้าพระยาศรีธรรมราชได้เลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช^{๑๑}
ให้พระบริรักษ์ภูธร (แสง) พระเสนานชิต (นค) ซึ่งเป็นบุตรใน
หม่อมช่วย ทั้ง ๒ อพยักรักษาราชการเมืองไทรบุรี ฯ

๑๑ เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชตั้งต่อเรือปาก ๓ วาที่บ้านคอน
เข้าไปถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรทานนามว่า เรือ
พระที่นั่งอมรมณีสรรค์ แลเวลานั้น(เจ้าพระยานครเข้าไปอยู่กรุงเทพฯ)
ให้พระณรงค์ชลธิ์อัยการราชการเมืองนคร ฯ ฯ

๑๒ ฝ่ายตุงกเตนหลานพระยาไทร ช้องสุมกองทัพแล้วให้
นายแท่นเอาเหล็กมาลอบอุดรชนวนปืนใหญ่ที่เมืองตรังเสียหมดทุก
กระบอก นายแท่นนั้นเดิมเป็นบุตรหลวงแพ่งกรมการเมืองตรัง ไปเข้า
แขกเปลี่ยนชื่อเป็นตุงกงาม^{๑๒} แล้วตุงกเตนได้เมืองไทรอีก พระ
บริรักษ์ภูธร พระเสนานชิต บุตรเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช น้อย
ผู้รักษาราชการเมืองไทร พากันอพยพหนีมาเมืองนคร ฯ ต้องอาวุธ
พวกแขกจับสาหัส เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช น้อย ผู้บิดาโกรธ
สั่งให้ลงโทษประหารชีวิตบุตรทั้ง ๒ นั้นอีกคนละ ๓๐ แล้วยกทัพไปตีเมือง

๑๑ ชื่อพระยานครตามทำเนียบเดิมเป็น “พระยาศรีธรรมมาโคกราช ฯ” เป็น
เจ้าพระยาฤาเป็นพระยาที่เหมือนกัน พังเปลี่ยนเป็นพระยาศรีธรรมราชเมื่อในรัชกาลที่ ๔.

๑๒ นายแท่นคนนี้ทราบว่ ที่หลังกลับมาอยู่เมืองตรังอีก อยู่มาจนในรัชกาล
ที่ ๕ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ออกไปตรวจราชการ ได้ความว่ายังคบโจร
ผู้ร้าย จึงให้ประหารชีวิตเสีย อ้างโทษถึงครั้งเป็นขบถด้วย.

ไทร ทัพตุงกเคนแตก ครึ่งนี้ให้พระมหาจักรงค้อยรักษาราชการ
เมืองไทรบุรีต่อไป ฯ

๑ คุณคัลวิไชยบุตรที่ ๓ ของเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช
(น้อย) ซึ่งไปรักษาราชการเมืองพัทลุงกลับมาเมืองนครแล้ว ไปรท
เกล้า ฯ ให้ไปเป็นเจ้าพระยามหาศรีธรรมพลอยดำรงค์ ฯ ผู้สำเร็จ
ราชการกรุงเก่า ๓๓ เจ้าพระยามหาศรีธรรมพลอยดำรงค์มีภรรยาชื่อ
คุณหญิง ผือก บุตรสามเต้าเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ มีบุตร ๓
คือ พระยาบำเรอบริรักษ์ หนูใหญ่ ๑ พระยาศรีสุรราช หนูเล็ก ๑
คุณหนูชี่ ๑ คุณหนูชี่ถวายตัวในวังหลวงในรัชกาลที่ ๔ มีบุตรกับ
หม่อมทิพย์ทิม (บุตรหลวงกระเทาย่านลำแบน) คือ คุณหญิงใหญ่ ๑
พระนราธิราช ๑ คุณพลับ ๑ คุณพลับถวายตัววังหลวงในรัชกาลที่ ๔
เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชได้ถวายพระแท่นถมตะทอง ๑ พระราช
ยานถม ๑ ๓๔

เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นโรคลมให้อำเจียนน้ำลายเห็นขว
เสมหะประทะน่าออก บัวยมาแต่ฉวัน ๖๖ คำ ครั้นฉวัน ๖๕ คำ
บังญ จลคักกราช ๑๒๐๓ โรคกำเริบขึ้น ให้หอยเสมหะทิ้งครอก ๆ
ให้มือเท้าเย็นนิ่งแนไป ครั้นเวลา ๕ ทุ่มเศษ เจ้าพระยาศรีธรรมมา
โคกราช (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช

๓๓ ครั้นเจ้าโฉมดี เรื่องจริงปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุฉบับสมบัต คือ เมื่อ
เจ้าพระยานคร น้อย ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชดำริหา พระยาพัทลุง
จะครองเมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้ จึงย้ายเข้ามาเป็นพระยาอุไทยธรรมอยู่ในกรุงเทพฯ
ได้เป็นเจ้าพระยาต่อในรัชกาลที่ ๔.

๓๔ เข้าใจว่าพระราชยานถมนั้น เจ้าพระยานคร น้อยกลาง ทำถวายเมื่อใน
รัชกาลที่ ๔.

(น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว พระเสนหามนตรี (น้อยกลาง) ใต้
 เป็นพระยาศรีธรรมราช ผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราชต่อมา
 ถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยา เจ้าพระยาศรี
 ธรรมราช (น้อยกลาง) มีท่านผู้หญิงคือหม่อมราชวงศ์หญิง หม่อม
 ราชวงศ์หญิงมีบุตรชาย ๑ คนพร้อม ๒ คนถัด ๓ คนเยี่ยม หญิง
 คือ ๑ คนอิม ๒ คนกลาง ๓ คนสว่าง กับบุตรหญิงอีกคน ๑ เป็นใช้
 ทบพิตรถึงแก่อสัญกรรมเสียแต่ยังเด็ก บุตรภรรยาชื่อ ชาย นายบัว
 มารดาชื่อบัว ๑ นายเกิด มารดาชื่อเกิด ๓ เมื่อเจ้าพระยานคร
 (น้อยกลาง) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว คุณพร้อมเดิมเป็นพระเสนหา
 มนตรี แล้วโปรดเลื่อนขึ้นเป็นพระยาศรีธรรมราช ผู้ว่าราชการเมืองนคร
 คุณถัดเดิมเป็นพระเสนหามนตรี แล้วเลื่อนเป็นพระศิริธรรมบริรักษ์
 ปลัดเมือง คุณเยี่ยมเดิมเป็นพระภักดีดำรงฤทธิ ผู้ช่วยราชการ
 เมืองนคร แล้วเลื่อนเป็นพระยาตรังคภุมมาภิบาล ผู้ว่าราชการ
 เมืองตรัง ภายหลังกลับจากเมืองตรังมาเป็นผู้ช่วยพิเศษเมืองนคร
 แลเป็นพนักงานคลังเมืองเมื่อศก ๑๒๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
 เลื่อนเป็นพระยาบริรักษ์ภูเบศร์ คุณอิมได้ถวายเป็นเจ้าจอมใน
 รัชกาลที่ ๔ เมื่อสิ้นรัชกาลนั้นแล้วกลับมาอยู่เมืองนครศรีธรรมราช
 ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ คุณกลางไม่ได้ถวายแต่ไม่มีสามี
 คุณสว่างถวายเป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๕ นายบัวเป็นหลวงอนุสร
 สิทธิกรรม นายอำเภอสีชล แม่บัวมารดาหลวงอนุสรนั้น เป็นบุตร
 เจ้าพระยาทร น้อย ๗

จดหมายบอกข่าวถึงเจ้าพระยานคร ฯ

อธิบาย

๑ จดหมายฉบับนี้ เป็นจดหมายมีบอกข่าวราชการใน
 กรุงเทพฯ ถึงเจ้าพระยานคร น้อย แต่ยังเป็นพระยานคร ฯ อยู่เมื่อ
 ในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระเจ้านั่งช้างยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี
 ราเมศวร์ ได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช ประทานไว้ในหอพระสมุด
 วชิรญาณ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๘ ตัวจดหมายเป็นสมุดคำเขียน
 ด้วยเส้นดินสอ สังเกตผมเห็นว่าเขียนเมื่อในรัชกาลที่ ๒ จึงเข้าใจ
 ว่าจะเป็นตัวต้นจดหมาย ด้วยในครั้งนั้นจดหมายไปมาถึงกัน ใช้ทั้ง
 กระดาษเพลและสมุดคำ ถ้าเป็นจดหมายไปรเวตมักจะเขียนสมุดคำ
 ด้วยเขียนง่ายไม่ต้องร่าง มีตัวอย่างก็เช่นจดหมายหลวงอุดมสมบัติ
 มิ่งสมเด็จพระยาบรมมหาราชไชยญาติ เมื่อยังเป็นพระยาศรีพิพัฒน์
 เป็นแม่ทัพลงไปเมืองสงขลา ซึ่งได้พิมพ์แล้วนั้น ต้นหนังสือก็เขียน
 ในสมุดคำทั้งนั้น ฯ

๑ จดหมายฉบับนี้ ลักษณะที่ใช้ตัวอักษรเล็ดยกคำ เป็นชาว
 นครเขียน ตัวผู้เขียนคงเป็นชาวนครซึ่งเข้ามาบริหารราชการอยู่ใน
 กรุงเทพฯ แต่มิใช่คนชั้นเลว เพราะเป็นผู้ที่เข้าเฝ้าเห็นได้ใกล้
 พระองค์ อาจจะได้ยินกระแสรับสั่ง ทั้งในเวลาเสด็จประพาส แล
 เวลาเสด็จออกว่าราชการในท้องพระโรง ดังปรากฏอยู่ในจดหมาย
 ถ้าสันนิฐานตามตัวคนซึ่งเคยได้ยินชื่อเสียง ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น่าจะ

เป็นจดหมายของเจ้าพระยามหาศรีธรรม ๑ บุตรคนใหญ่ของเจ้าพระยา
นคร ๑ เวลานั้นเข้ามารับราชการอยู่ในกรุง ๑ เป็นที่นายคลังไชย
หุ้มแพรมหาดเล็ก เลี้ยคายนักที่ใดจดหมายฉบับนั้นมาแต่ตอนกลาง
ตอนต้นแลตอนท้ายขาดหายไปเสีย แต่ถึงกระนั้นเห็นควรจะมีพิ
ทักษ์ไว้ไม่ให้สูญ ด้วยเห็นว่าเป็นหนึ่งในสิ่งสำคัญในทางที่จะให้ความรู้
โบราณคดีแก่ผู้ซึ่งจะได้อ่านในปัจจุบันนี้ จึงได้พิมพ์ไว้ท้ายพงษาวดาร
เมืองนครศรีธรรมราชฉบับนี้ด้วย ๗

๑ เรื่องราวอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายนั้น คือเมื่อแรก
ตั้งกรุงรัตนโกสินทร เมืองสงขลายังเป็นเมืองขึ้นอยู่กับเมืองนคร
ศรีธรรมราช มาจนเมื่อ จุลศักราช ๑๑๕๒ แยกเมืองตานเป็นเขตชน
เวลานั้นเจ้าพระยานคร พัตน์ ผู้เป็นต้นสกุลณนคร สำเร็จราชการ
เมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาสงขลา บุญสุข ผู้เป็นต้นสกุลณสงขลา
เป็นพระยาสงขลา เมืองสงขลามีความชอบในการปราบปรามแขกชบถ
เมื่อเสร็จการปราบปรามแล้ว ทรงพระราชดำริว่า เมืองนครตรว
ตรากำกับราชการหัวเมืองแขกไม่ได้ทั่วถึง จึงโปรดให้ยกเมือง
สงขลาเป็นหัวเมืองใหญ่ ขึ้นกรุงเทพฯ ๑ เลื่อนยศพระยาสงขลา บุญสุข
ขึ้นเป็นเจ้าพระยา แต่นั้นพระยานคร ๑ กับพระยาสงขลา ๑ ไม่ชอบกัน
ลงมาทั่วทุกชั้นบุรีย เพราะเมืองทั้งสองพรมแดนติดต่อกัน แต่ก่อน
เมืองนคร ๑ เคยมีอำนาจแต่เมืองเดียว ฝ่ายข้างเมืองสงขลาทำเล
ท้องที่เหมาะแก่การค้าขายทางทะเล ด้วยอยู่ปากน้ำ สินค้าเมืองพัทลุง

แลเมืองนครข้างฝ่ายใต้ต้องออกทางนั้น สกุนตลสงขลาเป็นพ่อค้า
 เข้าใจแสวงหาผลประโยชน์ทั้งที่จะไต่จากการค้าขาย แลเกลี้ยกล่อม
 ผู้คนพลเมืองที่อยู่ใกล้เคียง เข้าไปตั้งภูมิลำเนาในพื้นเมืองให้มากขึ้น
 ถ้าถ้าจะว่าโดยย่อ ก็คือ ตั้งแต่เมืองสงขลาไต่ไปหัวเมืองใหญ่แล้ว
 ก็ตั้งหน้าแข่งเมืองนครเรื่อยมา ข้างเมืองนครก็ขัดขวาง ด้วยการรักษา
 อำนาจแลป้องกันผลประโยชน์ เหตุอันนี้มีอยู่เสมอ พระยาทั้ง ๒ เมือง
 จึงไม่เข้ากัน อริกันตลอดไปจนในราชการ เช่นปรากฏอยู่ในหนังสือ
 จกหมายหลวงอุดมสมบัตินั้นเป็นตัวอย่าง ทั้ง ๒ ฝ่ายต้องคุมเชิง
 ระวังผิดชอบไม่ให้เกิดแก่กัน ด้วยเหตุนี้ ทั้งพระยานครแลพระยา
 สงขลาต่างสั่งลูกหลานที่เข้ามารับราชการอยู่ในกรุงเทพ ฯ ให้คอย
 สืบสวนข่าวคราว โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเมืองสงขลาถ้าเมืองนคร
 บอกไปให้ทราบกันเสมอ ไม่ใช่สืบแต่ข้างเมืองนครถ้าเมืองสงขลา
 ฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าเคยได้เห็นต้นจกหมายเจ้าพระยาสงขลา เม่น
 แต่เมื่อเป็นเจ้าเรศในรัชกาลที่ ๓ มีบอกข่าวไปเมืองสงขลาฉบับ ๓
 แต่ข้อความไม่สำคัญถึงควรระพิมพ์ไว้ เช่นจกหมายฉบับนี้ ฯ

๑ ผู้ที่ได้อ่านจกหมายหลวงอุดมสมบัติ ย่อมต้องออกปากชม
 ว่ากระบวนจำของหลวงอุดมสมบัตินั้นเป็นอย่างไร ด้วยจดจำได้จนถึงถ้อย
 คำที่ขบสั้งว่าอย่างไร ถ้าใครอ่านจกหมายฉบับนี้ จะได้ความรู้ อีก
 อย่างหนึ่งว่าวิธีจดจำอย่างนั้น เป็นวิธีเขียนจกหมายกันในครั้งนั้น

เพราะจะเห็นได้ ในจดหมายฉบับนี้ ว่าเขียนทำนองเกี่ยวกับจดหมาย
หลวงอุดมสมบัติ แต่หากได้ต้นฉบับมาน้อยไม่พอจะสันนิษฐานได้ว่า
ความเท็จจริงของผู้เขียนจดหมายฉบับนี้ก็เพียงไร ฯ

๑) ถ้าว่าเฉพาะเนื้อเรื่องที่ปรากฏในจดหมายฉบับนี้ ที่กล่าว
ถึงเรื่องคนหนีเข้าไปอยู่ในเขตรสงขลา ข้าหลวงออกไปปักเลข พระยา
สงขลา แซ่ ช่ง ซึ่งเป็นตำแหน่งขึ้นใหม่ในเวลานั้น ไม่ขัดข้องผู้คนมา
ให้ข้าหลวงคักนั้น พอจะเข้าใจได้ว่าด้วยเหตุใด เพราะพระราช
กำหนดมีอยู่ว่า คนหมู่เมืองไหน ถ้ามิได้รับอนุญาตหักโอนให้ไปอยู่
ต่างเมือง ไม่ขาดจากสังกัดเมืองเดิม ข้างพระยาสงขลาทั้งใจเกลี้ย
กล่อมคนเมืองนคร เมืองพัทลุง เขาเข้าไปไว้เมืองสงขลา ข้างพระยา
นครอยากจะได้คนกลับมา ขันเองเป็นเหตุให้ชวนเร้นผู้คน พระยา
สงขลา แซ่ ช่ง น้อยมาจนถึงรัชกาลที่ ๓ คนเกี่ยวกับพระยาสงขลา
ที่ปรากฏในเรื่องจดหมายหลวงอุดมสมบัติ ฯ

(ข้างต้นฉบับขาด) กรายทูลว่า ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้พระยาสรเสนา พระยาพิไชยสงคราม ออกไปชำระไทยแขกซึ่ง
หนี กับเลขต่างเมืองแลเลขหน้ตาทัพไปอยู่เมืองสงขลา แลเมืองแขก
ชนแก่เมืองสงขลา นั้นหาได้ไม่สึกคน หลวงเทพเสนาอ่านหนังสือออก
ไยของท่านพระยาสรเสนาแต่ต้นจนจบ แล้วอ่านหนังสือพระยาพิไชย
สงครามถวายต่อไป อ่านแต่เทียบข้อซึ่งว่าได้ชำระเลขต่างเมือง
ไ้เมืองนครเมืองพัทลุงเมืองไชยา ซึ่งชำระไ้แลยังมีไ้ชำระ
จนจบ แต่คนหนังสือนั้นหาอ่านถวายไม่ ครั้นอ่านหนังสือจบแล้ว
พระโองการตรัสว่าเมื่อกระนั้นแล้วจะให้ไ้ไปไหนไ้ เอาเข้ามาเสีย
เมื่อไม่เห็นแก่ราชการแผ่นดินเป็นแต่อย่างนี้ ถ้ามีราชการทัพศึก
จะหมีเสียไปฤๅ ไม่เป็นใจทำการก็เอาตัวเข้ามาเสียกรง, จะให้คน
อื่นออกไปเป็นก็ไ้ แล้วตรัสถามขุนวิเศษภักดีว่ามาแต่สงขลาเมื่อ
ใด ขุนวิเศษภักดีกราบทูลว่ามาแต่เดือนสิบเอ็จ มาลงเรือที่เมืองนคร
มาถึงเมืองชุมพรต้องพยุบลมว้าว ขนเดินบกมาแต่เมืองชุมพรเดือนเศษ
พระโองการรับสั่งถามว่าพระยาสรเสนายังอยู่เมืองสงขลาฤๅ ขุน
วิเศษภักดีกราบทูลว่ายังอยู่ที่เมืองสงขลา แล้วพระโองการตรัสว่า
เมื่อพระยาสงขลาออกไปไ้ไ้ว่ากล่าวออกไปแล้ว ก็ยังเป็นไ้ไ้อย่างนี้
ไทยแขกหนีไปอยู่เป็นหนักเป็นหนา แต่สึกคนหน้ก็ไ้ไ้ไ้ ด้วย
ไ้ไม่เป็นใจที่จะไ้เป็นราชการ แต่ตรัสเคืองพระยาสงขลาอยู่หลายครั้ง

แต่มีไ้ไตรัสกับผู้ใด ด้วยลของพระบาท^๑ แลเจ้านายอื่นก็มิไ้ไ้ไป
เฝ้า ขุนนางผู้ใหญ่ก็ห้ามผู้ใดไ้ไ้ แล้วรับสั่งว่าจะข้ามไปวัดแจ้งแล้ว
เสด็จขึ้น เมื่อวันถวายหนึ่งลือเพลเข้าที่พระแกล่นนักรมการเมือง
สงขลาห้ามผู้ใดไปเฝ้าหมีไ้ไ้ แต่หลวงรักษาสมย์ตีพวกกรมท่าไป
เฝ้าที่พระแกล

ครั้นพระโองการเสด็จขึ้นแล้ว เอาความไปกราบทูลพระเจ้า
ลูกเธอ^๒ ที่วัง ตามข้อความในหนึ่งลือพระยาสุรเสนา พระยาพิไชย
สงคราม แลในพระโองการตรัสเคื่องแก่พระยาสงขลา แลแล้วพระเจ้า
ลูกเธอเสด็จไปวัดแจ้ง ไปพบกับลของพระบาทที่วัด ลของพระบาท
กรมเจดีย์หมีไ้ไ้ถาม ลของพระบาทกรมหมื่นศักดิ์หมีไ้ไ้ตรัสบอก
ลของพระบาทกรมเจดีย์ แลเมื่อข้าพเจ้าลงเรือตามเสด็จลของพระบาท
กรมหมื่นศักดิ์ไปวัดแจ้ง ข้าพเจ้าไปข้ามตรงแพพระยาสงขลา ซึ่ง (ผู้)
ช่วยราชการอยู่ เห็นพระศรีสมย์ตันันท์พักกันอยู่กับ (ผู้) ช่วยราชการ
ที่แพ ครั้นเพลสามโมงเข้าพระโองการเสด็จข้ามไปวัดแจ้ง เจ้านาย
แลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไปคุกทำการอยู่ที่วัดแจ้ง พระเจ้าลูกเธอชวน
ลของพระบาทจะลงมารับเสด็จพระโองการที่พลับพลา ลของพระบาท
ตรัสกับพระเจ้าลูกเธอว่าคอยรับเสด็จอยู่ที่นั่นเถิด ลของพระบาทแล
พระเจ้าลูกเธอก็หาลงไปรับเสด็จพระโองการไ้ไ้ ครั้นพระโองการเสด็จ

๑ ลของพระบาทตรงนี้เข้าใจว่ากรมหมื่นศักดิ์พลเสพ.

๒ พระเจ้าลูกเธอตรงนี้ หมายถึงกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

เทียวกอดพระเนตรกุญแจลกตี เส้ตีมาถึงที่ลของพระบาท แลพระเจ้า
 ลกเชอ เจ้าพระยาอภัยภูธร เจ้าพระยาพระคลัง พระยาศรีพิพัฒน์
 คอยเฝ้าอยู่ พระโองการเส้ตีมาถึงตรัสว่าจะนั่งด้วย พระโองการ
 ก็เส้ตีขอย่นพระที่นั่งเก้าอี้ ตรัสคิดแต่ที่จะทำกุญแจลกตี ทำหอใคร
 ทำโรงฉน์ ตรัสไปแต่ด้วยการวิตทั้งนั้น ด้วยหนังสือซึ่งพระยา
 สุรเสนา พระยาพิไชยสงคราม ขอกเข้าไปนั้นพระโองการหาตรัสที่
 วิตไม่ แล้วพระโองการเส้ตีกลับ

ครั้นเพลาค่ำ พระโองการเส้ตีออก รัชสั่งถามด้วยราชการ
 แล้วอ่านรายการปากน้ำปากลัดถวบบ แล้วจึงรัชสั่งถามลของพระบาท
 ว่าเป็นอย่างไรรบ ซึ่งพระยาสุรเสนาออกไปข้ามระไทยแยก แต่ลัก
 คนหนึ่งก็ไม่ได้ ลของพระบาทนั่งเสียไม่กราบทูลสิ่งใด พระโองการ
 ตรัสเคืองแก่พระยาสงขลา ว่าข้าหลวงออกไปอยู่แยกไทยก็ไม่
 ข้ามระสั่งให้ แล้วว่าไปที่สตนจะจักแจงกรมการคนใดให้อยู่ข้ามระ
 กับข้าหลวงก็หาไม่ ๆ กลัวไม่เกรง^๓ เมื่อเจ้าของบ้านไม่เป็นใจด้วย
 จะไต่ทไหนด จะให้ข้าหลวงไปเที่ยวหาเอาแล้วจะกลับว่าข้าหลวงไป
 ทำให้คนแตกต่นหนีไปเสียอย่างนั้น ถ้ามีราชการพิพคักจะหมีเสีย
 ราชการไปๆ ที่จะให้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมืองไปนั้นที่ไหนดจะให้ไป
 ได้ เอาตัวเข้มาไว้ณกรุงเสีย ใครเห็นกไหนดแล้ว แต่พระโองการ
 ตรัสเคืองแก่พระยาสงขลาไปอยู่เป็นมาก เจ้านายแลขุนนางมิไ้

๓ ตรนทำให้เข้าใจว่า เมืองสตนขึ้นเมืองสงขลาในเวลานั้น บางทีจะมาขึ้นอยู่
 ชั่วคราวแต่ไม่นาน.

กราบทูลรับพระโองการหาหมื่นได้ จึงมีพระโองการตรัสว่าชนกัน
 เกรงใจพระยาสงขลาเสียสิ้นไม่มีใครจะพดก้วย เมื่อเป็นอย่างนี้
 จะหมิ่นเสียงานเสียการไปๆ แล้วพระโองการตรัสว่าลอบของพระบาท
 ทรหมื่นศักดิ์เล่าครั้นจะว่าออก เป็นพวคนครว่าออกไม่ได้ ครั้นจะ
 ว่าออกเล่าเป็นเข้าข้างหนึ่งจะว่านั้นยาก จึงรับสั่งถามพระเจ้าลูกเธอ
 ว่าลอบของพระบาททรหมื่นศักดิ์พดออกไม่ได้เป็นพวคนคร พระเจ้า
 ลูกเธอเป็นคนกลางแล้วก็ไม่ใช่พวกไหนกระไรเลยแล้ว พระเจ้าลูกเธอ
 กราบทูลว่าความที่พระยาสุรเสนาพระยาพิไชยสงครามบอกเข้ามานั้น
 หาทราบว่ากระไรหรือไม่ แต่เมื่อ (ผู้) ช่วยราชการเข้ามา ทราบอยู่ว่า
 แขนงนั้นพระยาสงขลาจัดแจงไว้อย่างอยู่แล้ว (ผู้) ช่วยราชการสงขลา
 เห็นได้ทีกราบทูลอ่อน ๆ แต่พอพระโองการไต่ถามว่าแขนงนั้น พระยา
 สงขลาจัดไว้เรียบร้อย เอาไปส่งให้พระยาสุรเสนา ๆ ไม่รับ พระ
 โองการทรงทราบแต่หาตรัสมาว่าประการใดไม่ ตรัสขึ้นเคืองแก่
 พระยาสงขลาต่อไป ว่าเป็นผู้น้อยไม่ยำเกรงผู้ใหญ่ อย่างนี้ ถ้า
 มีราชการที่พดกทั้ไหนจะเอาการได้ ข้ำหลวงซึ่งให้ออกไปไม่ใช่ผู้น้อย
 เปนถึงพระยาสุรเสนา ก็ไม่มีความเกรงแล้วจะให้ใครไปอีกเล่า
 แล้วไทยแขกผู้คนก็ไม่ใช่ไพร่บ้านพลเมืองของตัว คนเขานั่นต่างหาก
 แกล้งเกียจกันไว้แต่พออย่าให้ไต่เป็นการ จะทำ ๆ นองเหมือน
 พระยาสงขลาพิชาย^๕ นั้นเป็นลูกศิษย์หมื่นไวย พดจากลักลอบ

๔ เจ้าจอมมารดากรมหมื่นศักดิ์เป็นธิดาเจ้าพระยานครพิงค์.

๕ คือพระยาสงขลา จ้อง.

๑. จิตอย่างนั้นเกลียดนักหาชอบไม่ พระยาสังขลาคณัน^๒แต่ก่อน แล
 เหมือนว่าจะ (เป็นคนตรง) อยู่ ประเดี๋ยวนี้^๒ไ้เข้าหาสำนักไหนอีกเล่า
 ๒. หยาว่า (รั้งมรรค) ต่อมาแต่พี่ชาย แล้วตรัสว่าท่านองพระยาสังขลา
 ๓. ที่ตายชงนัก น้องแก่เป็นไป..... แล้วตรัสว่าพระยาพิท^๑ลง.....ค^๒
 ๔. แต่แรกเมื่ออยู่..... (คุยกับไ้มาเท่านั้น)

พงษาวดารเมืองพัทลุง

๑ ใต้เรียนถามคุณ (จอม) มารดาคุณแล คุณฉิม^๑ แล้ว
เรียงเรียงไว้เมื่อเดือน ๑๐ ปีจอโทศก (จุลศักราช ๑๒๑๒) ปลาย
แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไป
เอาพงษาวดารเมืองพัทลุง ด้วยจะตั้งพระยาพัทลุง (ทัญ) ข้าพระพุทธเจ้า
หมื่นสนธิ์ภิรมย์ปลัดกรมในกรมหมื่นไกรสรวิชิต ขอรับพระราชทาน
เรียบเรียงไว้ไปนรยเวรอัน

เดิมเมื่อครั้งกรุงเก่ายังดำรงอยู่ไปรคเกล้า ๆ ให้มรหมแหก
เป็นพระยาแก้วโกรพ ว่าราชการเมืองพัทลุง ตั้งเมืองที่เขาพิไชย
บุรี ๑๕ ปี ครั้นมรหมถึงอนิจกรรมแล้ว บุตรมรหมชื่อตะตา ใต้
รับพระราชทานเป็นพระยาราชยังสัน ว่าราชการเมืองพัทลุงใต้ ๑๕ ปี
พระยาราชยังสันถึงอนิจกรรม พระภักดีเสนาบุตร พิชายพระยา
ราชยังสัน ใต้ว่าราชการเมืองพัทลุงอยู่ ๕ ปี ถึงอนิจกรรม ครั้น
เมืองนครศรีธรรมราชตั้งเป็นเจ้าชน ให้หลานชายพระยานครเป็น
พระยาพัทลุง ตั้งเมืองที่ตำบลท่าเสม็ด จึงเรียกว่าพระยาท่าเสม็ด
ต่อมา ว่าราชการเมือง ๒ ปี ถึงอนิจกรรม แล้วพระยาพิมลหลาน
ท้าวเทพกระษัตรีเมืองกลางมาเป็นพระยาพัทลุง ตั้งเมืองที่ตำบลควน

๑ เจ้าจอมมารดาคุณ เป็นเจ้าจอมมารดา กรมหมื่นไกรสรวิชิต คุณฉิมเป็น
น้องสาวเจ้าจอมมารดาคุณ ทั้ง ๒ คน เป็นธิดาพระยาพัทลุง (ขุน) ครั้งกรุงธนบุรี

มะพร้าว ว่าราชการอยู่ ๓ ปี ออกนอกราชการ ครั้นแผ่นดินเจ้า
ตาก^๒ โปรดให้นายจันมหาคเล็กเป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่ตำบล
บ้านม่วง ได้ว่าราชการเมืองอยู่ ๒ ปี ออกนอกราชการ แล้วโปรด
ให้นายขุน บุตรพระยาราชบังสันเป็นพระยาพิทลุง ที่ชาวเมืองเรียกว่า
พระยา कांगเหล็ก ๆ มีบุตรชาย ชื่อ นายทองขาว ๑ นายกล่อม ๑
หญิงชื่อ กลน ๑ นิม ๑ รวม ๔ คน ได้ถวายตัวทำราชการอยู่กรุง
เทพฯ^๓ นายทองขาวได้เป็นที่หลวงนายคักกี นายเวรมหาคเล็ก
นายกล่อมเป็นมหาคเล็ก นายเผื่อน้องชายพระยา कांगเหล็ก เป็น
นายพลพ่ายมหาคเล็กหุ้มแพร กลันเป็นเจ้าจอมมารดากรมหมื่น
ไกรสรวิเชียร นิมเป็นหม่อมพนักงานอยู่ในพระราชวัง พระยาพิทลุง
 कांगเหล็ก ตั้งเมืองอยู่ตำบลลำปำ ได้รับพระราชทานพานทองเป็น
เครื่องยศ นายบุญคงน้องเจ้าจอมมารดาแก้ว เป็นพระทิพคำแหง
สงครามปลัด [พระยาพิทลุง कांगเหล็กว่าราชการเมืองอยู่ ๑๓ ปี
ถึงอนิจกรรม ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์] โปรด
เกล้า ๆ ให้พระศรีไกรลาสคนกรุง เป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองที่
ตำบลลำปำฝั่งทักษิณ

ลัทธิราช ๑๕๓ ปี ญัตติศึกเดือน ๖ แยกเมืองเขียะยกของ
ทัพภาคเมืองสงขลาแตก เจ้าเมืองสงขลาพาครอบครัวหนีไปเมือง

๒ หมายความว่า เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้ว

๓ เข้าใจว่าถวายตัวทำราชการในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

พัทลุง พระศรีไกรลาค์ก็ตกใจหนีเข้าป่าไปก๊วย เจ้าพระยานครยก
 กองทัพไปช่วยเมืองสงขลา ที่ทัพแขกเข้ะแตกไปแล้ว บอกข้อ
 ราชการเข้าไปกรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบก็ทรง
 พระพิโรธพระศรีไกรลาค์ว่าศึกไม่ทันถึงเมือง ^๕ ต้นแตกหน่อกบ้าน
 เมืองไป ให้ส่งพระราชาญำจำคุมตัวเข้าไปกรุงเทพ ฯ แล้วให้ถอด
 ออกจากตำแหน่ง พระศรีไกรลาค์ว่าราชการเมืองอยู่ ๔ ปี ออก
 นอกราชการ แล้วสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้นาย
 ทองขาวซึ่งเป็นทูลวงนายคักกิ บุตรพระยาพัทลุงคางเหล็กชกไป
 ราชการทัพญเมืองตานี เมื่อขณะนั้นทูลวงนายคักกิอายุได้ ๓๓ ปี
 ครั้นเสร็จราชการทัพแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้อยู่ว่าราชการเมืองพัทลุง
 ในบุญญศรีศึก ^๖ รังเมืองอยู่ได้ ๖ ปี ^๕ ถึงยมเสงนพศกโปรดเกล้า ฯ
 ตั้งให้เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ อยู่ ๓๒ ปี
 ครั้นยมเสงเอกศก สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าสวรรคต สมเด็จพระ
 พทลเลิศหล้านภาลัยเสด็จเล็งถวัลยราชสมบัติ ในยมเสงเอกศก
 นั้น แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้นายกล่อมมหาดเล็กน้องพระยาพัทลุง (ทอง
 ขาว) เป็นพระทิพคำแหงสงครามปลัด นายจ้อย บุตรพระยาพิไชยราชา
 เป็นทูลวงเทพภักดียกบัตร์ ครั้นสมเด็จพระพทลเลิศหล้า ฯ เสดยราชย์
 ได้ ๘ ปี พระยาพัทลุง (ทองขาว) ถึงแก่อนิจกรรมในบุญญนพศก
 อายุได้ ๕๘ ปี พระยาพัทลุง (ทองขาว) มีบุตรผู้ชาย ชื่อ ฉิม ๑
 หนู ๑ นก ๑ ทับ ๑ หุ่น ๑ ขำ ๑ เขียม ๑ หงษ์ ๑ คง ๑ นัม ๑

ปลอด ๑ สุก ๑ ไนยม ๑ วัค ๑ รุ่ง ๑ อิน ๑ รวมชาย ๑๖ คน
 หญิง ๑๖ คน พู่ ๑ ผึ้ง ๑ ทวิพ ๑ น้อย ๑ จีบ ๑ พัก ๑ กลั ๑
 รวมหญิง ๑๖ คน รวมทั้งชายหญิง ๓๒ คน นายนกเป็นท้าวหลวงสัจจา
 ภักดิ์ นายปลอดเป็นหลวงคักก็สรการผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ๒
 นาย นายทัช, นายนิม, นายสุก, นายผึ้ง, นายน้อย, ได้ถวายตัวทำ
 ราชการอยู่ในกรง ผึ้งได้เป็นที่ท้าวสมศักดิ์ น้อยเป็นหม่อมพนักงาน
 ในพระราชวังหลวง นายทัช, นายนิม, นายสุก, เป็นมหาดเล็ก ครั้น
 พระยาพัทลุง (ทองขาว) ถึงอนิจกรรม ไปรคเกล้า ฯ ให้นายเผือก
 พลพ่าย น้องพระยาพัทลุง (ขุน) ที่เรียกว่าพระยาพัทลุงคางเหล็ก
 เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ หลวงเทพ
 ภักดิ์ยกบัตร์ (จ้อย) เป็นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด หลวงสุรเสนี
 กรมการเป็นหลวงเทพภักดิ์ยกบัตร์ ตั้งเมืองที่ตำบลลำปำ พระยา
 พัทลุง (เผือก) มีบุตรชาย นิม ๑ พัก ๑ บัว ๑ ครอบ ๑ พลับ ๑
 อัน ๑ หญิง, เกก ๑ สีนลา ๑ จ้อย ๑ จีบ ๑ ลูกอิน ๑ กลั ๑
 รวมชาย ๖ หญิง ๖ เป็น ๑๒ คน นายบัวเป็นท้าวพลสงคราม
 นายครอบเป็นท้าวหลวงพิทักษ์ราชา กรมเกณฑ์บุญ นายอินเป็นหลวง
 วิชิตสงคราม ได้รับราชการ ๔ คน พระยาพัทลุง (เผือก) ได้
 ว่าราชการเมืองพัทลุง ในแผ่นดินพระพุทธเลิศหล้า ๗ ปี ในแผ่นดิน
 พระนั่งเกล้า ๒ ปี รวม ๙ ปี พระยาพัทลุง (เผือก) ออกนอก
 ราชการ แล้วสมเด็จพระนั่งเกล้า ไปรคเกล้า ฯ ให้พระเสนหา

มนตรี (ใหญ่) บุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเป็นพระยาพิทลุง
 พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ พระปลัดหลวงยกกระบัตร์คงที่อยู่
 ตั้งเมืองท่าค่ายลลำบ้า พระยาพิทลุง (ใหญ่) มีบุตรชาย นายใหญ่
 เป็นมหาดเล็ก ๑ นายกลางเป็นพระยาขำเรอบริรักษ์ ๑ นายหน
 เป็นพระสุนทรานกิจปริชา ๑ รวมบุตรรักษาร ๔ คน พระยา
 พิทลุง (ใหญ่) ว่าราชการเมือง ๑๔ ปี มีความผิด โปรตเกล้าฯ
 ให้พระยาพิทลุง (ใหญ่) ออกจากที่กลับเข้าไปทำราชการณกรุงเทพ ฯ
 ได้เป็นที่พระยาอุไทยธรรมราชา ในกรมพระกลาโหม แล้วโป
 รตเกล้าฯ ให้พระปลัด (จ้อย) เป็นพระยาพิทลุง ตั้งเมืองท่าค่ายลลำบ้า
 พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ นายบุญคงมหาดเล็กเป็นพระ
 ทิพคำแห่งสงครามปลัด แลนายบุญคงนั้นเป็นบุตรหลวงฤทธิเส
 นนายกongsรวบดิน หลวงฤทธิเสนเป็นบุตรอาพระยาพิทลุง (ทองขาว)
 นายทัมมหาดเล็กบุตรพระยาพิทลุง ทองขาว เป็นหลวงเทพภัก
 คียบัตร์ พระยาพิทลุง (จ้อย) ห้ามบุตรไม่ รับนายน้อยบุตรของ
 หลานมาไว้เมืองพิทลุง เลียงเป็นบุตร พระยาพิทลุง (จ้อย) ว่ารา
 ชการเมืองในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้า ๓๐ ปี ถึงแก่อนิจกรรม
 แล้วสมเด็จพระนั่งเกล้า รัชสั่งให้หลวงเทพภักคียบัตร์ (ทัม)
 เป็นพระยาพิทลุง แล้วสวรรคต ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว หลวงเทพภักคียบัตร์ (ทัม) ได้รับสัญญาบัตรเป็นพระยา
 พิทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ นายนิมบุตรพระยา

พัทลุง (ทองขาว) ซึ่งเป็นที่หมื่นสนธิ์ภิรมย์ปลัดกรม ในกรม
 หมื่นไกรสรวิชิต เป็นที่หลวงเทพภักดีกรมบัตร นายน้อยบุตรเขย
 พระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระวรรณาสัมพันธ์ ผู้ว่าราชการเมือง
 ปะเหลียน พระปลัดคงที่อยู่ นายสกุบุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว)
 เป็นที่หลวงราชมนตรี ผู้ช่วยราชการ พระยาพัทลุง (ทับ) ตั้งเมือง
 ที่ตำบลบ้านลำบัว พระยาพัทลุงทับ มีบุตรชาย ชื่อ คล้าย ๑
 ทองขาว ๑ หนู ๑ หญิงชื่อ ขาว ๑ ชื่อคำ ๑ รวมชาย ๓ หญิง ๒
 เป็น ๕ คน กับบุตรภรรยาอื่น ชายชื่อคง ๑ กล่อม ๑ ตู ๑
 นบ ๑ หนู ๑ หญิงชื่อ ทิม ๑ เอี่ยม ๑ เอม ๑ เภา ๑ ใบ ๑ หลวง ๑
 รวมลูกเมียอื่นชาย ๕ หญิง ๕ เป็น ๑๐ คน นายคล้าย นายทองขาว
 ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ครั้นพระปลัด หลวงยกกรมบัตรถึงแก่กรรม
 ไปรตเกล้า ฯ ให้หลวงรองราชมนตรี (สกุ) เป็นพระทิพคำแห่ง
 สงครามปลัด นายคล้ายมหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็น
 หลวงเทพภักดีกรมบัตร นายหนูมหาดเล็กบุตรพระยาพัทลุง (ทับ)
 เป็นหลวงรองราชมนตรีผู้ช่วยราชการ พระยาพัทลุง (ทับ) ว่าราชการ
 เมือง ๑๘ ปี ถึงอนิจกรรม ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้า แล้ว
 ไปรตเกล้า ฯ รัชสั่งให้พระวรรณาสัมพันธ์ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน
 เป็นพระยาพัทลุง พระราชทานพานทองเป็นเครื่องยศ ตั้งเมืองที่
 ตำบลลำบัว พระปลัดหลวงยกกรมบัตรคงที่อยู่ นายทองขาวเป็น
 มหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระบริรักษ์เกษตรานุรักษ์

ผู้ว่าราชการเมืองปเหลียน ครั้นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด (สุก)
 หลวงเทพภักดีกรบัตร์ (คล้าย) ถึงแก่กรรม หลวงภักดีโยธา (รุ่ง)
 บุตรพระยาพิทลุง (ทองขาว) เป็นพระทิพคำแห่งสงครามปลัด ขุน
 บุรวิทย์ (นั้) บุตรหลวงสุนันทาการปลัดเมืองปเหลียน เป็นหลวง
 เทพภักดีกรบัตร์ ฯ

THAMMASAT
 สำนักหอสมุด

สำนักหอสมุด